

TERRY EAGLETON

AZİZLER VE ÂLİMLER

YÜRKÇESİ: OSMAN AKINHAY

ROMAN

6

agorakitaplığı

agoraskitaplığı

10

TERRY EAGLETON

1943, Salford doğumlu. Cambridge Üniversitesi'ni bitirdi ve aynı üniversitede kısa bir süre öğretim üyeliği yaptı. 1969'da Oxford Üniversitesi'nde çalışmaya başladı. Sonraki yıllarda *New Left Review* başta olmak üzere çeşitli dergilerde yazılar yazdı, edebiyat kuramı alanında önemli çalışmalara imza attı. Halen Oxford'daki görevini devam ettirmektedir. Başlıca yapıtları arasında *Shakespeare ve Toplum* (1967), *Sürgünler ve Mülteciler* (1970), *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi* (1976), *Eleştiri ve İdeoloji* (1976), *Walter Benjamin ya da Devrimci Bir Eleştiriye Doğru* (1981), *Edebiyat Kuramı* (1983), *Eleştirinin İşlevi* (1984), *Estetik İdeolojisi* (1990), *İdeoloji: Bir Giriş* (1991), *Postmodernizmin Yanılsamaları* (1998) *Kapı Bekçisi* (2001) ve *Tatlı Şiddet* (2002) sayılabilir. Ayrıca, *Brecht and Company* (yayımlanmadı) ve Aziz Oscar (1990) başlığını taşıyan iki oyun kitabı vardır.

OSMAN AKINHAY

1960, İzmir, Ödemiş doğumlu. 1976'da SBF'ye, 1980'de hapse girdi. İçeride çevirmenliğe başladı, 70 kadar kitap çevirdi. *Gün Ağarmasa* (2002) adlı bir romanı; *Piyasa Sosyalizmi Tartışması* (1991) ve Özcan Özen'le birlikte hazırladığı *Çeçenistan: Yok Sayılan Ülke* (2002) ve *Dünyanın Bütün Sokakları İsyanda* (2003) başlıklı üç derlemesi var.

AZİZLER VE ÂLİMLER

Terry Eagleton

Türkçesi: Osman Akınhay

Azizler ve Âlimler

Terry Eagleton

Eserin özgün adı:

Saints and Scholars

Verso, Londra, 1987

Kapak tasarımı: Mithat Çınar

Dizgi: Emine Akınhay

© 1987, Terry Eagleton

© 2003; bu kitabın Türkçe yayın hakları

Agora Kitaplığı'na aittir.

Üçüncü Basım: Kasım 2003

1.-2. Basım: 1992-1998 (Ayrını)

ISBN: 975 - 8829 - 12 - 2

Baskı ve Cilt: Kitap Matbaacılık

Tel: (0212) 501 46 35

AGORA KİTAPLIĞI

Gümüşsuyu Mahallesi Osmanlı Yokuşu,

Muhtar Kâmil Sokak No: 5/1 Taksim/İSTANBUL

Tel: (0212) 243 96 26-27 Fax: (0212) 243 96 28

www.agorakitapligi.com

e-posta: agora@agorakitapligi.com

Herbert McCabe için...

Bu roman bütünüyle fantezi ürünü değildir. Ünlü Rus eleştirmen Mihail Bahtin'in ağabeyi Nikolay Bahtin, gerçekten de İngiliz dil felsefesi geleneğinin en önde gelen filozofu Ludwig Wittgenstein'in yakın bir arkadaşıydı. Wittgenstein gerçekten de, bu metinde varsayılandan daha genç bir zamanda olmakta birlikte, bir süre İrlanda'nın batı kıyısındaki bir kır evinde yaşamıştı. Diğer bölümlerin çoğu uydurmadır. (T.E.)

Metnin içindeği dipnotlarda yapılan açıklamalar, bu romanın, Tunçay Birkan'ın yayına hazırladığı ilk basımından alınmıştır. (y.n.)

AZİZLER VE ÂLİMLER

12 Mayıs 1916 sabahı saat altıya on kala, Dublin'deki Kilmainham Hapishanesi'nde kapı birdenbire açılıp küçük bir grup hücreye dizildiğinde, James Connolly içeride uzanmış yatıyordu. Birini kurşuna dizmek için bu kadar çok görevlinin gerekmesi hayret vericiydi. Açılan kapıdan içeri şu sırayla girdiler: Gardiyanlar Sean McGrath ve Damian Walsh, başgardiyan Francis Xavier Mather, Kilmainham Hapishanesi Müdürü William Martin, Dublin'deki St. Benedict inancına bağlı bir mahalle kilisesinin rahip yardımcılığının yanı sıra, hapishanenin rahipliğini de yapan saygıdeğer Thomas Kelly, hapishanenin başdoktoru Kiernan O'Brien ve İngiltere İçişleri Bakanlığı adına gözlemci ola-

rak bulunan hükümet görevlisi Henry Crichton. Mahkûmun g venliinden sorumlu iki gardiyan Robert Kearns ve Patrick Doyle zaten h credeydiler. Mahkûmun karşı koyma ihtimaline karşı, arkalarından gelen önemli görevlileri korumak amacıyla hücreye ilk önce McGrath, Walsh ve Mather girdiler. Dokuz kişi daracık yerde omuz omuza siki ırken, tribünlerdeki futbol tutkunları gibi dirsekleriyle kendilerine biraz daha yer   maya çalışıyorlardı.

Connolly'ye, birkaç dakika sonra sabahın erken saatlerinde çiseleyen yağmurun altında kurşuna dizileceği kırmızı tuğla duvarın önünde kolay seçilsin diye parlak yeşil bir tulum giydirmi lerdi. Tulum, Connolly korkudan altına yarsa pis bir leke kalmasın diye kalın bir bezden yapılmış ve direnmeye kalkarsa pislik etrafa dağılmasın diye de kalça tarafı iyice sıkılmıştı. Dua ediyor gibi bir hali yoksa da, elinde mavi bir tespih tutuyordu. Oyunbozanlık ederek birdenbire yutmaya ya da kendini tespihle boğmaya kalkmaması için biraz sonra tespihi elinden alacaklardı. Karısı Lillie Reynolds'un fotoğrafı, sanki uzun uzun incelenmiş ve vedala ılmı  gibi, tersine çevrilmiş biçimde hücredeki masanın üstüne düzgünce konulmuştu. Mahkûmun direnmesi halinde kullanılmak üzere bütün gardiyanlar bellerinde ağır tahta coplar taşıyorlardı. McGrath ve Walsh'un ceketlerinin altında tabancaları da vardı; ola ki Connolly, daha o sabah  ırılı ıplak soyulup aranmasına karşın, belki tam bu anda kullanılmak üzere sakladığı bir silah çıkarabilir ya da oradakilerden birinin üzerinden alabilirdi. Kearns ile Doyle'da, normalde kemerlerine asılı olan, ama şu anda çıkarıp ceplerinde hazır tuttıkları birer çift kelepçe bulunuyordu. Dr. O'Brien, içinde kuvvetli dozda yatı tırıcıyla dolu bir şırınga bulunan büyük, siyah çantasını yanında getirmişti.  anta-

da, ayrıca bir tatsızlık çıkmasını, çıkarsa da muhtemel bir paniğin doğmasını önlemek için gerekebilecek başka şeyler de vardı: Kopçalı şeritlerle tutturulmuş kare biçimindeki kahın kahverengi deriden yapılma kocaman bir ağız tıkacı ve bir idam gömleği. Connolly boğuşmaya kalkarsa, başgardıyan onu engellemek için elinin altındaki birkaç araç arasında bir tercih yapabilecekti: Vurma, dövme, uyuşturma, ağız tıkacı kullanma ya da başından idam gömleğini geçirme.

Otuz sekiz yaşındaki Henry Crichton, mahkûmdan on yaş daha küçüktü. Önceki sabah Farnborough'daki müstakil evlerinin kapısında karısına öperek veda etmiş ve önce Liverpool trenine, sonra da Dublin vapuruna binmişti. İrlanda'ya daha önce hiç gelmemişti; İçişleri Bakanlığı'nda İrlanda masasında değil, hapishanelerle ilgili bir bölümde çalışıyordu. Çoğunlukla tuvaletlerden birinde kusmakla geçen, rahatsız edici bir gemi yolculuğu yapmıştı. Crichton midesi bulandı diye utanıyordu, oysa yanı başında kusan diğer kişiler onu ayıplayacak halde değillerdi. Bazıları, zamanlarını, gemi hoplayıp dururken sert siyah birayı yuvarlayıp, tuvaletle bar arasında koşuşturarak geçirmişlerdi; bazen aynı anda hem kusup hem işiyor, aralarında dostça küfürleşiyorlardı. Crichton'un aklına, belki de denizin öte tarafında tanık olacağı olayın beklentisiyle, henüz Liverpool trenindeyken midesinin bulanmaya başladığı düşüncesi geldi. Bu göreve neden kendisinin seçildiği ve oraya varınca ne yapması gerektiği konusunda en ufak bir fikri yoktu. Ömrü boyunca topu topu üç ya da dört İrlandalı tanımış, hatta daha önce ağır hasta olan tek bir kişi dahi görmemişti. Acaba bana garezi olan bir amir yüzünden mi beni seçtiler, diye bir düşünce geçti aklından. Çocuksu, masum görü-

nüşûnün farkındaydı; Bakanlık'taki bir amiri, kurşuna dizilen birini seyretmenin onu adam edeceğini düşünmüş olabilir. Kıdemli idareciler içinde, sabah akşam, büro işlerinin kadınsılığından yakınan bir sürû subay eskisi vardı.

Hücrede dikilen Crichton, Connolly'nin ufak tefek biri olmasına şaşmıştı. Belki de adamın etkili bir konuşmacı ve militan bir işçi eylemcisi olarak kazandığı ünden farkına varmadan etkilendiği için, onu boylu poslu biri olarak hayal etmişti. Connolly'nin Edinburgh'un kenar mahallelerinden birinde, gösterişli bir fiziğe sahip olmasına izin vermeyen koşullarda büyüdüğünü bilmiyordu. Mahkûmun bitkin ve hastalıklı görünmesini doğal olarak korkuya bağlamıştı. Connolly'nin aslında korkudan değil (gerçi korkuyordu da), yeşil tulumunun içinde, Dublin'deki sokak çatışmasında aldığı yaralara yapıştırılan bandajlarla sarıp sarmalandığı için böyle görüldüğü aklının ucundan bile geçmiyordu. Adet olduğu üzere hücresinde masada oturmak yerine yatağına uzanmasının nedeni, pusu kuran bir askerin tüfeğinden çıkan mermimin sol ayak bileğini paramparça etmiş olmasıydı. Mahkûmların, ziyaretçilerini yatarak değil de oturarak karşılamaları eski bir gelenektir. Hapishane Müdürü William Martin geleneğe uymayan bu durumdan rahatsızdı: Connolly'nin idam ekibini yatakta karşılaması, bir partiye gelen misafirlerin ev sahiplerini yatakta bulmaları gibi ayıp kaçıyordu. Bu yüzden Kearns ile Doyle'a, ayaklarını destek olsun diye masanın bacaklarına dolayıp, mahkûmu masaya oturtmalarını emretti; ama Connolly'nin dizleri tutmuyordu, az kalsın boylu boyunca taş döşemeye serilecekti. Mahkûm o sabah üç saat öncesine kadar ölüm hücresinin içini bile görmemişti; doktorların son birkaç günde, kurşuna dizilmeye hazır olması için canla başla onu tek par-

ça haline getirmeye çalıştıkları Dublin Kalesi'ndeki hastanede yatmaktaydı. Zaten şimdiden, doktorların sıradan bir hastaya vermeyi akıllarına bile getirmeyecekleri dozda uyuşturucu almış durumdaydı. Bir an için ayağının kesilmesi ihtimalinden ve dolayısıyla idam mangasının karşısına küçük bir parçası eksik olarak çıkacağından korkulmuştu. Crichton'a bunları anlatırken, hapishanede kesilen çeşitli organlarının yadigâr olarak yaşlı annesine gönderilmesini isteyen ve bunun üzerine hapishane yetkilileri tarafından firara teşebbüsle suçlanan yaşlı bir mahkûm hakkındaki espriyi tekrarlamadan edememişlerdi. William Martin, hasta bir adamı yatağından kaldırıp kurşuna dizmeye götürerek doku-naklı bir efsane yaratmak da istemiyordu. Kaldı ki ordu da, askeri mahkemenin Connolly'yi yatakta yargılamasının sıkıntısına katlanmak zorunda kalmıştı ve aruk geleneğe uymayan hareketlerin olabildiğince azaltulmasını istiyordu. Connolly hâlâ akacak kanı varken kurşuna dizilmeliydi. Başgardıyan Francis Mather bir kâbus görmüştü. Kendisi, mahkûmu zamana karşı yarıştıymışçasına sürüklerken, Connolly'nin oraya buraya saçılan parçalarını da rüzgâr alıp götürüyordu. Mather durmadan yere eğilip, topladığı parçaları yeniden mahkûmun içine yerleştirmeye çalışırken, Connolly attığı her adımla biraz daha boşalıyor, avluya vardıklarında boş bir posta çuvalı gibi sallanıyordu. Geriye tek bir parçası kalmıştı; çuvalın yüreğe denk gelen yerindeki inip kalkın şişkinlik. Mather eliyle sıkıca burayı tutup, bu şişkinliğin tüfekler için yeterli bir hedef olacağını umarak, çuvalı hızlı hızlı duvara çivilemişti.

Crichton, mahkûmun masasında iki boş çay bardağı arasına dizilmiş bir dizi kitabı, bir İncil ya da belki bir dua kitabı, kenarları büküm büküm olmuş bir dizi broşür ve bir-

kaç kalın ciltli kitabı olduğunu gördü. Connolly'nin yazar olduğunu biliyor, son günlerini kendi yapıtlarını incelemekle geçirip geçirmediğini merak ediyordu. Crichton'un gözünde edebi bir kişilik izlenimi bırakmamıştı. O anda daha çok pazar gezmesine çıkmış, bodur bir yol işçisini andırıyordu; üzerindeki tulum buna pek uymasa da, daha yeni sabunla yıkanmış gibi görünen yüzü ve başıyla, kafatasının hemen dibinden kırpılmış siyah saçlarıyla, sertçe geriye taranmış Groucho Marx bıyıklarıyla tuhaf bir görünüm sunmaktaydı.

Hücreye girenler bir yelpaze gibi açılarak kabaca iki grup oluşturdular; mahkûmun ayağa kalkıp onları selamlamasını beklercesine gözlerini Connolly'nin üstünden ayırmıyorlardı. Hazır bulunanlar içinde mahkûmu kişisel olarak tanıyabilecek kadar düşük, ama inisiyatif kullanabilecek kadar yüksek rütbeli tek yetkili olarak, mahkûma ilkin başgardiyanın hitap etmesi âdet olmuştu. Mather gözlerini, yatağa boylu boyunca uzanmış Connolly'ye dikti ve emir vermayeyle hal hatır sorma arası bir ses tonuyla, "Tamam, Jim..." dedi. Connolly de dönüp Mather'a bakarak, "Tamam," diye karşılık verdi. Bir-iki laf daha etse, belli belirsiz İskoç aksanıyla karışık Kuzey İrlandalı aksanıyla konuştuğu anlaşılabilirdi.

Crichton, Connolly'yi hücreden nasıl çıkaracaklarını merak ediyordu. İdam mahkûmlarının, yapabilecek durumda olsalar bile, ayağa kalkıp ölüme yürümelerinin beklenmediğini biliyordu. Connolly diğerleri gibi bir sandalyeye oturuyor olsaydı, Walsh ya da McGrath, Mather'ın işaretiyle sandalyeyi ansızın tekmeleyecek ve mahkûm düşmek için kollarını açarken, diğer gardiyan ellerini yakalayıp kelepçeyi bileğine geçiriverecekti. Gerçi dikkat gerektiren,

kolayca yüzlerine gözlerine bulaştırabilecekleri bir uygulamaydı bu, ama ölüm hücrelerinde yerleşmiş bir âdetti. Gardiyanların, ne kadar deneyimli olurlarsa olsunlar, o anda sinirlenmeleri büyük ihtimaldi; bu yüzden idam sabahı birbirlerini kobay olarak kullanarak, bu manevrayı birkaç defa prova etmek zorunda kalırlardı. Aslında, pratik açıdan bakıldığında mahkûmun sandalyesini tekmelemeye gerek yoktu, ama psikolojik açıdan, bir sonraki daha büyük şoka zemin hazırlayan bir şiddet gösterisi işlevini görüyordu. Mahkûmu bir çırpıda bir nesneye çeviren ve böylece o zamana kadar onunla senli benli bir yakınlık kurmuş gardiyanların mahkûmu ölüme götürmelerini kolaylaştıran, asıl işin başladığını gösteren simgesel bir hareketti. Sessiz sedasız peşlerinden gelmeyeceği varsayılan mahkûm, bu şekilde potansiyel olarak saldırgan, korkak ve işbirliğine yanaşmayan biri konumuna getiriliyordu. İçeri girdiğinizde umursamaz bir hareketle sandalyesinden kalkan ve kendi isteğiyle sizinle birlikte kapıdan çıkan bir adamın kurşuna dizilmesi de yakışıksız, hatta mide bulandırıcı bir şey olurdu herhalde. Üstelik böyle durumlarda mahkûmun havadan söz etmesi ya da çocuklarınızın sağlığını sorması gibi, katlanılması mümkün olmayan bir mizansenin ortaya çıkması ihtimali dahi söz konusuydu.

Ancak Connolly yatıyor olduğu için, Walsh ve McGrath, mahkûmun yatağına yaklaşp kollarını boynuna dolayarak, büyük bir dikkatle onun ayağa kalkmasına yardımcı oldular. Crichton, bu işlemi kolaylaştırmak için, ona yaklaştıklarında Connolly'nin hafifçe doğrulduğunu fark etti. İçgüdüsel bir hareketle mahkûmun taşınacağı yolu açmak üzere kapının önünden çekildi; ölüm mahkûmlarının hücreden, girdikleri kapıdan çıkmadıklarını bilmiyordu. Ölüme gi-

den birini, hele bir de feryat edip altına yapıyor ve sürüklenmesi gerekiyorsa, uzun koridor labirentlerinden geçirmek gereksiz bir zahmete katlanmak olurdu. Ayrıca, diğer ölüm mahkûmlarının bütün olanı biteni yakından izlemesine, kapılarının önünden geçen kader yoldaşlarının çılgınlıklarını dinlemesine izin vermek yakışık almazdı. Bunun için McGrath ile Walsh, Connolly'yi dik tutarken, Kearns ile Doyle da yatağın karşısındaki duvara dayalı duran küçük dolabı yana çektiler. Dolap kürk mantolar ya da gece kıyafetleriyle dolu olmadığından kolayca yerinden oynadı. Arkasında gizli bir kapı vardı, Mather bu kapıyı bir anahtarla açtı. Kapıdan önce kendisi geçti ve gardiyanlara Connolly'yi getirmelerini işaret etti. Onların ardından da peder Kelly ve diğer görevliler çıktılar. Crichton ansızın, boş bir garaja benzeyen çıplak bir beton barakada bulmuştu kendini.

Walsh ile McGrath, Connolly'yi kapının hemen yanında duran sedyeye yatırdılar. Arkasından, sedyenin iki ucundan tutup, dar barakanın içinde karşıdaki başka bir kapıya doğru birkaç adım attılar. Crichton infaz odasında bulunduklarını anlamamıştı; burası, Connolly'nin ölüm hücresinin bir duvarla ayrılmış başka bir bölümüydü. İdam mahkûmları, haberleri olmadan son günlerini idam sehpasından sadece bir tükürük atımı uzaklıkta geçirirlerdi. Westminster'daki bazı kişilerin Connolly için kurşundan daha uygun bir son olarak düşündükleri idam sehpası odanın sol ucunda duruyordu, ancak Crichton idam sehpasını, giyotine benzeyen ve basamaklarla bir platforma çıkılan tahta bir yapı olarak hayal ettiğinden, bunu fark etmemişti. Çılgına dönmüş bir adamı basamaklardan çıkarmak güç bir iş olduğundan, sehpa denilen şey, aslında barakanın döşemesindeki basit bir

kapaktan ibaretti. Crichton bu yüzden görmemişti. Kapağın yukarısında, ilmiğin sallanacağı alçak bir beton giriş vardı. Peder Kelly, parmağıyla dua kitabındaki bir yeri tutarak sedyeye eğilmiş, fısıltıyla Connolly'ye bir şeyler anlatıyordu. Birkaç saat önce mahkûm onun huzurunda son kez günah çıkarmış; o da mahkûmu ekmek ve şarapla kutsamıştı. Öbür uçtaki kapı kilitli değildi, Mather kapıyı açtı ve solgun sabah ışığında infaz ekibi göründü.

Hapishane avlusundaydılar. Solda, önünde Connolly'nin kurşuna dizileceği, önceki infazların mermileriyle delik deşik olmuş kasvetli tuğla duvar bulunuyordu. Sağda Lancashire Piyade Alayı ikinci taburundan sekiz asker, keplerinde alayın nişanı olan sarı sorguçlarla, sicim gibi yağın yağmurun altında esas duruşta bekliyorlardı. Tüfeklerden biri kurusıkı doldurulmuştu. Bu sekiz asker nişancılıkları, iyi karakterleri, sağlam sinirleri ve sıkı ağızlılıkları göz önünde bulundurularak özellikle seçilmişlerdi. İnsan boyundaki kukla hedeflerle defalarca prova yapmışlardı ve moral bozucu görevlerine karşılık olarak kendilerine çeşitli ayrıcalıklar tanınacaktı. Avlunun öteki ucunda, İngiliz Gizli Servisi'nden, ayak altında dolaşmamaya çalışan sivil giyimli bir-iki kişi geziniyordu. İdam mangasının görüş alanı dışında kalan bölümde bekleyen bir gardiyan, elinde mahkûmun üstündeki tulumun rengine uyan yeşil bir bez torbayla yaklaştı. McGrath, Walsh, Kearns ve Doyle, Connolly'yi ayağa kaldırırlarken, Kearns bileklerini arkadan kelepçeledi ve yeni gelen gardiyan da yeşil torbayı mahkûmun başına geçirdi. Bu hareketin amacı, infaz sırasında Connolly'nin zaten yeterince görmüş olduğu idam mangasını, idam mangasının da onu görmesini engellemektir. Peder Kelly, dua kitabıyla sinirli sinirli oynarken, kafasına tor-

ba geçirilmiş Connolly'ye fısıltıyla bir şeyler anlatmaya devam ediyordu.

Tam bu anda, herşey yolunda giderken, küçük bir aksilik çıktı. Connolly'yi ayakta tutan Walsh ile Doyle, onun kurşuna dizilirken ayakta duramayacağını anlamışlardı. Walsh bu keşfini alçak sesle Mather'a aktardı, Mather da hızla durumu gözden geçirdi. Connolly'yi duvar dibine yatırmak işe yaramazdı, o zaman çok ufak bir hedef haline gelecekti. Öte yandan hiç kimse, kurşun yağmuruna tutulan bir adamın ayakta durmasını sağlamaya gönüllü olmazdı. Mather, hapishane müdürüne yaklaşıp önerisini fısıltıyla söyledi. Martin biraz isteksizce başını salladı ve ölüm mangasının başındaki teğmene danışmaya gitti. Sonra Martin'in Mather'a başıyla işaret etmesi üzerine, Walsh, herşey olağan akışı içinde gitseydi Connolly'nin oturmuş olacağı sandalyeyi getirmek üzere hücreye yollandı. Teğmen, sıranın başından sonuna kadar yürüyerek askerlere işleyişteki küçük değişikliği bildirdi. Walsh sehpanın bulunduğu barakadan elinde sandalyeyle çıktı ve Connolly duvarın önünde sandalyeye oturtuldu. Başındaki torba olmasaydı, kapalı tribünde oturuyormuş gibi kendi infazını seyredebilirdi.

Gardiyanlar ölüm mahkûmunu sandalyeye dik biçimde oturtup geri çekildiklerinde Connolly yana devrilmeye başladı ve müdahale edilerek elle yeniden doğrultulması gerekti. Mather'ın bir sözü üzerine McGrath infaz barakasına girip gözden kayboldu. Aradan epeyce bir zaman geçti. Lancashire Taburu, komutanlarının emriyle rahat duruşa geçti, iki gardiyan sandalyede Connolly'yi hâlâ dik tutuyorlardı. Bu arada Peder Kelly de kararsız bir ifadeyle Connolly'nin etrafında dönüp durmaktaydı. Sonunda McGrath elinde bir iple çıkageldi. Walsh'la birlikte ipi göğsünden iki

kez dolayıp arkadan düğümleyerek, Connolly'yi sandalyesine bağladılar. Mahkûm artık kafasındaki yeşil torba ve bağlanmış bez tulumuyla, son insanlık izlerinin de bütünüyle silindiği, içi doldurulmuş bir mumyaya dönmüştü. Peder Kelly ile gardiyanlar askerlerin önünden çekildiler ve teğmen, Müdür Martin'e sinirli bir bakış fırlattıktan sonra, ateş emrini verdi. Boş bir kovanla birlikte yedi hakiki kurşun Connolly'nin göğsüne saplandı. Olay çok da tarihsel bir olay değildi, fakat sonradan bu hale getirilecekti. O sabah avluda bulunan insanlar, James Connolly'nin işini bitirmekle kendi kuyularını da kazdıklarını bilemezlerdi.

Tarih, İrlandalı Gönüllüler ve İrlanda Yurttaşlar Ordusu'nun isyancı cumhuriyetçi birliklerinin genel komutanı ve İrlanda'nın geçici cumhuriyet hükûmetinin başkan yardımcısı James Connolly'nin 12 Mayıs 1916 günü Kilmainham Hapishanesi'nde sandalyeye bağlanarak kurşuna dizildiğini kaydeder. Ancak tarih hiçbir zaman gerçekleri en anlamlı sırasıyla kaydetmez ve estetik bakımdan en hoş biçimde düzenlemez. Napoléon, Waterloo Savaşı'ndan sağ çıktı, ama orada öldürülseydi simgesel bakımdan daha anlamlı olurdu. Florence Nightingale 1910'a kadar yaşadı, ama tarih açısından bunun bir önemi yoktu. Byron, Yunan bağımsızlık savaşında muharebe alanında ölmeliydi, savaşın ortasında yüksek ateşten değil. Connolly'nin göğsüne de yedi kurşun saplandı, ama ona ulaşamadılar, en azından burada ulaşamadılar. Öyleyse, gelin bu mermileri havada yakalayalım, bu sıkışık olayların içinde Jimmy'nin kaçabileceği bir alan açalım ve onu tarihin kasvetli sürekliliğinden koparıp bambaşka bir yere uçuralım.

James Connolly'nin idamının infaz edilmediği günün akşamı geç saatlerde, Bertrand Russell, Cambridge'e bağlı Trinity College'daki odasında kırmızı Bordeaux şarabı içerken, sürgülediği dış kapısı telaşla çalındı. Russell, sıkıntıyla kadehine baktı: Sıkıntısı, sürgüsünü çekmiş birini kimsenin rahatsız etmemesi gerektiğini düşünmesinden ve gelenin kim olduğunu tahmin etmesinden kaynaklanıyordu. Homurdanarak tahta sürgüyü birkaç santim oynatınca, yakası açık bir gömlek ve yamalı bohçaya benzeyen gri bir pantolon giymiş sıırım gibi bir adamın ona sert sert baktığını gördü.

"Russell," dedi adam, "ben kendimi öldüreceğim."

Russell, onu anladığını gösteren bir hareketle başını sallayıp, zorlama bir davet hareketiyle kapıyı biraz daha araladı. Ziyaretçi ise kafasını sallayarak içeriye girmek istemediğini belirtti.

“Sen benim daireme gel, hem de hemen.” Aşırı tiz sesinde mızımız, Germen ırkına özgü bir ton vardı.

Russell, derin bir iç çekti ve şarap şişesiyle kadehini almak üzere odasına döndü. Wittgenstein'in dairesinde içki olmadığını, hatta tahta bir sandalyeden başka eşya bulunmadığını biliyordu. Kapıya doğru yürürken aklına bir şey geldi, alelacele dönüp cebine bir paket sigara tıktırdı. Wittgenstein'ı dinlemek vakit alabilirdi. Bir an için yatağından bir battaniye kapıp götürmeyi de düşündü, çünkü Wittgenstein, odasında herhangi bir ısıtıcı bulundurmanın kendisini zayıf düşüreceğine inanırdı; hem bu, uzun süre oturmaya niyetli olduğu anlamına da gelebilirdi. Lükslerini yüklenip tahta sürgüyü hızla çekti ve Wittgenstein'ın arkasından dar merdivenlerden indi, birlikte büyük avlunun solgun ışığına çıktılar. Sağda, pantolon paçalarını dizlerine kadar kıvrımış ve gömleklerinin önü darmadağınık duran bir grup smokinli öğrenci, birbirlerini Byron'ın sevgili ayısını bağladığı havuza atıyorlar; okulun kürek takımına üye bu orman güzelleri sağa sola su sıçratıyorlar, dudak büzüp nazlı nazlı diz bükerek birbirlerine sulu şakalar yapıyorlardı. Ufak tefek iki öğretim üyesi kapıcının kulübesini ve büyük kapıyı ağır ağır çekip sessizce yollarına devam ettiler, Trinity Sokağı'nın parke taşlarından karşıya geçip, Wittgenstein'ın dairesinin bulunduğu Whewell binasının rutubetli inine girdiler. Russell, yol arkadaşının hafif Schubertvari, neşeli bir ezgi mırıldandığını fark edip irkildi. Konçu düşük çoraplar ve dizlerine kadar inen süslü, mor bir rob-

döşambr giyinmiş genç bir adam, elinde boyunlarından kavradığı iki şişe beyaz şarapla Whewell binasından fırladı ve ansızın sokağın karşısındaki arkadaşlarına bögürdü. Russell, herhalde kıyafet balosuna gidiyor diye düşündü, ama Cambridge’de böyle şeylere karar verebilmek oldukça güçlü. İki filozof, Wittgenstein’in dairesine giden merdiveni tek sıra halinde çıktılar. Russell, kaşla göz arasında kapının dışına dizilmiş şezlonglardan birini kapıverdi. Odada mobilya ve kitap cinsinden hiçbir şey yoktu: Wittgenstein yalnızca dedektif öyküleri ve St. Augustine okurdu. Şezlonglarla uğraşa uğraşa artık bayağı uzmanlaşmış olan Russell, şezlongu tek eliyle ustaca açtı, şişesiyle kadehini halının üstüne yerleştirdi ve meslektaşının söze başlamasını bekledi. Wittgenstein odadaki tek sandalyede oturuyor, tavanı dikkatle gözden geçiriyordu; sanki yellenmiş gibi anlık bir hiddetle Russell’a baktı ve kendini boğma denemesi yaparcasına elini boğazına götürdü. Ünlü seminerlerini verdiği oda buydu; burada, bir fikir doğurmanın azabını çekerken gözbebekleri oynar ve bedeni acıyla kıvranır bir halde en az on dakika çıt çıkmadan dururdu. Bu sırada meslektaşları da, dünya basınının gaz odasında can veren bir kurbanın son çırpınışlarını seyredişi ya da bir grup doktorun ağır derecede kabızlık çeken bir hastayı gözleyişleri gibi, pür dikkat çevresine toplanırlardı.

“Bir adam,” deyiverdi Wittgenstein birdenbire, “elbisesinin içinde gelincik ya da başka bir küçük hayvan taşıyıp bunun farkında olmayabilir.” Durakladı, Russell’a tedirgin bir bakış fırlattı. “Bunun mümkün olabileceğini kabul ediyor musun?”

Russell kısa bir süre düşündü. Sonra da, “Pek mümkün görünmüyor,” sonucuna vardı.

Wittgenstein eliyle sabırsız bir hareket yaptı. "Saçmala-
ma Russell, tabii ki mümkün. Diyelim ki adamın biri, her-
hangi bir nedenle çıkardığı pantolonunu bir tarlada bırak-
mış ve bir gelincik ya da başka bir küçük yaratık, örneğin
bir kokarca, tarla faresi ya da bir kirpi paçasından içeri gir-
miş olsun. Sonra adam pantolonunu yeniden giyer ve bu
durumdan habersiz, çekip gider." İhtiyatlı bir bakışla Rus-
sell'ı süzdü. "Bunun tümüyle mümkün olduğunu kabul edi-
yor musun?"

Russell karşı çıktı: "Hadi canım, bir adam pantolonunda
bir kirpiyle dolaşacak da bunun farkına varmayacak, olur-
mu öyle şey?"

Wittgenstein bir süre Russell'a düşünceli düşünceli bak-
tı. Sonunda, arkadaşının kavrayış kıtlığını başışlarcasına,
"Pekâlâ," dedi. "Belki kirpi olmaz. Ama gelinciğe de itiraz
etmezsın herhalde."

"Bilirsin, gelincikler bayağı büyük yaratıklardır," dedi
Russell, ihtiyatla. Acaba Wittgenstein böcekten zehirlendiği
korkusuna mı kapılmıştı?

Wittgenstein iki eliyle başını kavrayıp pencereye doğru
şiddetle salladı. "Zorluk çıkarıyorsun, Russell," diye tersle-
di. "Bu akşam kafan nedense çekilmez derecede düz ve ba-
yağı biçimde çalışıyor sanki. Pekâlâ," deyip, derin bir iç da-
ha çekti. "Gel *çok* küçük bir yaratıkta, mesela bir fındık fa-
resinde anlaşılm. Bir adam pantolonunun paçasında hiç
haberi olmadan bir fındık faresi taşıyabilir."

"Peki," dedi Russell, lafın devamı gelsin diye.

"Sonra belki birisi, adamın karısı diyelim, pantolonda
fındık faresinin dolaştığını fark edip, ona 'Pantolonunda
sürünen bu şey de nedir, Henry?' (ya da George ya da ada-
mın adı neyse) diye sorabilir."

Russell bıyık altından gülümsememek için kendini zor tuttu. Yüzünü ciddileştirerek, "Evet, Wittgenstein. Sorabilir," diye onayladı.

Wittgenstein, sandalyesinde biraz geriye kaykıldı, burnunun ucu titriyordu; Russell bunun, Wittgenstein'in kavramsal orgazma yaklaştığının işareti olduğunu bilmekteydi. Aksi takdirde çehresi neredeyse ifadesiz bir hal alır; gümrükten elini kolunu sallayarak geçen bir kaçakçı gibi, gizli gizli birtakım hesaplar yapıyor da bunları açık etmemek istiyor-muş izlenimi veren bir dudak ifadesi takınmanın dışında kaskatı kesilirdi.

"Ama aynı adam, Russell, ayağı acısa bundan habersiz olamaz, değil mi?"

Russell durumu çabucak inceledi. "Anestezi uygulanmış olabilir," demeye cüret etti.

Wittgenstein ona küçümseyerek baktı. Kuru bir sesle, "Anestezi uygulanan birisi, acısı olduğu halde hissetmeyen biri değil, sadece acı çekmeyen birisidir," dedi.

Russell, şapşallığını hafif bir baş hareketiyle kabullendi.

Wittgenstein, sesine hafifçe yerleşen bir zafer edasıyla devam etti: "Bu yüzden, acı çektiğimi biliyorum, demek tuhaf kaçır."

Russell endişeyle, işte şimdi anlıyorum, diye düşündü.

Wittgenstein sürdürüyordu: "Çünkü acı çektiğimi *bilmem* gibi bir ihtimal kesinlikle yoktur. Kısaca, ayağımdaki acı, pantolonumda dolaşan tarla faresiyle aynı şey değildir."

Russell, "Kendini öldüreceğini söylemiştin galiba," diyerek hatırlattı.

Wittgenstein onu işitmişe benzemiyordu. Sandalyesinden kalkıp, paha biçilmez değerde narin eşyalar taşıyor-muşçasına yavaşça yere eğildi; kafası Russell'a, ayaklarıysa

duvara dönük biçimde halının üzerine uzandı. Russell bir an görülmeyişinden yararlanıp, kadehle uğraşarak zaman yitirmektense, şişeyi kafasına dikti ve Wittgenstein'in ayaklarına bakarak konuşmaya başladı: "Öğle yemeğinden önce Neville avlusunda Moore'a rastladım. Sanırım sonunda keçileri kaçırmış. Ellerini yüzüme doğru kaldırıp, 'Ellerimin var olduğunu nasıl bilebilirim?' diye sordu. Ben de kıcını silip silmediğini kontrol etmesini söyledim. Salak herif."

Wittgenstein uzun süre ağzını açmadı. Russell acaba uyudu mu diye düşündü, ama sonra Wittgenstein'in çok ender uyuduğunu hatırladı. Ardından, Avusturyalının aşığıdan gelen hafif boğuk sesi duyuldu: "Bu tür bir kuşkunun anlam taşıyabileceği bir bağlam yoktur." Başını biraz kaldırdı. "Okuduğu gazetede yazılanların doğru olup olmadığını anlamak için aynı gazeteden birkaç tane daha alan bir adam gibi."

Wittgenstein'in ne demek istediğini kavramayan Russell, suratını asarak, perdesiz pencerelerden Christ College'ın kararmış kulelerine dikti gözlerini. Akşam, ilk saatlerdeki kadar eğlenceli geçeceğe benzemiyordu. Wittgenstein onu çağırdığında, Müdür'ün yine sandalyeden düştüğü High Table'dan daha yeni gelmişti. Öğretim üyeleri odasının uşağı onu sandalyeye ne denli sıkıca oturtursa oturtsun, Müdür her zaman kayıp düşmenin bir yolunu buluyordu. Yüksek kollu koltukları bile denemişlerdi, hatta uşak, onu, yarım yüzyıllık hızlı hayatının izlerini taşıyan cübbesinin kollarından sandalyeye bağlamaya dahi kalkmıştı. Herhalde, diye düşündü Russell, ona bir mama sandalyesi alıp yemek niyetine de lapa verseler daha iyi olacak. Müdür, öğretim üyeleri odasında tatlı servisi yapılırken papağan taklitleri yapmaya başlamıştı yine; ağzını açıp komik biçimlere so-

karken, yemek sularını döküyor, koyu maun masanın önünde tiz sesler çıkarıyor, çığlıklar atıyor, pörsümüş iki pençesini diğer öğretim üyelerinin sertçe öbür yana çevrilmiş başlarına doğru kaldırıyordu. Kâhyaya tiz bir sesle, "Biraz daha kuş yemi, lûtfen," diye bağırmişti; kâhya, davet gecelerinde şamatacı öğretim üyelerini hizaya sokması için okul idaresinin tam yetki verdiği iri yarı, genç, eski bir deniz piyadesiydi. Oysa bu yetki, şimdi hangi dalda çalıştığını hatırlamaktan bile aciz olan Nobel ödülü sahibi matematikçi Müdür'e karşı yetersiz kalıyordu. Olay, Cambridge'de bir skandal yaratmıştı; Müfettiş, Müdür'ün aristokrat çevrelerle ilişkilerinden çekinerek harekete geçmeye yanaşmamıştı. Yeni öğretim üyelerinin seçimi konusunda yaşlı adamın cinsel tercihleri kolej demokrasisine baskın çıkmıştı: O akşam masada oturan hemen hemen bütün öğretim üyeleri sarışın, ince uzun ve otuz yaşın epey altında kişilerdi. Wittgenstein, High Table'ın sembolik olarak yerden on beş santim yukarıda bulunmasına itiraz ettiğinden, orada asla yemek yemezdi. Hatta bir süre salondaki küçük bir oyun masasında yemiş, sonra tamamen vazgeçmişti.

Wittgenstein karın üstü dönerken, yüzünü merakla halıdan Russell'a doğru kaldırdı. Sağ elini kaldırarak orta ve işaret parmaklarını V biçimine soktu, sertçe bir aşağı bir yukarı salladı.

"Russell," diye sordu, "bu ne demek?"

Russell, meslektaşının dillere destan püritenliğini hatırlayarak aklına ilk gelen cevabı yapıştırdı: "O, Wittgenstein, kaba bir aşağılama işaretidir."

Wittgenstein birden doğruldu, ayak bileklerini bacaklarının altına alarak bağdaş kurdu; bu arada Russell'a esrarlı bir gülümsemeyle bakıyordu. Boş odanın soluk ışığında yüz

yüze bakan iki adam, tuhaf bir şekilde, bir bahçedeki taşlık alana dikilmiş iki cüce heykeline benziyorlardı. Yerinde duramayan çocuklar gibi, kuklayı andıran hareketlerle şezlongunda ileri geri yaylanan Russell, sivri uçlu çenesi ve kemikli dirseklerinden narin ayaklarına dek, tam bir çıkıntı izlenimi veriyordu. Bir balerini andıran beli inanılmayacak ölçüde inceydi. Sipsivri görüntüsünü sadece karga burnuyla etli dudakları yumuşatıyordu, sanki bir an bu sıska beden içinden daha cüsseli bir adam çıkabilirmiş gibi bir his uyandırmaktaydı. Başında, sanki başkasınınmış da dalgınlıktan fark etmiyormuş gibi duran saçı, bir keşişe benzeyen yüzüyle zıtlık oluşturarak sürekli elektrik veriliyormuş gibi dikilmiş, yer yer kıvrılmış, kat kat toplanmış ve düzensizce uzamıştı. Sırtıttığı zaman kaçık bir masal perisine benziyor, ama bu gür saçlı başı ona çocuksu ve narin bedenine ters düşen bir otorite havası veriyordu. Wittgenstein da ince ve narin yapıydı; kahverengi gözleriyle öyle delici bakardı ki, insanda kronikleşmiş bir korku içindeymiş izlenimi bırakırdı. Bir uzun mesafe koşucusunun çevik vücuduyla bir asilzadenin mağrur azametini birleştiren Wittgenstein, kısa fitili ateşlenmiş, patlamak üzere olan bir adam gibi sıkıştırılmış bir iç enerji yayıyordu. Huysuzluğu siyah bir fötr şapka kadar elle tutulur özellikteydi.

Wittgenstein bu hareketi düşünceli düşünceli birkaç defa daha tekrarlardı; bazen elini yalnızca sallıyor, bazen de dirseğinden kuvvet alarak tavana hızlı hızlı V işaretleri yol-luyordu. Keşfinden memnun olmuş görünüyordu. Bir parmağını öylesine hâlâ yukarı doğru tutarken, ayağa kalkıp Russell'ın önünde beline kadar eğildi.

"King's Parade'de genç bir adamın bu işareti yaptığını gördüm. Caddede koşarak karşıya geçerken bir bisiklete

çarptı. Ansızın geriye dönen bisikletliye bu işareti yaptı, öbürü de içgüdüsel sözleşme diyebileceğim bir şekilde ona aynı işaretle karşılık verdi. O zaman kendi kendime düşündüm: İşte, *dil* bu.” Dalgın dalgın sandalyesine gitti; parmağını, nerede olduğunu unutmuş gibi hâlâ yukarı tutuyordu. Ani bir şaşkınlıkla sol kolunun ucuna bakarken ekledi: “Bu yüzden orada ve o anda kendimi öldürmeye karar verdim.”

Russell, birkaç akşam önce Ottoline Morrell’in evinde tanıştığı genç kadının olağanüstü dik göğüslerini düşünüyordu. Belki de uzaktan akrabasıydı; Ottoline’in evinde tanıştığı insanların çoğu, bir şekilde birbirleriyle akraba çıkmaktaydı. Gece yarısı evin önündeki çimenlikte müziksiz dans etmişler, ama sonra yeşil türbanıyla Ottoline, edebiyat dehası diye yutturmaya çalıştığı, ama kendisini kömür işçisi diye tanıtan uzun bacaklı, veremliye benzeyen Midlands’lı bir öğretmenle çıkagelmmişti. Daha sonra da kız uzun bacaklı dehayla birlikte kuzu kuzu çalılığa doğru gitmişti. Adam belki de tam şu anda kızı becermekle meşguldü.

Yine V işareti yapan Wittgenstein, “Bu, bütün dillerin içsel biçimini ortaya koyuyor,” dedi. “Bu hareket neyi *yansıtır*, Russell? Hiçbir şeyi. Bunun *arkasında* başka şey yok, yalnızca neyse o. Bunun anlamını, son kertede, onu *yaparak* kavriyorum.” Ve yine yaptı. Sonra, sesini sır veriyormuşçasına alçaltarak, meslektaşına doğru eğildi. “Bundaki dayanılmaz gizi görüyor musun? *Herşey tam da olduğu gibidir*. Herşey olduğu gibidir, başka biçimde değildir.”

Russell kendini zorlayarak, düşüncelerini dik göğüslü genç kadından uzaklaştırdı. “Senin derdin, Wittgenstein,” diye mırıldandı bezgin bezgin, “felsefenin günlük hayatla ilgisi olduğu yanılmasından kendini kurtarmayı bir türlü becerememen.”

Ayağa sıçrayan Avusturyalı, boğuk bir sesle, "Hayır!" diye bağırdı. "Felsefenin hayatla hiç ilgisi yok!" Russell'ın sandalyesinin önünde çömeldi ve onun ayak bileklerinden birini kavradı. Yüzünde kederli ve endişeli bir ifade vardı. Bir kadının alkolik kocasına yalvarması gibi, "Vazgeç, Russell, vazgeç!" diye buyurdu. "Felsefe, herşeyin upkısı olduğu gibi olduğunu görmemizi engelleyen bir şeydir yalnızca. Herşey göz önündedir, hiçbir şey gizli değildir. Temeller, özler, ilk ilkeler yoktur. Felsefenin kavrayamadığı şey, bu tür günlük hareketler," derken, Russell'ın bileğini kuvvetle sıkıverdi.

Russell, bileğini Wittgenstein'in kuvvetli ellerinden kurtarıp, soğuk soğuk, "Hayat bilmecesini çözdüysen, niçin kendini öldürmeye bu kadar can atıyorsun?" dedi.

"Herhalde cevaptan hoşlanmadığım için. Bu, bana yapacak bir şey kalmadığı anlamına geldiği için. Bir mesleğim yokmuş gibi geliyor bana. Felsefe! Hamal da benim kadar felsefe biliyor. Bildiğini bilmiyor, ama işte bunun için biliyor. Hamal basit biridir, Russell... Basit olmak nedir? Bir süpürge basit midir? Yoksa, sapı ve fırçası var diye karmaşık mıdır?"

"Yine felsefe yapıyorsun," dedi Russell, kendine biraz daha şarap koyarak. "Felsefeden upkısı bir filozof gibi tiksiniyorsun. Düzüşmekten gına getirmiş kart bir orospu gibi konuşuyorsun."

"Metafizik kaşını, Russell," diye fısıldadı Wittgenstein. "Bilme isteği. Hastalık bu. Cennetin çürük elması. Kesinlikle hiçbir şey bilmiyorum ben. Sadece olanın olduğunu biliyorum. Her sabah saat sekizde temizlikçi bu odaya girer, halıyı süpürür ve çeker gider. Ama felsefeye bu kadarı yetmez. Ayıklayıp eşelememiz, halıların özünü ve süpürme

ediminin içsel yapısını açığa çıkarmamız gerekir. Temizlikçim bu saçmalığı bilmeksizin kavrar. İnsanlar hiçbir zaman bilgiyi aramazlar. Sadece ne yaparlarsa onu yapar, hareketlerinin masum apaçıklığı içinde yaşarlar.” Birden bacağını havaya kaldırıp ayağını salladı. “Felsefe *bunun* ölçüsünü nasıl bulur?”

“Ölçmesi gerekmiyor ki,” diye cevapladı Russell, kızgınlıkla. Tartışma şevkinin geldiğini hissediyor, bu zaafı yüzünden kendine kızıyordu. Etlî böreği görünce dayanamayıp diyetlerini bozan oburlara benziyordu bu haliyle; sonra da nefesine hâkim olamadığı için kendini hor görecekti. “Felsefenin hayatla ilgisi olması gerektiğine inanmaktan vazgeçemiyorsun, hiç ilgisi olmadığını görünce de mahvoluyorsun. Flût yerine havuç çalmaya çalışıp, istediğin sesi çıkaramayınca kendini öldürmeye benziyor bu. Dün Londra’da Leonard Woolf’u ziyarete giderken taksi tutmuştum, şoför beni tanıdı. Kafasında sıradan insanlara özgü bir filozof imgesi vardı. Bana dedi ki (Russell, Cockney aksanını oldukça iyi taklit ediyordu), ‘Şimdi bu felsefe ne işe yarıyor yahu?’ Sen Londralı bir şoför değilsin, Wittgenstein; sen belki de zamanımızın en büyük filozofusun.”

Wittgenstein, ‘Şoför olmayı tercih ederdim,’ diye cevap verdi sert sert.

“Hem felsefenin hayatla ilgisi olmasa ne olur? Oyunumuzu huzur içinde oynayamaz mıyız? Kimse bir eski çağ tarihçisinden kolera salgınını önlemesini beklemez.”

Wittgenstein başını ciddi bir edayla salladı. “Hayır, Russell, işte burada yanılıyorsun. Soyut bilgi masum değildir. Zehirdir: Karanlık, şiddet dolu, acımasızdır. Hayattan kopuk olmakla kalmaz; hayatı terörize eder, kanla canla beslenir.” Burnunun ucu belli belirsiz titrerken, öne doğru eğildi. “Bu

korkunç bilgi isteğinin nerede biteceğini biliyor musun? Yaz bir kenara. Bir tarlada korkuluk olarak bitecek.”

Russell, nezaketsizlik etmeden saatine bakabilmek için kadehini kaldırdı. Gece yarısını çoktan geçmişti; sabah Whim Kafe’de yeni bölüm başkanının kızıyla kahvaltı yapacaktı.

Russell tam ayağa kalkacakken, Wittgenstein, “Herşeyin gözle görülür olması katlanılmaz bir şey,” diye yeniden başladı. “Görülebilecek bütün herşeyin, gördüklerimizden ibaret olması. Bunu hazmedemiyoruz, Russell; son nefesimize kadar bununla savaşıyoruz. Sahnedeki dram amatörce ve derme çatma olduğu için, gözlerden uzakta temsil edilen daha saf, daha güzel bir oyun seyredebilir miyiz, diye sahne gerisine göz atmaktan kendimizi alamıyoruz. Ama sahne gerisi bomboş, görmüyor musun? Mezarı açtılar, boş çıktı. Asıl vahiy *buydu* işte. Şeylerin *nasıl* olduğu değil, *ne* oldukları: Giz bu. Söyle bana, Russell: Hiçbir şey olmayabilirdi, öyleyse neden var?”

Russell, hoşnutsuz biçimde yüzünü buruşturdu. “Ne bileyim ben?” diye tersledi. “Ben matematikçiyim, Tanrı değil.”

Wittgenstein devam ediyordu: “Bir derinlik hayaline saplanmış budalalar olduğumuz için gizli olanı arıyoruz. Gerçekliğin dayanılmaz buradallığını görmemek için elimizden geleni yapıyoruz. Bunu bir an kafamıza kazıyabilsek, kurtuluruz. Belki de deliririz. Oysa biz fikirlerin arkasına sığınıyoruz. Fikirler! Domuzların bile fikri olabilir. “

Russell, “Fikirler tam da domuzlarda olmayan şeydir,” diye araya girdi. Akademisyen ihtiyatlılığıyla da ekledi: “Elbette, bildiğimiz kadarıyla.”

“Eğretileme yapıyordum. Filozoflar çoğunlukla domuzdur. Hegel bir domuzdu. Herşeyin aslında başka bir şey ol-

duğunu göstermek isterler. Kafayı 'bütün' kavramına takmışlar. Hangi düşünür bununla boğuşmamış ki? 'Bütün' diye bir şey yok, Russell; sadece bir parça şundan, bir parça bundan, bir parça da ötekinden var."

Wittgenstein son cümleyi söylerken, Russell'ın düşünceleri yine Ottoline'deki genç kadına kaydı. "Hegel'i okumadığını sanıyordum," diye yüklendi Wittgenstein'a.

"Okumama gerek yok. Alman kafasının ne olduğunu bilirim, bende de bir tane var. Sen Alman kafasının ne olduğunu biliyor musun? Bütün dünyayı emen, açgözlülükten gözü körelmiş bir ağızdır. Arzudan çılgına dönmüş, doymak bilmez bir bebek gibi saldırır, önüne geleni ağzını şapırdatar şapırdatar çiğner. Felsefe delidir, dostum. İnsanı delirten bir mikrop, bir virüs, aşkın bir hastalığız biz. Bu yüzden kendimizi ortadan kaldırmamız gerek." Başını eğdi ve ani bir ilgiyle sıkılı yumruklarına baktı. "Gerekirse, şiddetle."

Russell, şarabının bittiğini anlayınca doğan derin üzüntüsünü bastırmaya çalıştı... "Hâlâ, sendeki bu nefretin, mücadele ettiğin şeyin başka bir biçimi olduğunu düşünüyorum. Fikirilere, onların pençesindeki birinin katılığıyla karşı çıkıyorsun. Kendinin en amansız düşmanı yine sensin."

"Aa, evet, bunu biliyorum. Mücadele ettiğim düşman benim kendimim. Beni darağacına götürüp assalar sevinirdim. Ama bunu da uzun uzun düşündüm. Bende şehit hamuru yok. Bütün paramı dağıttım, malım mülküm yok, neredeyse hiç dostum yok."

Russell keyifle, "Ben senin dostunum," dedi.

"Hayır, Russell, sen dost değilsin. İngiliz olmana karşın, senin ilginç bir kafa yapın var, ama dostum olduğunu söyle-

yemem. Genelde seni boş ve uçarı buluyorum.” Russell kendi kendine sessizce açıksözlülüğün bir erdem olduğunu hatırlattı. “Herşeyimi dağıttım, ama kendimi *bundan* kurtaramadım.” Wittgenstein göğsünü yumrukluyordu; Russell, onun bu hareketle gömleğini değil de, bedenini kastettiğini düşündü. “Şimdi bütün yapabileceğim, bir sürü gence mikrop bulaştırmadan bir deliğe tıkmak. Makinelerden bihaber, fikir virüsüne bağışıklığı olan, basit insanlardan meydana gelen bir topluluk bulmak istiyorum.”

Russell, acı acı gülümsedi: “Cambridge’lilerin ütopyası: Organik toplum. Yine, o Leavis denilen herifle konuşmuşsun.”

“Leavis? Ondan ne öğrenebilirim ki ben? Adam bakkal mı, yoksa korucu mu olduğuna bile karar veremiyor. Hayır, Russell, Cambridge’i düşünmüyordum. İrlanda’ya, batı kıyısında ufak bir kır evine gitmeye niyetliyim. Aslında Profesör Gardner-Smith’in yazlığına; bir süre onu kullanmama izin verdi. Geri döneceğimi de sanmıyorum.”

“Tek başına mı gidiyorsun?”

“Hayır, Nikolay da benimle gelecek. Beni keyiflendiriyor. Bugün öğleden sonra dersten çıkınca birlikte her zamanki gibi talaş böreklerimizden alıp sinemaya gittik. Bugünkü film çok ilginçti, bayağı heyecanlandım. Nikolay yine konuşup durdu, bir dakika bile konsantre olamıyor, neyse ki hemen susturdum onu. Her zamanki gibi en ön sırada oturmuştuk. Bir an filmde olağandışı bir şey oldu. At sırtında banka soyguncusunu kovalayan bir şerif vardı; atını soyguncunun atının hizasına getirdi, sıçrayıp kötü adamın üstüne çullandı ve onu yere düşürdü. Boğuşmalar ve tabii şerif kazandı.” Wittgenstein dik dik Russell’a baktı ve birdenbire sesini alçalttı: “Sence de şaşırtıcı değil mi?”

Russell şezlongundan kalktı, alışkın bir bilek hareketiyle onu katladı. "Yatmalıyım. Kendini şimdilik öldürme, Wittgenstein." Kapıda bir an durakladı. "Sahi, bu İrlanda meselesinde ciddi misin?"

Wittgenstein ona yaklaşıp elini omzuna koydu. Boğuk bir sesle, "Ya ölüm, ya Connacht!*" diye fısıldadı.

Russell, dönüşte Trinity Sokağı'nı geçip büyük kapıya geldi. İrlanda, diye düşündü kendi kendine; azizler ve âlimler, şehitler ve deliler ülkesi. Bizim kaçık orada tam yerini bulacak.

*) Connacht, İrlanda'nın bir ilidir.

Küçük bir Rus aristokrati olan Nikolay Bahtin, Wittgenstein'in az sayıdaki yakın arkadaşlarından biriydi. Bahtin birkaç santim kalınlığında, üst kaburgalarına kadar uzanan kırçilli sakalı ve at yarışı bahisçilerinininkine benzeyen büyük ekoseli takım elbisesinden dışarı fırlayan göbeğiyle dağlı insanları andırmaktaydı. Elbisesinin üstüne, neredeyse ayaklarına dek uzanan yüksek yakalı, yumuşak siyah kumaştan bir pelerin giyer ve bu haliyle Cambridge'deki King's Parade'de yürürken kocaman bir kargaya ya da paspal bir emperzaryoya benzerdi. Elmacık kemikleri çıkıktı, karga burunluydu, bütün hareketleri göze batarcasına teatraldı. Hayatta çok az şeyi ciddiye alırdı, ama tek bir

balalayka tungirtısı onu salya sümük bir insan enkazına döndürmeye yeterdi. Yirminci yüzyılın ilk yıllarında St. Petersburg Üniversitesi'nde dil felsefesi okumuş, sonra aynı bölümde ara ara öğretim görevlisi olarak ders vermişti. O sıralarda bütün şehir, ruhani bir heyecan dalgası içinde, eli kulağındaki kıyamet gününün ilk işaretlerini bekliyordu. Üniversite hayatı, herkesin teorik tartışmalarla sarhoş olup polemikten başının döndüğü, sonu gelmez birer parti gibiydi. Peygamber taslakları hezeyan içinde sokakları tavaf ederlerken, parklar partial kıyafetli tanrı bozuntularıyla dolup taşıyordu. Kütüphaneler ve sokak kahvelerinde Rasputin'in benzerleri kol geziyordu; şairler sokaklarda yankesiciler gibi cirit auyor, burjuvaların gömlekleri ve içetekleri üzerine şiirler döküyorlardı. Şehrin karla kaplı meydanlarına dalga dalga mistisizm yayılırken, herkes bir başkasını iyileştiriyor, uyuşturuyor, zehirliyor ya da hipnotize ediyor gibiydi. Sanki birbirlerini kendi yaptıkları çarmıhlara beceriksizce mıhlıyor ya da kötü niyetlerini gerçekleştirmek için büyü yapıp birbirlerini uzaktan uzağa etki altına almaya çalışıyorlardı.

Şiddet devriydi. Bir yandan sarhoş askerler Bolşeviklere işkence etmek için öğrenci yurtlarını basarlarken, öbür yandan okullarını terk etmiş Dostoyevskivari öğrenciler, boğazlanacak yaşlı kadın arayarak döküntü apartman kapılarını kolaçan ediyorlardı. İsa'nın ruhunu taşıdığını iddia eden sağır bir Gürcü, odasına dönmek isterken yürüyerek geçmeye kalktığı Neva Nehri'nde hiçbir iz bırakmadan sulara gömülmüştü. Bütün şehir yeraltındaydı. Çoğu insan mistik ya da politik bir birliğe katılmıştı, bir sürüsü de aynı anda ideolojik olarak birbirinin zıddı dermeklere üyeydi. Aşkın Dirimselcilik Kardeş Melekler Örgütü, Neo-Kantçı

Anarko-Sendikalistler Birliği'nin sözde gizli toplantılarını basıp, onları soru yağmuruna tutmuştu. Bir tramvayın arka koltuğunda, kafası cerrah titizliğıyle kesilmiş bir Yahudi çocuğı bulunmuştu. Ay yüzlü, geri zekâlı çocuklar köylerden kaçırılıyor, sefahat âlemlerini andıran sokak geçitlerinde el üstünde taşınıyor; kendilerinden nefret eden entelektüeller de bu çocuklara tapıyorlardı. Bolşevizmi seçen papazlar, kendilerinin tam aksine dine dönen Bolşeviklerle karşı karşıya gelmekteydiler. Öğrencilerin katıldığı fırtınalı, başdöndürücü bir kitle toplantısında devrimin ertesi sabah ona çeyrek kala yapılması kararlaştırılıyor, hem geç gelenler hem de küçük bir giriş konuşması için on beş dakika ihtiyat payı bırakılıyordu. Şehrin sayısız manastırında şehvet düşkünü keşişler birbirlerini ve ele geçirebildikleri herkesi vücutlarından kan gelinceye kadar kırbaçlıyor, ardından birbirlerinin günahlarını çıkarıyorlardı. Havadan tütsü ve barut kokusu yayılıyordu. Azizle günahkârı ayıran sınır çizgisi yeniden çizilemez biçimde silinip gitmişti: Herkes ya St. Francis ya da Marquis de Sade'di; ya çivili yatakta uyuyor ya da çivileri köpeklerin kafalarına çakıyordu. Yoldan geçen adı sanı bilinmez kişiler, birdenbire ağızlarından köpükler saçarak kaldırıma yığılıp kalıyorlardı. Bir kısım entelektüel, makinelerin ısıtılı gaddarlığını yüceltip insansız bir geleceğin rüyasını görürken, bazıları da Marx ile Madame Blavatsky'nin sentezini yapmaya uğraşıyorlardı. Şişkinlikten iki büküm olan şehir tir tir titriyor, içi kalkıp Çar'ı ve onun elinden çıkan herşeyi bir defada kusup çıkarmaya çabalıyordu. Bütün dünya bir düşünce idi ve Nikolay Bahtin de işte tam bunu düşünüyordu. Her gece ağzını açamayacak hale gelene kadar içiyor, hatta bu sınırsız imkânlar cennetinden hiç uyanmamayı diliyordu.

Lenin sürgündeydi, ama ölümlerle dirileri yargılamak üzere, cebinde taşıdığı şanlı geleceğin bulutları üstünde geri dönecekti. Şehir casuslar, muhbirler, attıkları her adımı biz-zat kendileri baltalayan, ikili üçlü oynayan ajanlarla kaynı-yordu. Bahtin, öğrenciliğinin son yılında aynı anda üç ka-dınla birlikteydi; kendisine bakılırsa cinsel faaliyet açısın-dan kesat bir dönemdeydi, üstelik üç kadından ikisi polis muhbiriydi. Gerçi bu da oldukça makul bir orandı; kadın-lar saçlarını örer gibi yaparlarken sinsice mektuplarını ka-rıştırır, kitapların adlarını yarım yamalak ezberler, Bahtin sırtüstü yatarken cıvılcıplak üzerinden sarkıp karyolasının altına göz atarlardı. *Faux naïf** bir ifadeyle, neredeyse fin-can olmadan da öylece duracak kadar koyu olan kahveleri-ni içerlerken, onu nazik bir biçimde devrim sınavından ge-çirirler, geceyarısı olunca istasyonlardaki gazete satıcıları-nın önünde iri yarı yabancılarla fısıldaşmak üzere sıvışır-lardı. Bahtin, bu oyundan büyük haz alıyor ve sevgililerini po-litik faaliyetleriyle ilgili gerçeküstü öykülerle besliyordu. Onlara Lenin ile Troçki'nin sevgili olduğunu, birbirlerine iki kez frengi bulaştırdıklarını anlatmış, kendisinin Anasta-sia'yla yattığını, Rasputin'le birlikte de bir enfiye âlemine katıldığını söylemişti.

Bahtin'in politik deneyimi aslında kısa sürmüş ve mutsuz geçmişti. Doğuştan tembel olduğu halde, ezilenlerin savu-nucusu olduğunu düşününce bile gözleri yaşlarla dolan Bahtin, kararlılıkla müdahale etmeme politikasını izleyen devrimci bir grupçuğa katılarak bu açmazı bir kalemde çö-züvermişti. Bu grup aslında diğer politik örgütlerin eylem yapma konusunda gösterdiği ayrıntılı dikkati her türlü poli-tik faaliyetten uzak durmak için gösteriyor, ilkel bir eylem-

*) (Fr.) Sahte bir çocuksuluk taşıyan.

sizlik sergileme çabasıyla kendini tüketiyordu. Bahtin'in onların safında geçirdiği kısa zamanın çoğu yasadışı gösteriler ve yürüyüşlerle geçmişti –bu eylemlere fiilen katılmıyordu ama, marşlar söyleyerek yürüyen gösterici safları arasında gidip geliyor, kendi grubunun reformist, merkeziyetçi ya da sınıf işbirlikçisi maceralara bulaşmayı reddetmesinin nedenlerini anlatan bildiriler dağıtıyordu. Pazar akşamları ise banyoda, gösteri yapmamanın yorgunluğuyla, hiçbir şey düşünmeden ter atmakla geçmekteydi. Örgüte biraz da proletaryayla bağ kurmak için girmiş, ama örgütteki üye işçi sayısının çok az olduğunu görünce, gizliden gizliye hayal kırıklığına uğramıştı. İşçi sınıfının, ilkesel olarak tarihin evrensel öznesi olsa da, pratikte, devrimci bilinci muhafazakârlığıyla yozlaştırması mümkün olan doğal bir kavrayışı bulunmakla birlikte, doğru yoldan çıkmaya teşne bir kesim olduğunu anlatmışlardı ona. Bunun için, politik faaliyetleri çoğunlukla St. Petersburg'un öğrenci semtinde grubun gazetesini satmakla sınırlı kalmıştı. Gazetede açıklanan grubun programının en önemli maddesi, gazetenin çıkarılmasıyla ilgiliydi. Başlıca makaleler, grubun benzeri görülmemiş ölçüde genişlediği yollu açıklamalara ayrılmıştı. Oysa örgütün büyüdüğü doğru değildi, hatta durum tam tersiydi; merkez komitesi bu devrimci yalanı, grubun üye sayısı ampirik olarak yükselmese bile, uluslararası sınıf mücadelesinin gelişiminin günbegün parti çizgisinin doğruluğunu tanıtlayacak biçimde geliştirdiği ve böylece, salt ampirik anlamda bir küçülme görülse bile, örgütün her geçen gün büyüyor olmasının 'egilimsel' anlamda doğru olduğu gerekçesiyle savunmaktaydı. Burjuva mantığının yasalarıyla partinin gücü ancak otuzkır kişi kadar olabilirdi, gelgelelim diyalektik anlamda, dallarının ülkedeki her fabrikaya uzandığı aşikârdı.

Bahtin'in proletaryayla karşılaşma uğraşları, hareketin düzenlediği, yaklaşan emperyalist dünya savaşı konulu bir eğitim toplantısında ansızın son buluvermişti. Hayretler içinde, bu konunun partinin politik öncelikler sırasında oldukça önemsiz bir yere konulduğunu gözlemlemişti çünkü. Tarihe sınıf perspektifi yerine ahlaki bir perspektifle bakan liberal entelektüeller ve dindar pasifistlerden oluşan, tarihsel açıdan miyadını doldurmuş küçük burjuvazinin boşuna medet umduğu şey, yaklaşan askeri kıyımdı. Emperyalist savaş, diyalektik anlamda en az elli yıldır bir ayağı çukurda bulunan dünya kapitalist sisteminin son ölüm sancıları anlamına geliyordu; dolayısıyla, bu savaşa karşı çıkmak yerine, bunu sevinçle karşılamak gerekirdi. Şaşkınlıkla izlediği lakaytlıktan dehşete kapılan Bahtin, birden ayağa fırlayıp, toplantıdaki yoldaşlarına coşkulu bir söylev çekti. Kendisine göre, sosyalizmin inşasının temel önkoşullarından biri, sosyalizmin kurulabileceği bir maddi zeminin varlığıydı. Rusya'da sosyalist bir toplum inşa etme görevi, ülke ortadan kalkarsa aşırı derecede güçleşebilirdi. Sosyalizmin böylesi bir maddi bağlamdan bağımsız olarak ortaya çıkabileceğini iddia edenler, ona göre ciddi biçimde idealizme kayma tehlikesi içindeydiler. Engels'in maddenin yok edilemezliği savını yaklaşan dünya savaşına uygulamak ve böyle bir savaşın, insan ırkını toptan yok etse bile, sınıfsal açıdan geçersiz olduğunu ileri sürmek imkân dahilindeydi kuşkusuz. Belki Marx ve Engels'in kafalarındaki devrim, şimdiki sınıflı tarih çağı devrini doldurup yumuşakçalardan tekелci kapitalizme doğru yeni bir evrimin başlamasının ardından, şöyle bir-iki milyar yıl sonra falan meydana gelecekti. Ama Bahtin, kişisel olarak, bu bakış açısının Marx ve Engels'in anlaşılması çok güç olduğu genel kabul gören metinlerinin

doğru yorumunu temsil ettiğinden kuşku duymaktaydı. Bahtin, bunları söyledikten sonra yerine oturup, heyecanla önerilerinin tartışılmasını beklemişti. Fakat bunun yerine, toplantı bitince kadrodakilerden biri yanına gelmiş ve partinin artık onun eylemsizliğine gerek duymadığını bildirmişti. Zaten, proletaryadan daha fazla proletarya yandaşlığı yapıp, partinin işçi sınıfını aşağılamasına karşı çıktığı için şüphe altındaydı; bu tavrın, Bahtin gibi egemen sınıfın tarihsel bakımdan yozlaşmış bir üyesine pek de yakışmadığını söylemişlerdi. Yoldaşlarının yanında sesli harfleri uzatıp heceleri ağzında geveleyerek, kahramanca aristokrat aksanını kabalaştırmaya çaba harcayan Bahtin de, bu eleştiriden dolayı özellikle incinmişti.

Bir süre Bolşeviklere kaulmayı düşünmemiş değildi, ama onların da elle tutulur başarılar sağlayacaklarından kuşkuluydu. Bu yüzden, içi rahat bir durumda eski bohem hayatına döndü, ağız tadıyla içkisini içip, Çaykovski senfonilerini baştan sona mırıldanarak arkadaşlarını yeteneğine hayran bıraktı. Hatta bununla yetinmedi, kendisini dinleyenlerin üzerine bol bol tükürük saçarak Hellenistik dirilişten dem vurdu. Bazen sokaklarda dizlerinin altına kadar uzanan beyaz pileli bir tunikle dolaşüyor, davetlerde saçına asma yaprakları takıyordu. Platon'dan Nietzsche'ye bütün yazarları büyük bir heyecanla okuyor, fakat okuduğu her kelimeye inanmak ile hepsini birbirinin aynı süprüntüler olarak görüp bir kenara atmak arasında bocalayıp duruyordu. Beğenisi Tolstoy ile Dostoyevski arasında bölünmüş gibiydi: Sabahları tertipli, tanrı korkusu olan dindar biriydi, tuttuğu salaş dairenin küçücük mutfağında sadece köylü yemekleri pişirip bir ikonun önünde kısa süre dua eder, akşamlarıysa tatlı dilli, yırtıcı ve şeytani biri olur, şehvetle sin-

si sinsi dolanıp, ateşli geceler geçirirdi. Bir keresinde bir da-
vete vücuduna yaralar açarak gitmiş, diğer konukları yarala-
rına şarap dökmeye ikna etmeye çalışmıştı. Ama hayatında
hiç acı çekmemişti; ruh azabına bir at sineği kadar yaban-
cıydı. Büyük trajedilerin insanı adam ettiğinden bahsetse
de, kendisi kederden biraz olsun nasibini almamıştı. Basit,
açgözlü, masum, duygusal ve obur biriydi. Toplumsal uzla-
şımlara hiç karşı çıkmazdı, çünkü ne olduklarına dair en
ufak bir fikri yoktu. Son derece abartılı hayal gücüne ham-
madde sağlamayan olgu, kişi veya olayları anında yok sayar-
dı. Bütünüyle kurmaca bir kişilikti ve zaten tek gerçek özel-
liği de, kendisinin bunu adı gibi bilmesiydi.

Bir süre sonra St. Petersburg'un kendisi için bittiğini his-
sedip Paris'e yollandı, orada birkaç ressamla düşüp kalktı,
iki piç peydahladı ve neredeyse açlıktan ölecek duruma gel-
di. Bu dönemde iştahı yalnızca içkiye, sekse ya da fikirlere
yönelikti; yiyecekleri, bayağılık ölçüsünde maddi bularak
küçümsüyordu. Kıt parasının büyük kısmını, aşkın, hakika-
te kestirmeden ulaşmanın aracı olarak gördüğü alkole ya-
tırmaktaydı. Sarhoşken, önceden kolayca kestirilebilecek
aşamalardan geçerdi: Önce narsisist bir fantezi dünyasına
gömülür, sonra terk ettiği Rusya'yı düşünerek gözleri yaşa-
rır, ardından tarifsiz bir sinir nöbetine kapılarak kaşınır ve
nihayet deli gibi öfkelenirdi. Son aşamaya vardığında çata-
cak birini aramak üzere çılgın gibi Paris sokaklarına fırlar
ve karnavalvari maskaralıklarla geçen gecenin sabahında
bedeninde tuhaf yara bereler bularak uyanır, bir kavgaya
mı karıştığını, yoksa anlaşılmaz bir psikolojik nedenden do-
layı sarhoşken kendi kendini mi yaraladığını hiçbir şekilde
hatırlamazdı. Bir keresinde, içki bulabileceği bir partiye ye-
tişme telaşıyla zorla bir taksi durdurmuş, birkaç mil gittik-

ten sonra durdurduđu arabanın bir taksi deđil, özel bir araba olduđunu, sűrűcűnűnse ona hayır diyemeyecek kadar korktuđunu anlamıřtı. Bazen sarhořken dűnyadaki bűtűn yabancı dilleri konuřabileceđine inanır, kendisini sűzűn evrensel yapısıyla mistik bir temas içinde hissederdi. Birkaç kere Champs Elysées'de etrafa endiřeyle bakan bir Tűrk ya da İřpanyolu esir alıp, kendisini anladıklarından kesinlikle emin olarak ađdalı sohbetlere dalmıřtı.

Bahtin'in yeniden yemeđe dűnűřű de mistik bir deneyim olmuřtu. Paris'te gűnlerdir a geziyordu, űyle ki guruldayan midesiyle sanrılar gűrme noktasına gelmiřti. Bűyle gűnlerden birinde ađız mızıkasını çıkarıp kűřebařında dikilmiř, bir-iki nota űfledikten sonra, deliliđin műzikten daha çok ilgi toplayacađını umarak ayaklarını sűrűyűp aylar gibi dans etmeye bařlamıřtı. Tam bu kűűltűcű gűsteriden vazgeecekti ki, biraz uzakta duran yařlıca bir beyefendinin kendisini ilgiyle izlediđini fark etti. Adam kısa boylu, řiř gűbeđi ve yıpranmıř bir Roma imparatoru bűstű misali koca kafasıyla cűceye benziyordu; yűz hatlarında belli belirsiz bir kabalık, gűzlerinde domuzu andıran bir iticilik ve ađzının çevresinde gaddarca bir ifade olmasına karřın, Bahtin, sonunda yanına gelip kendini tanıttıđında ona çok sıcak davranmıřtı. Adam İngilizdi; Bahtin'in gűnlerdir tek lokma yemediđini anlayınca, onu zorla Rue de Rivoli'nin ucundaki pahalı bir restorana sűrűkledi. Bahtin, çok geçmeden bu cűmertliđin sadece iyilikten kaynaklanmadıđını anladı ve kendini davetisinin yemek bittikten sonra esaslı bir pislik yapmasına karřı hazırladı.

Yaşlı İngiliz, masanın karşısından Bahtin'e makineli tűfek gibi bir şeyler anlattı durdu; Bahtin de lafların içeriğinden çok tonundan anladığı kadarıyla, adamın bir dizi eğlen-

celi anekdot anlattığını tahmin etmişti. Adam Oxford'da bir kolejin dekanı olduğunu söyledi ve Rusun akademik ilgi alanlarını sordu. Bahtin'i tam bu sırada masaya gelen bir tepsi dolusu sulu, zeytinyağı kokulu yemeğe davet etti nazikçe. Yemek yemenin küçük burjuvalara özgü bir şey olduğu önyargısından hâlâ kurtulamamış bir halde hoş kokulu bôbrekten bir parçayı çekinerek ağzına attı ve aynı anda midesi kalkar gibi oldu. Bôbreğin yemek borusundan aşağı indiğini hissetmişti; bôbrek parçası midesine açılan geçitte biraz durakladıktan sonra birden ivme kazanarak karnının karanlık deliğinin girişindeki zardan geçmiş ve bağırsaklarının derinliklerine dalmıştı. O sırada, karnının altında neredeyse elle tutulur bir yarığın açıldığını hissetti; sanki acı veren tıkanıklık mucizevi bir şekilde yok olmuştu ve bu duygunun ayırdına daha tam varamadan, kendisini masadaki yemeklere uzanmış, önüne gelen herşeyi açgözlülükle silip süpürürken bulmuştu. Sanki içinde sızlayan kocaman bir boşluk, dolmak bilmeyen muazzam bir kese vardı ve onun nabız gibi attığını hissediyordu; nitekim, hiç vakit yitirmeden başka bir tabağa uzanmaktan çekinmeyecekti. İngiliz, Bahtin'in yeme arzusunu bu kadar açık biçimde göstermiş olmasından çok hoşlanmış gibiydi; tabakları durmadan onun önüne sürüyor ve arkasına yaslanıp domuz domuz gülümseyerek bu gösteriyi seyrediyordu. Bahtin'in gözü bir şey görmüyor, doymak bilmeyen midesini yumruk büyüklüğünde etler ve sebzelerle dolduruyordu. Midesi göz açıp kapayıncaya kadar, sanki sıfırdan sonsuza sıçramış, bir kibrit kutusu büyüklüğünden, sonsuz koridorları ve sayısız yan şapelleriyle yan-kılarla dolu Gotik bir katedrale dönmüştü. İngiliz, karşısındakinin gürültülü ağız şapırtılarını zarifçe şarapla birleştirmiş, Bahtin'in aldığı hazzı neredeyse dayanılmaz bir vecd

kertesine ulaştırmıştı. Bahtin, son sos kalıntılarını da silip sũpũrũp, yağlanmış çenesini peşetesiiyle sildiği zaman, keyifle tatmin olmuş bir açık gibi arkasına yaslandı, kendinden geşmişsesine etrafına bakındı; sanki Paris şehri ayağa kalkıp ũstũne parke taşlı eteğini geşirmiş ve Bahtin'in bu mũthiř tatmin duygusunun akşam havası içinde uçup gitmesini ũnlemek işin sıcak harmanisiyle onu sarıp sarmalamıştı.

Yine de davetşisinin ondan karşılık olarak beklediği sũzleri ağzından çıkarmadı. Yaşlı beyefendi de bunu, kuşkusuz benzeri birçok reddedilme deneyinin ũrũnũ olan nazik bir tevekkũlle karşıladı. Aslında, Cambridge'de dilbilim bũlũmũnde ũęretmene ihtiyaı olduğunu sũyleyecek kadar yarıdımsever davranmakta inat etmiş ve hiç duraksamaksızın Bahtin'i fakũlteye tavsiye etmeyi bile ũnermiřti. Bahtin sonunda, velinimetinin ona bahşettiklerine karşılık olarak, işlerine burnunu sokmasına izin vermenin pek bũyũk bir ũdũn olmayacağını dũřũnũp, iştenlikle teřekkũr etti. Dışarıda iyice ılınmış hava yavaş yavaş kararırken, arkasına yaslanarak lokantada oturmaya devam etti ve azar azar artan bir neşeyle sonunda ũlũmũ alt ettiğini anladı. O anda Saint Sebastian'ın okları ũstũne yağmur gibi gelseydi, kendisine zarar veremeyeceklerini bilmenin keyfiyle okları kendi eliyle bedenine saplardı. Hayatı dipsiz, sonu gelmez bir karanlıkta geçiyor ve bunun değişmeyeceğini biliyordu. Evrende pek çok ũlũmsũzlũk şeşidi (Hiristiyan cenneti, ruhun yeniden dũnyaya gelişi, muhteşem bir senfoni bestelemek, çocuklarının torunlarını gũrebilmek, vs.) bulunduğunu dũřũndũ, ama bunların hiçbirisi iyi bir yemeğin aşkın gũrkeiminin verdiği o katıksız erotik titreşimle eř tutulamazdı. Daha sonra Bahtin, Selamet Ordusu Yurdu'ndaki pis kokulu kũmesine dũndũ; giderken yũzũne soru sorarcasına bir

ifade takınmış, hayali bir trompet üfleyip hayali bir davulu çalar gibi yaparak yoldan geçen bir Portekizliye, düşüncesi-
nin doğru yolda olup olmadığını sormuştu.

Bahtin tesadüfen rastladığı bu adamın önerisine uyarak İngiltere'ye geçti, Cambridge'e gitmeden önce de Southampton'da kısa bir mola verdi. Aruk karnı, önünde dev bir çıkıntı gibi uzanıyordu: Ciğer, böbrek ve her türlü sakatata müptelâ olmuştu; kasaplardan kilolarca çiğ sakatat toplayıp Mill Road'daki pansiyonuna koşturuyor, tencereye atmadan önce hepsini sevgiyle yanağına bastırıp okşuyordu. Günün her saatinde yemek yemek için yanıp tutuşmaktaydı. Açgözlülükle otel mutfaklarının çevresindeki havayı kokluyor ya da gece yarısı bakkal dükkânlarının kararmış vitrinleri önünde dikilip, röntgenciler gibi içeriyi dikizliyordu. Fırınlara onu deliye döndürüyor, rüyasında sessiz, beyaz yiyeceklerin sıra sıra dizildiği cennet imgeleri görüyordu. Çıtır çıtır somunların tombul, bâkir gövdelerini arzuluyordu delicesine; bir rüyasında ayçöreğine dönüşen dev, kah-verengi bir yengeçle erotik bir güreşe tutuşmuştu. En çok, tek başına ve gizli gizli yemekten hoşlanıyordu: Yiyecek polisi tarafından izlendiğini ve onları yine atlattığını hayal ederek, sulu, pembe etlerle uka basa doldurulmuş pişkin börekleri kucak kucak odasına taşıyor, kapıyı arkasından telaşla kapatıyordu. Sonra böreklerini mutfak masasının üstüne dizerek, küçük kuleleri, yarım sucuk kangalından bir köprüsü olan, dilden yapılmış peluş perdelerle süslü hoş, estetik bir yapı kuruyordu. Nihayet şöyle bir geri çekilip çömelerek eserini bir süre seyrediyor, içinde giderek kabaran arzuyu gemlemeye çalışıyor, o tatlı, dayanılmaz duyguyu bastırınca da boğuk bir çığlık kopararak yiyeceklerin üstüne çullanıp, masadakileri son kırıntısına kadar silip süpürü-

yordu.

Cambridge'e yerleştikten sonra ortak bir Rus arkadaşla-
rı aracılığıyla Wittgenstein'la tanıştı. Wittgenstein herkesi
hayrete düşürerek Bahtin'i son derece ilginç bulmuştu; bir-
likte uzun saatler geçiriyorlardı ve Bahtin daldan dala atla-
yıp konuşurken onu can kulağıyla dinliyordu. Belki de Ru-
sun maskaralıkları kendi gizli arzularını yansıtıyor, aynı za-
manda kendini ahlaki açıdan üstün hissetmesini sağlıyor-
du. Pek çok kadın gibi o da, Bahtin'in önce nefesli bir saz
gibi başlayıp belirgin bir geçiş evresi olmadan insanı okşa-
yan bir klarnete dönüşen, kendine özgü fiziksel baştan çıkara-
cılığının toplandığı sesinden müthiş etkileniyordu. Bazı
zamanlar Bahtin, sözcükleri anlamından çok melodisine
göre seçiyor, sürükleyici saçmalıklarla dolu mükemmel ar-
pejler ürettiyordu. Bu sırada Wittgenstein, bir konserde zor
anlaşılan parçayı çözmek için bütün dikkatini toplayan in-
sanlar gibi sessizce otururdu. Kendisi de Cambridge'de sür-
gün olarak bulunan Wittgenstein, Bahtin'in İngilizlere hiç
benzemeyen gösterişli havasına hemen karşılık vermişti; oy-
sa kendi Tolstoyvari ruhuyla, bu Rusun teatralliğinin ardın-
da bir köylü çocuğunun yattığını kolaylıkla çıkarabilirdi.
Bahtin'in kendisini bu denli aşırı bir şekilde teşhir edişinde
çekici bir çocuksuluk vardı; öyle ki, gülünçlüğü'nün farkın-
da olmadığı için çalım satması anlayışla karşılanan bir çocu-
ğu andırıyordu.

Çökmek üzere olan iki hanedanın ürünü, miyadi dol-
muş yönetici sınıfların evlatları olan bu iki filozof, birbirle-
rine hem benziyorlar hem benzemiyorlardı. Bahtin, zayıf
bir burjuvazisi, kültürden ve uygarlıktan nasibini almamış
kara cahil bir otokrasisi olan bir ulusun oğluydu. Rusya'da
özgürlük yeraltındaydı, açtı, yasadışıydı, adı sanı yoktu ve

zorba bir rejimin baskısı altındaydı; ancak yüzyıllara dayanan bir burjuva kültürüne sahip olmadığından, henüz kendini denetim altına almayı öğrenememişti. Rus sansürü hâlâ, devlet müdahalesine gerek kalmadan, anarşiyi avucunun içine alacak şekilde eğitilmiş kültürlü bir ego da değil, bürosunda oturan bir bürokratta somutlanıyordu. Rusya kültürsüzlükten boğulurken, Wittgenstein'ın Viyana'sı kültürden nefes alamıyordu. Rusya'da ruh, tayını mahpustaki kadar kıt olduğu halde coşup kendinden geçerken, Viyana'da yüzyılların şaşaalı molozları altında çürüyordu. Viyana donuk, pörsümüş, tadı kaçmış bir yer, gizli ihtirasların ve sanatsal banalliklerin arenasıyken; kim bilir kaç verst kaplayan buzların üstünde uzanan eprimiş Rusya aç, çıplak ve sivil kurumlara hasret bir haldeydi. Rusya'yı bir arada tutan yalnızca Çar'ın merkezi aygıtıydı ve ona indirilecek ölümcül bir darbe özgürlük demektir. Hakikat ruhu, Rus hayatının derme çatma maddi yüzeyinde sanki ince bir zarı delecemişçesine ateşler içinde yanıyordu; bazen açlık yüzünden fantastik haller alıyorsa da harareti dinmiyor, ne kadar prangaya vurulursa o kadar elle tutulur hale geliyordu. Kitsch'e ve kendisinin de inandığı yalanlarına gömülen Habsburg Viyana'sı ise hakikatin anlamını yitirmişti. Hiçbir şey görüldüğü gibi değildi: Can dostu sanılan kişiler şantajcı çıkıyor, içlerine başka içkiler katılan viskiler bozuk bir tat veriyordu; şehir sanki peruklar, camgözler, takma uzuvlar salgınına uğramıştı. Koyu Yahudi-karşıtlarının utangaç Yahudiler olduğu anlaşılırken, hisse senetleri değer kaybettikçe Yahudi-karşıtlığı yükseliyordu. Burjuvaların evleri ağızına kadar hurda doluydu: deniz kaplumbağası kabukları, altın kaplama alçı oymalar, çok parçalı rokoko aynalar, çok renkli Venedik camları, gerçek insan büyüklüğünde tahtadan

zenci heykelleri, vb. Viyana üslûplar, parşömenler, karalamalar, arabeskler, kültürel grafitiler ormanında havasızlıktan boğuluyor, polikrom ve cilalı deri kokuyordu. Herşey başka bir kılığa bürünmüştü: Kireç boyalı tenekeler mermer, sıvalar parlak su mermeri, kahvaltı bıçakları Türk hançeri, kül tablaları Prusya miğferi, termometreler tabanca niyetine gidiyordu. Cenaze törenleri sirk geçitlerine, bankalar Gotik katedrallere benzemekteydi. Şehir çöp ve pislikten tüknefes olmuş, beni temizleyin diye feryat ediyordu. Edebiyat dergilerindeki dilin ağdalılığı arttıkça artıyor, kreması fazla kaçan pastalar gibi kendi aşırılığı altında çöküyordu. Politik atmosfer keskinleştikçe, şehirde acımasız bir boşvermişlik hâkim oluyordu. İmparator Franz Josef, "Viyana'nın keyfi yerindeyse, bilin ki durum gerçekten ciddidir," diyor, hiciv yazarı Karl Kraus buna, "Berlin'de durum ciddi ama ümitsiz değil, Viyana'da ümitsiz ama ciddi değil," diye karşılık veriyordu. 1873'teki korkunç mali çöküntü sonucu aileler toptan mahvolmuş, bir sürü yurttaş intihara sürüklenmişti; Viyana'nın bu felakete cevabı *Die Fledermaus**'tu. Viyana sakinleri karmakarışık vals müzikleriyle dans ediyor, sonra evde çocuklarını neşeyle havaya fırlatıp, karlarına frengi bulaştırıyorlardı. Orta sınıflar gürbüzleştikçe yüzleri ışıldıyor, ama içeriden kuruyorlardı. Şehrin dört bir yanında uzuvlar küçülüyor, vajinalar kuruyor, penisler aşağı bükülüyordu. Halk öksürüp kekeliyor, hayali kanser ve sahte gebelik vakaları görülüyor, Sigmund Freud'un hizmetleri bekleniyordu. Viyana kültür denilen erotik bir rüyanın pençesindeydi ve Freud bunun, bedeninin bastırılması anlamına geldiğini ilan etmişti. Bahtın'ın duyulara beslediği

*) İlk olarak Viyana'da 5 Nisan 1874'te sahnelenen, Johann Strauss'un bizim ülkemizde *Yarasa* adıyla oynanan opera oyunu.

sevgi, politik zorbalıkla uyuşmuyordu; Viyana'nın valsleri ve kremalı pastaları ise, ölmekte olan bir neslin son lüks istekleriydi. Kendine özgü bir kültürel üslûptan yoksun burjuva Viyana, çaresizce geçmiş i taklit etse de, psikolojik geçmişini bilinç dışına itmiş ve Freud'dan, özgür olmak için geçmişin hatırlanması gerekir, uyarısını almıştı.

Viyana'nın orta sınıf kadınları öyle hantal elbiseler giyiyorlardı ki, yardımsız giyinmeleri imkânsızdı. Haftada seksen saat çalışan Viyanalı fabrika işçisi kızlar, doğru dürüst bir yatakta uyuyabilmek için avukatlar ve bankerlerle yatıyorlardı. Şehir evsizlikten mustarıptı. İnsanlar teknelerde, mağaralarda, istasyonlardaki banklarda yaşıyor, hatta ağaçlarda uyuyorlardı. Şehir dışındaki köşkların oda hizmetçileri, sabahları perdeleri açtıklarında çimenlerde uyuyan ailelerle karşılaşılıyorlardı. Üst üste yığılmış, üstü başı paramparça insanlarla dolu halka açık parklar deprem geçirmiş gibi görünmekteydi. Fazla yatağı olan kim varsa kiraya veriyor, kiralar bir işçinin gelirinin dörtte birini yutuyordu.

Küçük Ludwig Wittgenstein şapkası ve kısa pantolonuyla şehrin sokaklarında babasının elinden tutup dolaşırken, dükkân girişlerinde ayakta kestirmeye çalışan genç insanların perişan yüzlerini seyrederdi. Bakıcısı onu, işsizlerin horlayan aslanlara ve uzanmış yatan maymunlara gıptayla baktığı hayvanat bahçesine götürürdü. Şehirde hiç görmediği, ancak isimleri onda hayvanat bahçesi hissi uyandıran proleter mahalleleri vardı: egzotik yaratıklarla ve keskin kokularla dolu, karanlık, esrarengiz yerler, maymunların kıcı gibi çıplak ve kaslı insanlar. Orada işlerin nasıl döndüğünü bilen insanlar vardı. Babası milyoner bir sanayici, bir Habsburg finansman ve imalat devi, yani işlerin nasıl döndüğünü bilenlerdendi. Babası gençken tavernada kemancı, bir

kanal teknesinde dümenci, barmen, gece bekçisi olarak çalışmış, bir yetimhanede tenor korno öğretmenliği yapmıştı. Ludwig yedi yaşındayken, tamamen kibrit çöplerinden bir dikiş makinesi yapıp çalıştırmayı bile başardı. Yiv açan, pır pır eden, işleyen ve bir şeyleri birleştiren herşey onu büyülüyordu. Mühendis olarak İngiltere'ye ilk gittiğinde, Glosop laboratuvarında uçurtmalarla, Manchester Üniversitesi'nde ise uçak motorlarıyla deneyler yapacaktı. Bu makinelerde temiz ve basit bir şeyler, onun Yahudi ciddiyetine hitap eden yalın bir güzellik görmektedir. Sonraları, dilin dünyaya nasıl eklemlendiğini ve ikisinin birlikte gerçekliği iç yapısı içinde resmedebilecek şekilde nasıl işlediğini gösterecekti. Dilin işleyişi iç içe geçmiş dişlilerinkine benziyordu; dil makinesindeki dişlilerin bazıları boşa ve serbestçe dönüyor, önemli bir şey söylenmediği halde söylendiğine inandırarak bizi aldatıyorlardı. Metafizik olan *buydu*. Anlama, sizin yaptığınız, parmağın kıvrımında ya da bileğin alışkın hareketinde hissettiğiniz bir şeydi. Bilgi, niçini bilmekten çok, nasılı bilmektir. Dünyada şeylerin içsel yapılarını yöneten bütün kuralların toplandığı bir yer vardı, bu da matematikti. Matematik, insan ırkının anadiliydi, bütün dünya ona çevrilebilirdi. Matematik bir tür manastır; bâkir, disiplinli ve bütünüyle gerçek bir manastırdı. Yani, Viyana'nın olmadığı herşey.

Matematik, sessizliğe adanmış bir Trappist* manastırındı. Hakkında konuşulamayacak şeyler vardı; aslında gerçekten önemli olan hiçbir şey hakkında konuşulamazdı. Wittgenstein, sonraları Cambridge'de, "Benim yapıtlarım, biri

*) Başkeşiş Armond de Rancé'nin yönettiği La Trappe Manastırı'nda, 1660'lardaki reform hareketlerinin ardından Cistercium Tarikatı'nın üyeleri bu adı almıştı. Trappistler katı bir biçimde sessizlik, dua, kol işçiliği ve münzevilik ilkelerine uygun bir hayat sürerlerdi.

yazılı olmayan iki bölümden oluşur. Önemli olan da yazılı olmayan bölümdür," demişti. Dil, dünyanın nasıl olduğunu resmediyordu, ne var ki, *nasıl* göz kendisini görüş alanı içinde temsil edemiyorsa, bunu *nasıl* yaptığını resmetmek de imkânsızdı. Göz gibi dil de, bir alanın içindeki bir nesne değil, o alanın sınıırıydı. Dilin sınırları üzerinde düşünemilirdiniz, ama bunu dilin kendi içinden yapmanız gerekiyordu ki, bu da saçma bir paradokstu. Bir şeye bakarken kendinizi görmeye çalışmaya, bir maşayı kaldırmak için aynı maşayı kullanmaya benziyordu bu. Ya da Kızılderililerin, çıktığınız merdiveni dik tutmaya çalıştığınız ip oyunu gibi bir şeydi. Wittgenstein, arkasına ölümün karanlığını alarak dilin en ucunda duruyordu; dili tutulmuştu. Mesela, el sallayarak, gülümseyerek ne demek istediğinizi gösterebilir, ama söyleyemezsiniz. Sözün sınırlarını aşan şey, hakkında hiçbir şeyin söylenemeyeceği Tanrı'nın karanlık uçurumuydu. Sözün ötesindeki İbrani Yehovası'nın sureti çizilemezdi. Tanrı, halkından uzaklaşmış, onlara arkasını dönen gizli bir Tanrı'ydı; onun karanlığının içinde bir yerlerde bolca umut ve sevgi vardı, ama bizim için değildi bunlar. Etikten söz edemezsiniz; etik, yaptığınız bir şeydi. Ancak dilinizin sınırlarına dikkat çekerek, sessizliğe büründüğü yerlerin altını çizerek, ufukta bir an yanıp sönen güneş ışınları gibi, asıl önemli olan şeyin bir anlığına gözükmesini sağlayabilirsiniz. Dili un ufak olduğu yere kadar sürükleyip neler olduğunu görebilirdiniz. Belki de hakikat ancak, dilin kendisini yakarak kurban ettiği ateşin o kısacık alevinde, kendisini havaya uçururken yükselen parıltıda bir an için görülebilecek bir şeydi.

Viyana'yı o korkunç tımturaklılığından matematik kurtaracaktı. Freud belirsizliğe dikkatle kulak kabartırken,

Wittgenstein ve mantıkçı pozitivistler, iflah olmaz ölçüde eğretilmeli dilimizden belirsizliğin son izlerini de silip atmaya uğraşıyorlardı. Kremalı pastalarla ve şişkin bedenlerle dolu bu Habsburg İmparatorluğu'nda herşey tam ve tekil, saf ve yekpare olmalı, Avrupa temizlenmeli, dezenfekte edilmeli ve bir sisteme indirgenmeliydi. Kendi gücüyle başı dönmüş burjuvazi, artık gerçeği fanteziden, bir Grek vazosunu lazımlıktan ayırmaktan acizdi, ama Viyanalı entelektüeller bunu onlar adına kaba kuvvetle yapacaklardı. Keşişvari oğulların oluşturduğu bir kuşak, aşırı besili babalarına Ödipal bir darbe indirdiler. Mücadelede yenik düşen ve gözükara olanlar intihar ettiler; Wittgenstein'in üç erkek kardeşi de bunlar arasındaydı. Ludwig'in ailesinin evi konservatuarı andırıyordu: Çocukken Brahms, Mahler ve genç Pablo Casals'ın dizlerinde oturmuş, Ravel, *Sol El İçin Konçertosu*'nu Ludwig'in sakat piyanist kardeşi için bestelemişti. Mağarada yaşayan ve açık havada uyuyan insanların şehrinde, özgürlüğün ve duygunun özü olarak tapındıkları müzik, Viyanalı alçakların son sığınağıydı. Schoenberg, acımasız bir tonal sistem kurup, Bertolt Brecht'in *bockwurst** yapılmak üzere doğranacak bir atın kışnemesine benzettiği besteler yaparak şehirde infial yaratmıştı. Kahvenin ve Karaorman pastasının tersine, tüketilmesi imkânsız bir müzikti bu. Önemli olan duygu inceliği değil dürüstlük, bir teknisyenin malzemesinin mantuğına duyduğu katı saygıydı. Adolf Loos, yalın, işlevsel bir mimari yaratmış, cephesiz, eğrilerin yerlerini dikdörtgenlere bıraktığı binalar yapmıştı. Karl Kraus gazetesinde yazdığı taşlamalarla çirkefe batmış dile ateş püskürüyordu. Yeni kahramanlar zanaatkârlar ve mantukçılardı. Wittgenstein bu iki mesleğe de dahildi. Mü-

*) (Alm.) Sosıs.

hendisti ve mühendislik işçilere en yakın orta sınıf mesleği idi. Kavramlar, ölümsüz hakikatin aynaları değil, pratik sorunları çözümlerin araçlarıydı; felsefe dua etmekten çok patates soymaya benziyordu. Freud, Viyana sakinlerini, çocuklardaki cinsel arzuları açığa çıkardığı için değil, daha çok zihnin kendisini analize açık, bilinçdışının mekanizmaları tarafından yönetilen bir şey olarak gösterdiği için kızdırmıştı. Wittgenstein daha sonra, "Üzerinde konuşulamayan şey konusunda susmalı," diye yazacaktı ve bu, Viyana'da en çok seks açısından geçerliydi. Şehirde yaşayanlar seksten çok ender olarak söz ederler, ama akıllarından hiç çıkar-mazlardı; gerçeklik ile onun temsili arasında adı konmamış bir uçurum vardı. Freud, Viyanalıların elinden romantik idealizmlerini alırken, Schoenberg de müzik fantezilerini çalıyordu; kürklerinin ve pelerinlerinin altında dilin mutlak sınırı olan, acı çeken, boyun eğmeyen bir beden yat-maktaydı. Avusturyalı Marksistler bu tür bastırılan bedenle-rin bir başka örneğine, resmi politikanın farsı altında ezilen proletaryaya dikmişlerdi gözlerini. Freud, psikotik fantezi-nin kökenini bedenin derinliklerinde ararken, Viyana'dan elli mil uzakta doğan ve bir süre bu şehirde yaşayan genç Hitler, bu psikotik fantezileri faşizmle harmanlayacaktı. Freud'dan sonra cinsellikten, gerçekten söz edilebilir hale gelinmiş ve orta sınıf bu fırsatı geçmişten öğ alırcasına de-ğerlendirmişti. Psikanaliz, çözüm önerdiği problemin bir parçası olmuş, tedavi etmeye uğraştığı psişeyi iyice alevlen-dirmişti.

Wittgenstein, İngiltere'den bir süreliğine kaçıp Avustur-ya'ya döndü. Bir köyde öğretmenlik yaptı, sonra Viyana ya-kınlarında Hütteldorf'daki bir manastırda bahçıvan yar-dımcısı olarak iş buldu. Manastır hayatının huzuru ve yeni-

den elleriyle çalışmak hoşuna gidiyordu. Hütteldorf'ta yalnızca bir avuç yaşlı keşişle, birkaç genç papaz adayı vardı ve hemen hiç ziyaretçi gelmiyordu. Wittgenstein, görme ve tat alma duygusundan yoksun olarak derin bir çukura gömülmüş gibi, sadece kendi bedeninin ritmini ve zaman zaman yukarıda gezinen ayakların uzak seslerini dinleyerek, sessizce günlük işlerini yapıyordu. Organlarının dokunaçlar gibi tutundukları şeyleri bıraktığını, gezegenin ücra bir tepesindeki bir Arşimed noktası üzerinde yavaş yavaş ufalana kadar sallandığını hayal ediyor, büyük bir sevinçle önemsizliğinin tadını çıkarıyordu. Her gün el arabasıyla iş görüyor, bir papaz ihtimamıyla çalıları budayıp otları üst üste yığıyor ve bunların üzerinde taşıdığı ölüm izlerine dokunuyordu. Bütün hareketleri biricik ve amaçsızdı, kendisi için ayrılan yeri doldurduktan sonra uçup sonsuzlukta kayboluyordu. Kendisini, insanları deliye döndüren arzudan kurtarıyordu. Baktığımız her yere arzu sızmış, tarih arzuya batmıştı. Her nesne, niyetlerin ve sonuçların dev imparatorluğuna, nedenselliğin korkunç egemenliğine kilidenmiş bir iştahın meyvesiydi. Heybetli bir memeden koparılan insan ırkı, ülseri yüzünden iki büklüm bir adam gibi merkezindeki boşluğun üzerine katlanmıştı. Bunun en küçük parçasında bile köklü bir değişiklik yapılamazdı: Devrim bir başka heyecanlı Viyana belagatinden, lanetlenmişlerin bir başka fantezisinden öte bir şey değildi. Acısız arzu olamazdı ve arzu önü alınamaz bir şeydi. Özlemler ağı bir gevşetilebilse, sebepler şurada burada sonuçlarından bir koparılabilse, bir an için tarih denilen kâbusun elinden sıvışıp kaçabilirdik.

Tabii Wittgenstein'ı arayıp buldular ve yeniden Cambridge'e getirdiler. O da kolej odasındaki mobilyaları kırabilecekleri korkusuyla dışarıya attı. Nereye baksanız bir çöp

yığınıyla, bir dağınıklıkla karşılaşıyordunuz; öğretim üyeleri, vaklayan, cikleyen, gıdaklayan bir dolandırıcılar ve şarlatanlar güruhuydu. Sonra Wittgenstein, kâğıtlarının yanabileceğinden korkmaya başlayınca, onları kilitlemek için küçük bir çelik kasa satın aldı. Fakat çok geçmeden, çürüyeceğinden endişelenip kasayı da fırlatıp attı. Kendisini yazmaktan alıkoymaya uğraşıyordu, çünkü yazmak da bir arzu biçimiydi. Ona bedenini hatırlatığı için şemsiyeleri ve koltukları sevmezdi. Her gün sinemaya gidip selûloitle kendinden geçmeye çalışıyordu. Bir gün bir arkadaşı, Senato binasının merdivenlerinde fotoğrafını çekerken, Wittgenstein ona nerede duracağını sordu. "Ha, oralarda bir yerde," diye cevaplayan arkadaşı, rastgele bir yeri işaret etmişti. Wittgenstein odasına dönünce yere uzandı, heyecanla kıvranıyordu. *Oralarda bir yerde.* Bu deyiş, önüne koca bir dünyayı sermişti. 'Şu taşın beş santim solunda,' değil, 'oralarda bir yerde'. İnsan hayatı kesin değil, yaklaşık ölçülerle sürüp gidiyordu. Bunu daha önce niçin anlamamıştı? Dili belirsizliklerden arındırmak istemişti, oysa bu, fincanın kulpunu bir işçilik kusuru diye görmeye benziyordu. Esneklik ve belirsizlik kusur değil, işlerin yürümesini sağlayan şeylerdi. Güneşten uzaklığımızı milimi milimine ölçmemiz gerekli miydi? Ufukta aynı çizgide ve pürüzsüz uzanan bir buz silsilesi düşlemişti. Güzel bir düştü, ama orada yürüyemezsiniz. Sürtünmeyi unutmuştu. Demek ki geriye dönmeliydi, kaba toprağa!

Güzellik ve basitlik hâlâ vardı, ama bu, matematiğin güzelliği ve basitliği değil; yaklaşık olarak yaşayan, belirsizlikler ortasında rahatça hareket eden sıradan insanların hayatlarındaki güzellik ve basitlikti. Dünyanın ya da dilin tek bir içsel biçimi yoktu. Dil, dünyaya alkışlamaktan küfür et-

meye kadar birçok biçimde tutunmaktaydı. Gizli bir özü yoktu, farklılıklardan oluşan bir Babil kulesiydi dil. Habsburg İmparatorluğu da Almanlar, Slovaklar, Rumenler, Slovenler, Sırlar, Transilvanya Saksonları, Hırvatlar, Çekler, Polonyalılar, İtalyanlar, Macarlar ve diğerlerinden oluşan yönetilemez bir *mélange** idi. Felsefe bu farklılıklardan nefret ediyor, İmparator Franz Josef gibi örsle dövüp hepsinden bir birlik çıkarmaya çaba harcıyordu. Felsefe, yaşama-yan ve yaşatmayan bir terörizm biçimiydi. Kadın-erkek, bütün insanlardan imkânsız bir arılık talep ediyor, dilinin cazibesıyla büyülenenleri deliliğe ve çaresizliğe sürüklüyordu. Öte yandan, evlerindeki ve kiralık dairelerindeki insanlar birbirlerine küfür edip söz veriyor, ağlayıp sevişiyor, mutlaklıklar olmadan da kıt kanaat geçinip gidiyorlardı. Nihai güzellik buydu, matematik değil. Altında hiçbir şey yoktu; neyse oydu. Devrim rüyası görenler, bütün bunların altında bir çırpıda ele geçirilip hepsini dönüştürecek tek bir güç ya da ilke olduğunu sanıyorlardı. Bu, zihninin doğal bir hastalığıydı; bütün bunların altında aslında hiçbir şey bulunmadığını, imparatorun çıplak olduğunu kabullenmek ne kadar zordu! Böylesi bir düşünceyle karşılaşan zihninin başı döner, dengesini korumak için nihai bir temele sarılırdı. Wittgenstein, tam da iyileştirmeye çalıştığı şeyden mustarip olduğu için, bu hastalığa bir çare önerebilmekteydi. Salt buzu özlüyor, manastır hayatının hasretini çekiyordu. Sıradan insanları seviyor, ama hiçbirini tanımıyordu. Astumlu hizmetçisinin burnunu çekip gırtlaklarını temizlemesi Wittgenstein'ı tiksindiriyordu. Yahudi kökenliydi ve onun doğduğu şehirden hem Siyonizm hem de ölüm kampları çıkacaktı. Hitler, Viyana Belediye Başkanı Karl Lüger'in fanatik Yahudi düş-

*) (Fr.) Karışım.

manlığından çok şey öğrenmişti. Yaşamak ve yaşatmak, hayatta kalmanın temel koşuluydu; oysa bu, ezilenlerin ıstırapının kefaretinin asla tek başına ödeyemezdi. Bunun için Yehova'nın şiddetli, dayanılmaz sevgisine ihtiyaç duyuluyordu, ama o da yoktu. Felsefe gibi Tanrı da zihnimizin kurtulamayacağımız bir hastalığı, gerçekleşmesi imkânsız bir bütünlük düşüydü. İnsanlığın sefaletinin bedelini yalnızca amansız bir güç ödeyebilir, bu da onu daha derin sefaletlere itmekten başka bir sonuç vermezdi. Böylece Wittgenstein, Yahudi babasından, asimile olmuş Protestan döneği babasına dönmüştü: Tek çözüm, tarihten ümidi kesmek ve kendi ruhunu kurtarmaktı. Bunu, yönetici sınıfın küstahlığının anıtı durumundaki Trinity College'ın büyük kapısının gölgesinde başarmak imkânsızdı. Bahtin'i de yanına alarak İrlanda'ya kaçacaktı. Bahtin'i istemişti, çünkü yanında bulunmasına tahammül edebileceği başka kimse yoktu. Herkesle her yere gitmeye hazır Bahtin, bu öneriyi hemen kabul etmişti.

Peder Aidan Flannery, Dublin'in O'Connell Sokağı'nda-
ki St. Columba Kilisesi'nde toplanmış cemaatine, şeytanın
yeryüzünde gezineceği ve yalnızca kutsal mumların yanaca-
ğı üç karanlık günü hatırlatmaktaydı. Sözlerinin sonuna
doğru süslü bir eğretilenle, şeytanın serbest kalması ile
İrlanda cumhuriyetçiliği arasında belli belirsiz bir benzerlik
bulunduğunu ima etmişti. Bu sırada mihrap oğlanı, pede-
rin omuzlarına işlemeli, altın püsküllü bir pelerin geçirdi ve
gümüş zillerden oluşan barok demeti Peder Flannery'nin
havaya çizdiği haç işaretine göre üç defa yukarı aşağı sallama-
mak üzere alalecele mihrap merdivenlerinden aşağı seğirtti.
Takdis töreninin sessizliğinde, dışarıdaki O'Connell So-

kağı'ndan gelen ayak sesleri işitilebiliyor, mihrap görevlisi-
nin zili her çalışından sonra da yüksek sesle İrlandaca bir
komut verildiği duyuluyordu. Connolly'nin Yurttaşlar Or-
dusu, büyük günün provasını yapmaktaydı. O günlerde hiç-
bir şeye aldırış etmeden Dublin Kalesi'nin surlarının dibin-
de talim yapıyor, çekinmeden surların kalınlığını ölçüyor-
lardı. St. Columba Kilisesi'nin merdivenlerinde, kakaları
kışlarına yapışmış, viskiyle uyutulmuş bebekleriyle, dağıla-
cak cemaatin hayırseverliğine seslenmeye çalışan, göğüsleri
yarı yarıya açık genç dilenci kadınlar duruyordu.

Dublin, tüberkülozdan ve kötü beslenmeden kırılan ölü
bebeklerle dolup taşımaktaydı. Kabuk bağlamış mosmor be-
denleriyle sokaklara bırakılan çocuklar öbek öbek telef olu-
yorlardı; yeni doğmuş bir bebeği Glasnevin Mezarlığı'na
gömmek bile bir haftalık ücreti götürmeye yetiyordu, tabut
ve cenaze arabası kirası ise ateş pahasıydı. Ucuz, adi kiralık
odalar, sıçan suratlı insan müsveddeleri ve yalınayak kimse-
siz çocuklarla tıka basa doluydu. Altı-yedi kişinin barındığı
odalarda aile hayatını sürdürmeyi becerenler, büyüyüp ke-
mik yapısı bozuk ergenler, uçuk benizli, çilli oğlanlar ve
kamburu çıkmış omuzları, asabilikten birbirine kilitlenmiş
kalçalarıyla kızıl saçlı kızlar haline geliyorlardı. On dört ya-
şındaki bir kız ya Dublinli yoksullar arasında hayırsever pat-
ron diye ün yapmış Jacob'un bisküvi fabrikasında çalışıp
haftada yedi şilin kazanır ya da Bakire Meryem'e benzeme-
ye çalışmaya son verip, Dublin'in kırmızı fener semti Mon-
to'da kendini satmaya başlardı. Başkentte konaklamış beş
bin gürültücü İngiliz askerinin uğrak yeri olan Montgomery
Sokağı civarında işler iyiydi. Tyrone Sokağı'nın bir ucunda-
ki orospular, Paris parfümü kokan gece elbiselerini giyer ve
terzileri tarafından sürekli ziyaret edilirken, sokağın öbür

ucundakiler yağmurluktan başka şey giymez, ara sıra piyasayı kızıştırmak için dalgın dalgın önlerini açarlardı. İrlanda'nın ayıbının ya da erdeminin kanıtı olarak, Dublin'de Londra'dakinin iki katı daha fazla fahişe tutuklanmıştı. Talihli gençler ise, ustalarının iyi niyetini istismar etmemek, kimseyle düşüp kalkmamak ve sık sık birahaneye gitmemek koşuluyla çırak olarak şehrin geleneksel zanaatlarından birine, matbaacılığa, tuğlacılığa, ipek dokumacılığına ya da sıvacılığa kapağı atabilirlerdi. İşverenler on çırağı bir odaya, bazen de ikisini bir yatağa tıkıştırıyor, 'efendim' demeyi unutanları para cezasına çarptırıyor ve evlenmelerini yasaklıyorlardı. Bazen bir sürü çırak, gevşek yangın önlemlerinin kurbanı olarak Glasnevin Mezarlığı'nı boyluyordu. Ne sözleşmesi olan ne de mesleğinin inceliklerini kavrayabilen genç kızlar, en sonunda şehirdeki on üç bin ev hizmetçisinden biri olup çıkar ya da terzi, şapkacı ve hizmetçi saflarının sayısını kabartıyorlardı. Erkek çocukların çoğu Dublin'in erkek işgücünün yarısını oluşturan sıradan emekçilere dahil olup, yabancı bir gözlemcinin 'belirli bir mesleği olmayan, herşeye razı, ama hiçbir işe yaramaz insanlar' diye tanımladığı sınıfı oluşturuyorlardı. Bir eşeğin sırtındaki haçı bile çalmaya hazır bu insanlar, ülkedeki en hızlı ayın ününe sahip olan ve katedral niyetine kullanılan kilisede saat on ikide yapılan pazar ayininde arka sıralara doluşurlardı.

Sanki yabancı bir istihbarat servisinin yerli halkı izlemek üzere diktiği köşeli parlak sütunlara benzeyen George dönemine özgü binaların gölgesinde, papazlar, Rus Bolşevik Karl Marx'a lanetler yağdırıyor, mastürbasyon yapan gençleri ebedi cehennem azabıyla tehdit ediyorlardı. Halkın yarısı cinsel baskının kışkacında kıvrılır dururken, diğer yarısı kitlesel yeniden üretimden serseme dönüyordu. Anne-

ler, hastalık derecesinde evlatlarının geleceğinden kaygılanıyorlardı; bu çocuklar, iri göğüslü, nüfuzlu kadınların yönettiği on sekizinci yüzyıldan kalma salonlarda, yumuşak   rt  t  larla yanan   amdanların altında toplanıp Winchester ile Harrow'un* faziletlerini kar  ıla  tırdırlardı. Kızları da kaleye son katılanlar üzerinde kıkırdayarak dedikodu yaparlar; Yüzbaşı Alisdair Bosanquet'in kılı, güçlü kolları ile   k  k kalçalı, haydut kılıklı Teğmen Jeremy Chapman hakkında uzun uzun konuşurlardı. Hi  liğın başkenti Dublin, boynunu Avrupa'ya, İ  skandinav kurucularına ve İngiliz sahipleri-ne uzatmış, kıcını da soğukkanlılıkla arkasındaki boş bataklığa dönmüştü. Londra ve Paris karşısındaki biricik üstünlüğü, oradan dışarı çıkmanın kolay oluşuydu. İ  rlanda iki ulustan oluşuyordu: Belfast'tan Cork'a doğ   kıyısı boyunca uzanan şeritteki denizciliğ   dayalı ekonomi ile şu yeni icat metanın, yani paranın harcanmayıp faize verildiğı, evde kalmış kızlarla bek  rların sabırla babalarının ölmesini,   iftliğın onlara kalmasını ya da   eyiz parasının çıkmasını bekledikleri i   bölgelerdeki kırsal, geçimlik ekonomi. Dublin'de önemli olan yer, öbür uçtaki, yirminci yüzyıla bağılantı kurduğ   limanıydı; şehirde ne olduğ   değil, şehre neyin girip   ıktığ  ydı aslolan.   ıkanların   oğ   İngiltere'ye gittiğ   gibi, gelenlerin çoğı da İngiltere'den gelirdi.   ehri ziyaret edenler herhangi bir duman ya da sanayi bölgesi olmamasını çok hoş bulurlardı: Birkaç bira imalathanesi, bir bisküvi fabrikası, bir kale, kışla ve en önemlisi, çok geniş bir gecekondü mahallesinden ibaret olan Dublin, aşırı büyümüş, sermayesi az bir k  yd  . İ   bölgelerde nüfus günden güne eriyordu. Halkının neredeyse yarısı ülke dışında yaşayan İ  rlanda, yanan bir bina gibi bo  almaktaydı.

*)   nl   tüfek markaları.

George döneminin izlerini taşıyan şehrin ölü yüreği oyulup canlı enkazla doldurulmuştu. Egemen sınıf revaklı, yelpaze pencere, trabzanlı malikânelerini boşaltarak banliyölere çekilmiş, çürüyüp dökülen bu binalarıysa yoksullar işgal etmişti. Başkent, fare boku içinde yaşayan perişan ayak takımının barındığı azametli bir tuğla ve granit yığınının ibaretti. Nüfusun yaklaşık yüzde kırkı ısısız, ışıksız ve susuz tek odalarda yaşayan ailelerden oluşuyordu. Dublinlilerin üçte birinden fazlası Grand ile Royal kanalları arasında uzanan pis kokulu gecekondu semtlerinde oturuyor, halkın yarısı diğer yarısının eskilerini giyiyordu. İrlanda Valisi Teğmen'in karısı Lady Aberdeen öncülüğünde hareket eden Ulusal Kadın Sağlığı Birliği, yayınladığı bir broşürde, kaymağı alınmış süt, jambon, şeker pekmezi ve kızarmış yağlardan artan damlacıkların idareli biçimde kullanılması sonucu yedi kişilik bir ailenin haftada sekiz şilinle nasıl geçinebileceğini anlatıyordu. Ortalama Dublinli aileler, bu sayede (haftalıklarından) kentin boyanmasına katkıda bulunacak parayı arttırma imkânı bile bulacaklardı. Şehirde yeni boy gösteren profesyonel orta sınıfın ancak yarı yaşı kadar ömür sürmeyi umabilen Dublinli işçiler, bu durumu sırtüstü yatarak seyretmemiş; herşeyi bir çırpıda değiştirebilecek, onları bir hamlede daha zengin ve doyurucu bir dünyaya fırlatacak bir strateji geliştirmişlerdi: Durmadan kafayı çekiyorlardı. Yattıkları yerden aşağılanmanın acısını çekmektense, bu acıyı sırtlanmış oluyorlardı böylece. Şehrin havası siyah bira, saman, sıcak börek ve at boku karışımı kokuyordu, ama en baskın koku, siyah biranıkiydi. Guinness Biracılık Şirketi'nin sahibi Lord Iveagh, dünyadaki toplam siyah bira üretiminin beşte birini burada gerçekleştiriyor, İngiliz ordusundaki her askere iki

buçuk litre bira düşecek kadar çok bira ürettiyordu. Bu maddeyi yapmak, içmekten bile daha iyiydi: Guinness işçisi, dört gözle kendisinin atılmasını, emekli olmasını ya da ölüvermesini bekleyen binlerce işsiz kardeşinin yanında, ülkenin işçi aristokrasisi sayılıyordu. Şehirde en çok rağbet gören iş, herkese insafsızca davranmaktı. Sendika toplantılarında gündemi felce uğratan ağız dalaşları hiç eksik olmazdı; James Connolly ile Jim Larkin, İrlandalı emekçilerin ayaklarının yere sağlam basmamasından, Lord Iveagh'tan çok, egemen sınıfın yararlandığının farkında olduklarından, bazen alttan alıp bazen de fırçalayarak üyelerinden içki içmeme sözü alıyorlardı.

Finbar Tierney de bunun farkındaydı, ama düşünceleri zaman geçtikçe bulanıklaşıyordu. Başlarda ümit vaat eden bir genç şairken, Hristiyan Kardeşler Okulu'ndan on dört yaşında ayrılıp, iş aramak için rıhtımda avare avare dolaşmaya başlamıştı. Liman işçileri iş çıkmasını doğallıkla bira-hanelerde beklediklerinden, Finbar herhangi bir iş çıktığında arkadaşlarının çoğunun ayakta duramaz hale gelmiş olacağına güvenerek, kıt kanaat geçinebileceğini düşünüyordu. Finbar'ın milliyetçi basında yayınlatmayı başardığı bir şiirini gören yazar George Russell, onu Drumcondra'daki gösterişli malikânesine çağırtmış, önüne set çekilmiş bir yaratıcılık kokusu alarak Abbey Tiyatrosu'nda ayakçı olarak işe sokmuştu. Finbar'ın dekorları değiştirdiği sahne öyle dardı ki, aktörler geçmek için ya tiyatronun arkasındaki daracık geçitten dolaşmak ya da arka duvarla bez arasında iki büküm durmak zorundaydılar. Kendini bir anda İrlanda Rönesansının göbeğinde bulunca sevinçten deliye dönen Finbar, heyecanla bütün efsaneleri ve halk öykülerini okumuş, sosyalist iktisadi incelemiş ve taksitle bir Yunan klasik-

leri takımı edinmişti. Kendi kendine *bodhran*'ı* gayet iyi, gaydayı da şöyle böyle çalmayı öğrenmiş, Wicklow Dağları'na tırmanmış ve insanın içine işleyen tenor sesiyle şarkılar söylemişti. Oyun yazarı John Synge, bir keresinde Abbey'deki bir prova sonrasında kalıp, o yoğun ve biraz tuhaf üslûbuyla onunla Paris'teki konferanslardan edindiği sosyalist düşünceler üzerine tartışmış; şair William Yeats de, geniş kenarlı şapkası, kurdeleli gözlükleri ve ustaca tasarlayıp oynadığı hülyalı havanın altındaki keskin işbilirliğiyle, onu tuhaf ama güzel bir 'günaydın' gürlemesiyle selamlamıştı. Finbar, bilgeliğe ulaşmak için yanıp tutuşuyor; hemen her gece bilgiç geçinen, kibirli kültür entelijensiyasına duyduğu soğukluğu bastırarak, tiyatro çevresindeki şömineli, gürültülü barlarda bitmek bilmez tartışmalara gömülüyordu. Onların yontulmuş yabancılıklarına ve ince nüktedanlıklarına bakarak kendi diş gıcırdamasına benzeyen Dublinli sesini ve kaba saba lehçesini hor görüyordu. Sonra bazı Gal Birlikçileriyle düşüp kalkmış, Wolfe Tone İskelesi yakınındaki pis bir okul odasında hevesli bir genç memur, öğrenci ve gözü yükseklerdeki küçük politikacılar grubuyla birlikte haftada üç gün Keltçe öğrenmişti.

Dublin'de herkes dil konusunda uzmandı. Şehir, Batı İngiltere'nin yapmacıklı seslilerinden dokların ağızda gevelenen kaba homurtularına, Kuzey'in zamanını şaşırmış tizliğinden Dublin Kalesi lehçesini taklit eden *shoneen*'lere** kadar uyumsuz bir lehçeler yumağıydı. Bazı okumuşlar, İngiliz olduklarının düşünüleceği ve Avrupalı sayılacakları korkusuyla, yalnızca Keltçe yazıyorlardı. Bazıları ise Gal

*) İrlanda halk müziğinde sıkça kullanılan, bizdeki tefe benzer bir vurmalı çalgı.

**) İngilizlere özenen İrlandalılar için kullanılan bir söz.

uyanişının, yurttaşlarının bir yerine iki dilde birden cahil kalmasından başka işe yaramayacağını ileri sürmekteydiler. Bazıları da kısa öykülerini bir dilden ötekine çeviriyor, bazen orijinali hangi dilde yazdıklarını unutuyorlardı. John Synge, ender görülen bir yazma becerisiyle aynı anda İngilizce ve Keltçe yazarken, daha önce başka hiçbir yazarın, belki de hiçbir köylünün kullanmadığı türden bir İrlanda köylüsü dili kullanıyordu. Yeşil örgü kravatları ve tüylü tüvit şapkalarıyla kırmızı yüzlü İrlandalı İrlandalılar, Avrupa'dan daha yeni gelmiş, Mallarmé ve Maeterlinck'le sarhoş olmuş pasifist entelektüellerin sakallı suratlarına viski fırlatıyorlardı. Biri paslanmış, diğeri onur kırıcı iki dilden hangisini konuşacağına karar veremeyen Dublin, mırın kırın ediyor, kekeleyip duruyordu. İrlandalı İrlandalıların bazıları yalnızca İrlanda tütününü içiyor ve yalnızca İrlanda viskisi içme mahrumiyetine katlanıyorlardı. Ülkeyi boydan boya kaplayan 'İrlanda malı kullanmalı' kampanyası, iç pazarı dolduran ucuz, çoğunlukla İngiltere'den gelen malların akışını durdurmayı amaçlamıştı. Dublin'de bir belediye meclis üyesi, encümen toplantısında ayağa fırlayıp, 'Made in Norway' damgalı bir tuvalet kâğıdı rulosunu sallayarak, başkentteki her umumi tuvalette neden bu yabancı pisliğe rastlandığını sormuştu. Gözbebekleri esrarlı bilgilerle pırıl pırıl parlayan kara gözlü Keltler, tramvaylara doluşarak Dalkey ve Ballybo-ugh'a gidiyor. O'Connell Sokağı'nda ağızlarını şapırdatarak etli börek yiyor, mitlerden ve arketiplerden etkilenip taşlarla ve yeryüzüyle evleniyorlardı. Galliler, modern dünyayı materyalizmden, Avrupa'nın kalın kafatasındaki son aşkın şişkinliğinden kurtaracaklardı. Abbey'deki yeni oyunlar, eleştirmenlerce PQ'suna (köylülük derecesine) göre değerlendiriliyordu. Ömürlerinde Mullingar'dan bausını

görmemiş insanlar, atletik yapılı gençlerle, ocak başında oturan ihtiyarların bilgeliğiyle ve bir elleriyle keten ipliği eğirirken, öbür elleriyle arp çalan sevimli kızların gülüşleriyle simgelenen yeni bir İrlanda düşlüyorlardı. Fergus ile Finn, Dermot ile Cormac, göğüslerini kabarta kabarta Upper Grafton Sokağı'nda yürüyorlar, *The Universe*'e Adem'le Havva'nın soyadını soran mektuplar yazıyorlar, kasap dükkanlarının vitrinlerini, lambalarla aydınlatılmış Meryem heykelcikleriyle süslüyorlardı. Her kumaşçı dükkânında tezgâh gerisinde utanarak kumaş ölçen bir Cathleen ni Houlihan ve Eileen Aroon bulunabilirdi. Gizlenmiş, azarlanmış, yasaklanmış İrlanda; okullarında yalnızca İrlanda tarihi ve edebiyatının değil, aynı zamanda İrlanda fiziği, kimyası ve biyolojinin de öğretileceği İrlandalılar İrlandası yeniden doğmak üzereydi. Yeni İrlanda'da çocuklara, İngilizlerin gevşek salınmalarının ya da kasılarak adım atmalarının tersine, apayrı bir yürüyüş, canlı, esnek ve olumlu İrlanda yürüyüşü öğretilenecekti. İrlanda usulü dışkı boşaltma düzenli ve etkili olup, anal erotizmi önlemek amacıyla kısa sürecek; çocuklara Saksonlar gibi sıçmak yerine, Galliler gibi bağırsaklarını düzene koymak öğretilenecekti. Bütün tuvalet kâğıtları tıpkı bütün resmi kâğıtlar gibi yeşil olacaktı. Sinn Féin geçit törenlerinde, sokakları, yeşil pelerinli ve safran rengi eteklikleriyle gayda bandoları, Brian Boru arpleri taşıyan melon şapkalı ve tüvit takım elbiseli dükkân sahipleri, yıldızlar ve Fransız bayrağı gibi üç renkli şeritler ve 'Guinness Sizin İçin KÖTÜDÜR', 'Bölünmüş İrlanda, Başı Eğik İrlanda', 'Dilsiz Bir Ülke, Ruhsuz Bir Ülkedir' yazılı pankartlar dolduruyordu.

Gal Birlikçilerinin eski dili yeniden ortaya çıkarma girişimlerinin, ülkenin İngilizce yazınında büyük bir ürün zen-

ginliğine tanık olduğu bir döneme rastlaması, onlar adına büyük talihsizlikti. İki taraf, Synge'in *Batı Dünyasının Playbo-yu*'nun ilk temsili sırasında Abbey Tiyatrosu'nun koltukla-rında sert bir kavgaya tutuşmuşlardı. Finbar Tierney ışık odasındaki yerinden İrlanda Kraliyet Polisi'nin on kadar mavi tunikli memurunun birbirlerine bağırıp çağıran Kato-lik yurtseverleri ayırmak üzere, koltukların arasında bir ora-ya bir buraya koşuşturmalarını izlerken, binanın dışında devriye gezen polislerin sayısı da arttırılmıştı. Kavga, oyun-da kombinezon giyen kızlardan söz edilmesi ve kahrama-nın öz babasını öldürdüğünü itiraf etmesi üzerine çıkmıştı. Edepli hiçbir İrlandalı erkek, bayanların yanında kadınla-rın kombinezon giymesinden söz etmezdi ve tek bir İrlan-dalı bile kendi öz babasını öldürmemişti. Batılı İngilizler, yi-ne İrlandalı kadınların namusuna dil uzatıyor, erkeklerin ahlakını ayaklar altına alıyorlardı. Tanrı korkusuyla "Yeni-den Millet Olmak" şarkısını hep bir ağızdan söylemeye baş-layan seyircilerin uluyup anırmaları yüzünden tek bir sözü dahi duyulmayan oyun pandomime dönmüştü. Sahneye tır-manmaya çalışan sarhoş bir genç, kesilen bir ağaç gibi or-kestranın bulunduğu boşluğa devrilirken, hemen tutuklan-mıştı. Yeats acz içinde sahneye çıkmış, bu inançlı basit in-sanları yatıştırmak amacıyla dev bir karga gibi kollarını sal-lamış, ama Pagan tarzı kravatına ve kadını saç stiline öfke-lenen insanlar yaygarayı daha da çoğaltmışlardı. Dublin'de bir oyun sahnelemek, bir akşam yemeği eğlencesi hazırla-maktan çok, bomba patlatmaya benziyordu. Finbar, tünedi-ği ışıkçı yerinden aşağı indi ve bir elinde siyah bira, lanet okuya okuya sıraların üzerinden atlayan koca burunlu bir demiryolu işçisine bir diz atıp onu yere yıktı. Sonra işçinin iki arkadaşı, Finbar'ı arkasından yakalayıp öfkeyle çenesine

ve göğüs kafesine vurmaya başladılar; bunu bir süre s rd r kten sonra da onu bırakıp, küfürler savurarak ara geçitte kayboldular.

Finbar'ın kavgaya neden karıştığına ya da hangi tarafı tuttuğuna ilişkin hiçbir fikri yoktu. Uyumsuz sesler denizinde yüzüyor gibiydi; bazen kafasının  atlamak üzere olduğunu hissediyordu. İçinde yavaş yavaş büyüyen korkunç bir öfke duymaya başlamıştı, ama bu  fke, Abbey'nin koltuklarında bağırıp  ağırışan gulyabanilere olduğu kadar, Yeats'e ve Synge'ye, Cathleen ni Houlihan'ın tatlı sözlerine de yönelikti. İrlanda Cumhuriyetçi Sosyalist Partisi'ne katıldı ve birkaç defa Connolly'yi dinledi, ama Connolly'nin konuşma tarzında, içindeki karmaşadan cevap alamayan bir akademik titizlik vardı. Tutacağı yolu bulmakta gün geçtikçe daha çok zorlanıyordu. Bir yanıyla kabuğuna çekilip, İrlandalılara özgü birtakım katı kesinliklerle, çevresini saran gemi azıya almış fantezilerden korunmak isterken; diğer yanıyla henüz hiç görmediği Avrupa'yı; ihtiyaç Liffey Irmağı'nın bile duvarlar arasında sıkışmış sıvı bir otoyola benzediği bu şehirden çok farklı olan o mek nı, mallarla dolu egzotik pasajları, geniş ağaçlıklı bulvarları, kendine güvenli karmaşık çekiciliği arzuluyordu. İrlandalıların kendi başlarının çaresine bakıp bakamayacaklarını düşünmeye başlamıştı. En azından yukarıda, kalede bulunan karaktersizler ne yapuklarını biliyorlardı; fatih olmanın güzelliği, kim olduğunuza kafa yormaya hiç ihtiya  duymamanızda yatıyordu. Kafayı kendilerine takan İrlandalılar, narsisizme gömülmüş, kendilerini kendi sırtlarında günlük bir yük gibi taşıyorlardı. İngilizlerden nefret ediyorlardı, ama onlara ihtiyaçları da vardı; İngilizler onlar için kendilerine besledikleri nefreti sırtına y kleyecekleri bir umacı, kronik başarısız-

hıklarının hazır günah keçisi, tıraş olmamanın, son bira bardağının, yani berbat durumunuzun şatafatlı politik bahane-siydiler. Dublin Kalesi olmasa, kendilerine duydukları küçümsemeyi yöneltecekleri bir yer bulamazlardı.

Finbar, zihninin daralıp karardığını hissediyor, bütünüyle tıkanıp kalmaktan korkuyordu. Şehirde, bir ölünün yüzündeki cafcacılı gülümseme gibi müthiş zorlama bir neşe vardı sanki. Dublin, Abbey'nin duvarlarının çok ötelere kadar uzanan sefil bir maskaralık, kirli cilde yapılmış bir makyajdı; şiş dudaklı bar filozofları ağızları açık, baygın bir halde taburelerinden kaymadan önce sözcükleri yutarak, bozuk bir telaffuzla Keltçe şiirler okurlardı. İngilizler, İrlandalıların bir metropolde yaşıyormuş gibi davranmalarına izin veriyor, İrlandalılar da bu oyunu, bir Viktorya dönemi melodramının bütünü o sıkıcı, ruhsuz vakarıyla uysalca oynuyorlardı. Ellerine verilen oyuncakları, üniformaları, nişanları, takma sakalları ve şatafatlı taklit tuvaletleriyle uyku vakti gelene kadar oynamalarına izin verilen iyi huylu, şımarık çocuklar gibiydiler. Liffey'nin üzerindeki bir gambotta patlatılan bir fiçı barut, bu pandomimi durdurmaya yeterdi; kale Katolikleri, her yıl naip vekilinin evinde yapılan gıpta edilesi davetlerinden birdenbire yoksun kalıverirlerdi. Kırmızı üniformalı İngiliz askerleri, kollarında emir alsalar kolları kıpırdamadan vuracakları İrlandalı kızlarla, Watling Sokağı'nda sallana sallana dolaşırlardı. Finbar'a bakılırsa Dublin, ağız bozuk, zorba ve kabaydı, ama aynı zamanda ürkek ve yapmacıktı da. Herkesin öfkesi burnunda, sinirleri gergin ve koptu kopacak bir haldeydi. Birisi sokakta yanlışlıkla bir başkasına çarpsa hemen yumruklaşmalar başlıyordu. İrlandalılar, komşularının gözlerinde yansıyan zayıflıklarını görmenin utancıyla, birbirlerine bakmaktan iğrenir

hale gelmişlerdi. Kaldırımında yüzleri başka tarafa çevrili biçimde telaşlı telaşlı yürüyor, hiçbir şeye uzun uzun bakmak istemiyorlardı; herşey geçiştiriliyor, atlanıyor, görmezlikten geliniyor, erteleniyor, konuşmalarda bir eften püften konudan bir diğerine atlanıyor, yüzlerin ardındaki acılı sessizliği gizlemek için konuşuluyordu. Finbar, kendisini soydaşlarına bağlayan şişkin bedeni reddederek, gizlice kendi ırkından uzaklaşmaya başladı. Her gece Ryan'ın barında, dimdik oturup başını hiç oynatmadan, kafası yarılmak üzere olan kalın damarlı, morumsu bir meyve hissi verene kadar, sıcaklığın beyninden geçip, içine yayılmasını izleyerek tek başına içiyordu. Bir gece Merriem Meydanı'nda karanlık bir vitrinin önünde durup sarhoş sarhoş "Britanya'yı yönet" diye bôğüren, çizgili spor ceket giymiş Trinity College'lı bir ukalanın yüzünü gözünü dağıtmıştı. Karısı, oğullarını da alarak onu terk etti, ama Finbar bunu fark etmedi bile. Zaten yıllardır evli olduğunun da pek farkında değildi. İşe gittikçe daha geç gitmeye başladı ve bir gece, tiyatrodaki bir evi, kapısı havaya, penceresi yere gelecek şekilde ters kurup, sahne sırası gelen seçkin, yaşlıca bir aktrisi zor duruma soktuğu için işten atıldı.

Finbar, tutamaklarını birer birer kaybederken, Dublin hareketleniyordu. Yüzeyden bakıldığında şehir hâlâ tespih gibi dönüyor, herkes her gece aynı barlarda, aynı rakipleriyle, aynı hararetle tartışmalara dâliyordu. Kara Maria'lar* her gün Dominick Sokağı'nda görünüp, suçüstü yakaladıkları yoksulları yaka paça Mountjoy Hapishanesi'ne teslim ediyorlardı. Bu mezbahalarda çalışanlar günboyu, acılarına son vermek için bir sürü insan öldürüyor, öldürdükleri her insandan sonra derin bir sessizliğe gömülüyor, ama sonra

*) Hapishane arabaları.

yeniden işe koyuluyorlardı. Finbar, her sabah Eccles Sokağı'ndaki komşularından birini, kırmızı yüzlü karısından durmadan azar işiten, sonra melon şapkası ve beyaz sert yakalı gömleğiyle bir ticari ajan gibi şehri kolaçan etmeye çıkan, gece geldiğinde yine azarlanan sarkık gerdanlı, kılık-sız, yumuşak görünüşlü Yahudiyi görürdü. Ne var ki şehir yeraltında gıcırıyor, inliyor, gizli temelleri oynayıp sarsılmaya başlıyordu. Batı'ya şok dalgaları gönderiyordu. Kerry ve Donegal'deki Meryem heykelleri gülümseyip havaya yükselmeye başlamış; bir Mayo dansinginde görünen şeytan, esmer bir genç kılığına girmiş, ancak etrafa yaydığı hafif kü-kürt kokusu onu ele vermişti. Clare'deki kutsal kuyular bir gecede tarladan tarlaya sıçramaya başlamışlardı. Üzerinde hiçbir şey bitmeyen bu yılansız bataklıkta yüzyıllardır tavuk gibi tünemiş olan İngilizler, gittikçe tembelleşip uyumuşlardı. Kendi yurtlarında kendi soylarından olan alt sınıfların çıkardığı patırtı ile yaklaşan emperyalist savaş dikkatlerini dağıtıyor, konsantrasyonlarını bozuyordu. Asker toplamaya kalkarlarsa, İrlanda'da sorun çıkacaktı. "Askere yazılmak mı? Ben mi, hem bir savaş mı var ki?" Genç bir çiftçi kırdaki evinin kapısına gelen İngiliz asker toplama çavuşuna kuşkulu kuşkulu böyle soracaktı. Herşeyin mümkün olduğu bu ülkenin gerçekdışılığının bulaştığı Dublin Kalesi'nde cin içip tembel tembel yayılan İngilizler, ne yapmakta olduklarını unutmaya başlamışlardı. İrlandalılarda ırsi, endişe verici ölçüde nüfuz edilemez olan bulanık, çapraşık bir şeyler vardı. Onlar açısından hakikat, fiili duruma uygunluğuna göre değil, en az sorunlu görülen şeyle uyumlu olmasına göre değerlendiriliyordu. Buradaki herşeyde, tam olarak işaret edemeyeceğiniz başka bir şeyin kokusu vardı. Yerli halkın dilinde de korkunç bir bulanıklık göze çarpı-

yordu. Çoğu yalnızca İngilizce konuşuyorduysa da, sanki konuşmuyor gibiydiler, sanki tuhaf biçimde sizin sözcüklerinizi kullanarak yabancı bir dil konuşuyor gibiydiler. Belki bu sayede, olduklarından daha yakın ve kavrayışlı görünüyorlardı. Evet, konuşmaları İngilizceydi, ama dayanaksız, çarpık, yamuk ve gerçekdışı bir İngilizceydi bu. Belki baştan beri alay ediyorlardı; belki Dublinli Oscar Wilde'ın İngiliz yüksek sosyetesini konu alan oyunlarının gizi burada; herşeyi çaba göstermeden rahatça, sanki 'bak elim boş' dercesine, güçlü kuvvetli bir adamın kaldırmak için ter döktüğü bavulu hop diye kaldıran bir sirk palyaçosunun küstahlığıyla yapıvermesi İrlandalıları için bir hakaret anlamını taşıyan İngiliz kültürünün bu ustaca taklidinde yatıyordu. Wilde'ın zekâsı, İngiliz yavanlıklarını deşip içini dışına çıkarıyor, hiç istifini bozmadan onları küstahça baş aşağı çeviriyordu. Belki bütün İrlandalıların bir şekilde içi dışındaydı. Dublin Kalesi'nin istihbarat ajanları, aşırı büyük bez kasketleri ve kirli beyaz kaşkollarıyla rahat rahat hareket edip, sendika kartlarından şüphelenen olursa, usul usul sıvışmak üzere bir sıranın ucuna ilişip, James Connolly'yi her toplantıda izliyorlar, sonra gerisin geri yataklarına dönüp, Marksist jargonla dolu rüyalar görüyorlardı. Cümlelerin nasıl yükselip alçaldığını, hangi ismin hangi sıfatı alacağını, çene yukarı kalkarken aynı anda işaret parmağının yere doğru çevrilmesinin milliyetçilikten sosyalizme geçişi temsil ettiğini biliyorlardı.

Liman işçilerinin önderi konumundaki Jim Larkin, Dublin Limanı'nı avucunun içinde tutuyordu. Dublin işçi sınıfı 1913'te ayağa kalkmış, darbesini indirmiş ve sonra yenilmiş, işverenlerin komplosu bir lokavtla yirmi bini kapı dışarı edilmiş, aç ve aşağılanmış biçimde işe dönmek zorun-

da kalmıştı. Connolly, "Biz İrlandalı işçilerin yeniden Cehennem'e inmemiz, sırtımızı gardiyanın kamçısına dönmemiz, kardeşlik ve ortak fedakârlığın kutsal ekmeği yerine, yenilgi ve ihanet tozunu yememiz gerekiyor," diye yazmıştı. Şairane bir sendikacılık tarzı, tulum giymiş bir John Synge'ydi bu. Askeri emirler serbest vezinle veriliyordu sanki: Cumhuriyetçi önder Padraic Pearse, "Toprağın yaşlı yüreği savaş meydanlarının kızıl şarabıyla ısınmak istiyor," deyince, yüzlerce İrlandalı gönüllü tüfeklerini yağlamaya girişiyorlardı. Sendika önderleri kendiliğinden vezinli söylevler döktürüyorlardı. Dublin'in her yanından sembolizm saçılmaktaydı: Haçlara takılmış ve gözyaşlarıyla sulanmış kan lekeli güller, ıstıraplı yüreklere yeni acı tohumları ekeceklerdi. Şehirdeki çocuklar büyük lokavt sırasında açlıktan kıvranırlarken, Larkin, İngiltere'deki sendikacı ailelerin onları bir şeyler yiyebilmeleri ve tatil yapmaları için yanlarına almalarını ayarlamıştı. Haftalık bir gazetenin manşetinde, 'İNGİLİZ DEVRİMCİ SOSYALİSTLER İRLANDALI KATOLİK ÇOCUKLARI ESİR ALDI' deniyordu. Dublinli anne babalara seslenen bir bildiri, çocuk kaçırıcılarının dehşet verici eylemleri konusunda onları uyarıyordu. Küçük bir grup aç çocuk, Tara Sokağı'ndaki hamamda yıkanıp üstlerine isimleri ve gidecekleri yerlerin işlendiği kahverengi janseler giydirilerek yürütülmüştü. Bu sırada ortaya iki papaz çıkmış, 'sürülenler'in Tanrı adına azat edilmesini istemişti. Serseme dönmüş sürgünlerin bazıları gözyaşlarına boğulmuş, böylece İrlanda'nın *Daily Express*'inde belirtildiği gibi, İngiliz çocukları haline gelecekleri İngiltere'ye gitmek istemediklerini göstermişlerdi. Demiryolu istasyonunda, yurtsever ana babaların kötü talihli yavrucakları kurtarmak için cüretkârca girişimde bulundukları küçük çaplı bir isyan ya-

şandı. Hemen ardından da Larkin, kışkırtıcı konuşma yapma, hırsızlığa ve isyana teşvik suçlarından yedi ay ağır çalışma cezasına çarptırıldı.

Dublin Kalesi uyuklarken, Dublin uyanıyordu. Toprak reformu ve müreffeh burjuvazinin yükselişiyle yavaş yavaş ayağı kayan Anglo-İrlandalı aristokrat sınıf, yarım yüzyıldır sarsıntı geçirmekteydi. Onların dağılışı, çözölen bir sınıfın son kozu olan Dublin'in belli başlı entelektüellerini öne çıkarmıştı. İrlanda, şaşırtıcı bir hatıpler, hayalperestler ve eylemciler kuşağı; daha alt tabakadan yurttaşlarının bira-dan sert içkilere atlamalarındaki doğallıkla Rozikruşinizm-den* köy kooperatiflerine atlayan erkekler ve kadınlar çıkarmıştı. İşçi liderleri ince şiir kitapları bastırırlarken, şairler seçim meydanlarını arşınıyorlardı. Herkes ya bir dergi çıkarıyor ya da alkolden ilham alıp, kâğıt üzerine bir şeyler çiziktiriyordu sanki. Kendi halindeki her kekemenin arkasına bir meydan Cicero'su gizlenmişti: İrlanda, patates kadar bol teorisyen, karizmadan çatlayan, asıl boyları ne kadar olursa olsun, 'büyük adam' denen adamlar, örgü örme rahatlığıyla tüfek doldurup temizlik kampanyası yürütebilen solgun yüzlü aristokrat kadınlar üretiyordu. Cadılar, teosofistler, Altın Şafak Birliği'nin üyeleri, geceleri Wicklow Dağları'nda gökyüzünü seyredip eski tanrıların dönüşünü müjdeleyecek burcun izini sürüyorlardı. İrlandalılar gizli bir öğretinin, atalarından kalma hermetik bir bilgeliğin koruyucularıydı. Bazıları gök cisimlerine ilişkin deneyler yaparlarken, bazıları da köylere gezici kütüphaneler götürüyorlardı. Musa'nın ilkel bir İrlandaca'yla konuştuğuna

*) 1484'te Rosenkreuz adlı bir papaz tarafından kurulduğu söylenen, fakat ilk olarak 1614'te sözü geçen, üyelerinin, metallerin değiştirilmesi ve hayatın uzatılması gibi konularda doğaüstü bilgilere sahip olduğu iddia edilen bir Hristiyan tarikatı.

inanan Sinn Fein'ciler,* her türlü inanışın beyin hücrelerinin spazmıyla ortaya çıktığını savunan diyalektik materyalistlerle iç içeydi. James Larkin gibileriyse, Meryem'in bâkire olduğuna ve emek-değer teorisine aynı derecede inanıyorlardı. Kadınlar olsun erkekler olsun, şiirden politikaya, oradan felsefeye rahatça geçiyor, bu söylemler arasında nihai bir ayrım çizgisi bulunduğunu kabul etmiyorlardı. Athy'de aşırı irilikte doğan, anında su gibi Keltçe konuşan ve Cuchulain'in** ruhunu taşıdığına inanılan bir bebeğe, bir araba dolusu Dublinli entelektüel saygı ziyareti yapmıştı. Townshend Sokağı'ndaki bir kiralık odada teneke bir çaydanlığın etrafında gizlice toplanan İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşler Örgütü, Dublin Kalesi'nin tahkim edilmesi için ayrıntılı bir plan hazırlamaya koyulmuştu. Aralarında sonradan kabul ettikleri yeni bir üye, Marksist devrimci James Connolly de vardı ve hemen gizli planlarına ortak edilmişti.

Patlamak üzere olan şehir, iliklerine kadar titrerken, Finbar Tierney nihayet aklını kaçırdı. Herşeyin yavaş yavaş kayıp gidivermesi daha kolayına gelmişti. Çevresinde gevezeler kol gezerken, o yavaşça sessizliğe gömülmüştü. Bir gece, viskiden sersemlemiş bir halde, uzaktan hayran olduğu ama hiç yanına gidip konuşmadığı genç bir aristokrat kadının Ballsbridge'deki zarif evinin önündeki çimenliğe kasti olarak ve abartılı bir biçimde sıçtı. Finbar'ın şehirde bırakacağı son iz buydu. Kerry'de yaşayan bir amcası ölmüş ve ba-

*) 1905'te kurulan ve İrlanda'nın İngiltere'den tamamen ayrılmasını savunan Sinn Fein örgütünün üyelerine verilen ad. 'Sinn Fein' İrlanda dilinde 'biz kendimiz' anlamına gelir.

**) İrlanda mitolojisinde, Ulster döngüsünün, güzelliği ve dayanıklılığıyla tanınan ana kahramanlarından biri. Adı, 'Culann'ın Koruyucusu' anlamına gelir.

rını ona bırakmıştı. Oğlanı annesinden geri alıp, oraya götürcekti. Gayet uygun bir unutuş aracı olan Kerry Dağları'nın hareketsiz dinginliğinde ağır ağır eriyip gidebilirdi. Melon şapkalı komşusunun voltaya çıkmasını son kez izledi. Bir gün komşusu eve döndüğünde karısının kaçmış olduğunu görecek, o da pılını pırtısını toplayıp, Finbar'ın peşinden batının yolunu tutacaktı.

“Onunla *iletişim* kurmalısın, Ludwig,” dedi Bahtın. “İnsan sevgisine duyarlıdırlar.”

İki arkadaş tozlu Connemara yolunda eşek sırtında sallana sallana gidiyorlar; uzun boylusu önde güç bela yol alırken, kısa boylu filozof, keyifsiz bir Sancho Panza gibi sürüne sürüne onu takip ediyordu. Eşegin yamru yumru omurgasına oturduğu için, kıkırda canını acıtan bir yara çıkan Wittgenstein’in başı, hayvanla sürekli dertteydi. Fazla mal doldurulmuş süpermarket arabaları gibi bir o yana, bir bu yana yatıyor, ileri gitmekten çok geri geri kayıyordu. Wittgenstein’in aklına, böyle devam ederse, mantuklu olarak gideceği yere varamayacağı düşüncesi geldi. Bir kum tepesin-

de ayaklarıyla açtığı çukurların hemen doluvermesini izlediği ağır çekim bir kâbusta güçlkle ilerlemeye çalışıyor gibiydi. Dik dik Bahtin'in sırtına baktı, sessizce Almanca bir küfür savurdu. Galway'den ayrıldıklarında at ve araba gibi rahatlıklara sahiptiler, ama Bahtin'in gözü nedense, harap bir kapıyı eşeleyken bu eşeklere takılmıştı. Özel mülkiyete duyduğu geleneksel saygıyla eşekleri hemen mülkiyetine geçirmiş, gücenen araba sürücüsüne şehre dönmesini emretmişti. Wittgenstein daha ne olup bittiğini anlayamadan, eşyalarını yükleyip eşeklerin sırtına binmişlerdi bile. Bahtin, akortsuz mızıkasını keyifle üflerken eşiği rahat rahat sürüyor, ara sıra da arkadaşıyla daha iyi laflayabilmek üzere geriye dönüyordu. Bazen eşiğine Rusça bir şeyler fısıldıyor, sonra kulak kesilerek ondan cevap bekliyordu. Altındaki hayvan ise havasını hiç bozmadan hep tırta gidiyor, kısa küt bacakları kırık taşlar arasında hassas bir kesinlikle yolunu buluyordu. Wittgenstein'ın bindiği sefil yaratığa gelince, o sanki ömründe hiç adım atmamış gibi sallanıp sendelemekteydi.

Yol bir tepenin yamacından dik bir eğimle aşağı iniyor, alçak taş duvarlarla çevrili toprak bir yolda son buluyordu. Minyatür bir kavşakta ölü çiçeklerle ve yağmur çamur lekeleriyle dolu kavanozlardaki yanıp bitmiş mavi mum artıklarıyla süslenmiş tuhaf türbeyi gördüler. Bir iki sıska keçiyle terk edilmiş birkaç kulübe yıkıntısının şurada burada moloz gibi göze çarptığı el kadar tarlaların yanından geçerlerken, Bahtin, şaşkınlıkla bu ufacık çorak tarlaların hâlâ ekildiğini fark etti. Üstü başı çamur olmuş, geniş pantolonlu genç bir adam, insanın gözünü karartacak kadar eğimli bir tarlayı tekerleksiz sabanla sürüyor, toprağın her karışından fırlayan kocaman kayalar arasından kendisine zar zor bir

yol açıyordu. Bir an aletine dayanarak dinlenme molası verdi ve yanından aylak aylak geçen iki yabancıyı süzdü. Solan güneş ışığında yüzü oyuk oyuk ve ifadesiz görünüyordu. Yol, yalnızca en uçtaki kısımların kurutulup gübrelenmeye müsait olduğu, ağaçsız, kayalarla kaplı muazzam genişlikteki bir bataklığın kıyısından geçmekteydi. Öbür yanlarında ise korunaklı çok az yeri olan sert bir kıyı boyunca Atlantik Okyanusu uzanıyordu. Arkalarındaki Connemara Dağları'nın granit tepeleri göğe doğru yükselirken, vadiler parlayan kaya tabakalarıyla doluydu. Güneylerinde, Burren diye bilinen, hakkında müfettişlerinin Cromwell'e, "Ne bir insanı boğacak kadar su, ne asacak tek bir ağaç, ne de gömecek kadar toprak bulunan yaban yerler," diye rapor verdikleri, orkideler ve yılan otlarıyla parlayan, ince bir turba ve kireçtaşı katmanıyla örtülü alan vardı. Yoldaki levha bir yönde Galway'i, öbür yönde Ballymeany'yi gösteriyordu. Üstünde bulundukları patika iyice dikleşirken, eşekler sıcak hayvan pisliklerinden çöplenen keçilerin yanından geçtiler. Ansızın önlerinde turkuvaz renkli deniz bitiverdi.

Ballymeany, uçurumlarla okyanus arasında sıkışmış, fırtınaların perişan ettiği, kireç badanalı otuz evden ibaretti. Ballymeany'nin minik dikdörtgen limanına doğru, dik yamaç yüzünden eşekleri üstünde iyice geriye kaykılmış bir halde ağır ağır indiler ve köyün iki sokağının kesiştiği cücemsi meydanda, üstünde Tierney'in Barı yazan levhanın altında durakladılar. Çamura batmış birkaç tavuk korkuyla önlerinden kaçıştı. Tierney'in Barı'nın kapısında duran, kanvas bir pantolon giymiş, saçları dökülmeye yüz tutmuş genç bir adam, dikkatle onları süzüyordu. Topallaya topallaya çabucak yanlarına geldi; vücudu acayip bir biçimde eğik ama hareketleri düzgün ve kıvraktı. Yakından bakılın-

ca yüzü şişkin ve yağlı, dolma burnu uzun, gözleri donuk, neredeyse kirpiksizdi.

Genç adam, bir elini Bahtin'in eşeğinin boynuna koyarak, "En güzel sabahlar saygıdeğer bayların olsun," dedi. Sesi bir aktörün sesi gibi şaşırtıcı ölçüde derinden ve makamlı geliyordu. Cambridge'li âlimler bir an bakiştılar. Wittgenstein, eşekten ansızın çıkan iğrenç kokudan başını öte yana çevirerek, "Profesör Gardner-Smith'in evini arıyoruz. Nerede bulabileceğimizi söyleyebilir misiniz?" diye sordu.

"Tabii ne demek, hani denir ya, oturduğunuz yerden penceresine neredeyse tükürebilirsiniz, dev okyanustan gelen yumuşak deniz meltemlerinin hafif hafif estiği yaz boyunca martıların altın sarısı damında oynayıp tünediği çok güzel minicik bi yerdir. Şimdi beni takip edin, içinize üç nefes çekmeden oraya varacaksınız." Dilbilimci Bahtin, adamın 'üç'ü* yanlış telaffuz ettiğini fark etmişti.

Ziyaretçiler eşeklerini ses çıkarmadan rehberlerinin ardından sürdüler. İskeleden yüz metre ötede iç içe geçmiş katırtmağı çalıların arasından Gardner-Smith'in tatil evine giden taşlık yol kıvrılıyordu; profesörün evi küçük bir tepeye yaslanmış, çatısı samanla örtülü, alçak ve geniş bir binaydı. Damdaki samanların bir kısmının çürümesine ve balta girmemiş bir ormanı andıran bahçenin bir köşesinden ölü bir köpeğin kıcı görünmesine karşın, eve iyi bakılmıştı. Verandada iki tane büyük, boş çöp bidonu duruyordu. Wittgenstein eve profesyonel bir bakış fırlattı; bir zamanlar Viyana'da kız kardeşi Poldy için en küçük ayrıntısına dek denetlediği bir ev inşa etmişti. İki öğretim üyesi eşeklerinden sallanarak indiler, balayına çıkan çiftlerde görülen ani bir utangaçlıkla, sanki boylu olanı, yol arkadaşını

*) *Three*'yi 'tree' gibi telaffuz etmesi kastediliyor.

kucağına alıp eşikten geçirmeyi düşünüyormuş gibi birbirlerine baktılar.

“Şimdi de gelin size içerileri göstereyim,” dedi rehberleri, “ne hoş bi bahar sabahı değil mi henüz başı kıcı açık bir delikanlıyken ağzım bozuktur kusura bakmayın burada büyük Mullingar şehrine Vincent de Paul rahibesi olmaya giden kız kardeşim Brigid’le gökte mini mini yıldızlar parlayıncaya kadar gün boyu canımızın istediği oyunu oynardık ama Mullingar’dan buraya yol tabii hayli uzun ve yorucu çoğu zaman onun yumuşak yanaklarını göremeyeceğim şen kahkahasının kesik kesik yükselişini duyamayacağım aklıma geliyor da ama hayat bu değil mi efendim şimdi sizde buranın anahtarı var mı?”

Anahtarın saklı olduğu yeri hatırlayan Wittgenstein, evin yanından dolaşıp tezeklerin ve birkaç parça çürümüş mobilyanın yığıldığı tuvalet yerine doğru kaskatı bir halde, yalpalaya yalpalaya gitti. Geri döndüğünde anahtar elindeydi. Ön kapı, doğrudan, dışarıdan bakılınca tahmin edilebileceğinden daha geniş, solgun çiçekli bir kanepeyle koltukların, bel vermiş kireç badanalı duvarlarda boş kitap raflarının bulunduğu, girişlerine gaz lambalarının asıldığı, alçak tavanlı, dikdörtgen biçiminde bir oturma odasına açılıyordu. Burunlarına hemen küf, balık ve çimen karışımı bir koku çarptı. Topal genç adam, aslında içeriye ilk defa giriyor olduğu halde, kendinden emin bir havayla önlerine düştü. Oturma odasından, çok büyük bir ocağın iyice ufalttığı mutfığa geçiliyor, mutfak kapısı da öbek öbek kayaların arasından kıvrılıp yamaca doğru çıkan engebeli bir patikaya açılıyordu. Oturma odasının her iki yanında ekşi ekşi kokan yatak odaları vardı. Uzak odalara ön odalardan geçiliyordu ve tek bir yatak dışında hepsi bomboştu.

Saçları iyice dökülmeye başlamış genç adam evden çıkıp eşeklerin yanına gitti, bagajları alıp zorlanmadan oturma odasına taşıdı. Bükülmeyen bacağı, adım atmasını engellemek şöyle dursun, sanki bir kaldıraç görevi görüp, uçarca-sına yürümesini sağlıyor gibiydi.

“Şimdi bundan sonra yiyecek isterseniz saygıdeğer bay-lar ya da çimenlerin kesilmesini ya da ne bileyim biraz or-talığın temizlenmesini yemek pişirilmesini falan Tanrı’ya yemin ederim Donal Tierney tam aradığınız kişidir. Çünkü burada hayat zordur,” derken, birden kasvetli bir hava ta-kındı. “Balıkçılık işleri iyice kötüleyince biz de okyanustan gelen ürpertici rüzgârların *banshee** gibi inlediği uzun yıl-dızsız kış gecelerinde n’apalım bataklıktan kendi elleri-mizle kazıyarak topladığımız çalı çırpı ateşinin etrafında bomboş karınlarla birbirimize sokulup yüreklerimiz kan ağladığı yorgun tabanına geçirecek bi deri parçası bile bu-lamadan taşlık yolları aşan bi tamircinin topukları kadar acı dolu olduğu halde keman ve flütle neşelenmeye çalışı-rız.” Aniden duraklayıp bir soluk aldı. “Bir bardak çaya ne dersiniz?”

Bahtin, pelerininin kopçasını açıp kanepenin üzerine sa-vurdu ve kocaman ellerini adamın cılız omuzlarına koydu. Gümbürtüyle, “Evladım,” dedi, “biz uşak aramıyoruz. Bu beyfendi,”-başıyla, kaskatı kesilip halıdaki bir noktaya dik-katle bakmakta olan Wittgenstein’i işaret etmişti- “ve ben fi-lozofuz. Düşünce adamları,” diye de açıklayıcı bir dipnot düşer gibi eklemişti. “Çok uzaklardan, denizin öbür yanında sivri kulelerin ve köprülerin olduğu şehirden geliyoruz. Çay harika olur olmasına da biraz daha sert bir şey yok mu?”

*) Özellikle Galler’de, bir evin dışında çığlık atunca o aileden çok geçmeden bir ölü çıkacağını haber verdiğine inanılan hayali bir peri.

Donal koyu sarı dişlerini göstererek hemen sırttı. "Sayın bayım ne tuhaf ama eminim yüce Tanrı'nın işidir bu evet ne tuhaftır ki biraz kafadan kontak da olsa Ballymeany'deki kapısı size gece gündüz açık (öyle değilse şeytan çarpsın beni) tek ve biricik barın sahibi Finbar Tierney'in oğlu Donal Tierney'le karşı karşıya bulunuyorsunuz."

Bahtin, memnun memnun parmağıyla Donal'ın omuzlarına bastırdı. Bütün dini bütünler gibi o da babaya oğlundan ulaşacaktı. "Beni evine götür yavrum," diye gürledi, "sonra da arkadaşına çay getir. Ludwig, sen uyu. Düşünmemeye çalış. Ben az sonra dönerim. Bu.. şair.. ve ben şimdi gidiyoruz. Onunla aramızda bir yakınlık hissediyorum."

Wittgenstein ateş gibi yanan gözlerini tavana dikmişti, omurga kemiğindeki acı uzayıp giden bir alev gibi hâlâ kıcını yakıyordu. Az sonra kafasını hafifçe kaldırıp kısık mahmur gözlerle etrafına bakındı. İşte, organik topluma gelmiş, içiyordu. Bu sırada Littey Irmağı'ndaki İngiliz gambotları Dublin'deki O'Connell Sokağı'nı harabe yığınınına çevirmekle meşguldüler. Çay mükemmel bir fikirdi.

Tierney'in Barı'nda yalnızca üç müşteri vardı. Yarım yüzyıldır Tuam yakınlarındaki bir konağın koridorlarını ovalayarak temizlemekten bitap düşmüş, siyah bir şala bürünmüş eğri burunlu Bridie Dunphy, bir bardak siyah birayla köşede oturuyordu. Botları ve kazaklarıyla tezgâha yaslanmış duran balıkçı kardeşler Seamus ve Padraic Nolan'ın kırmızı yüzleri, biraz fazla kaçırdıkları viskiden iyice kızarmıştı. Finbar Tierney'in kendisi de, basık omuzları, kırpılmış saçları, kötü biçimde kırılmış burnu ve elindeki viski kadehiyle tezgâhın arkasında duruyordu. Dekor olsun diye duvarına baştan savma bir-iki balık ağı illeştirilmiş ve döşemesine talaş serpilmiş barın içi nemli ve cereyanlıydı. Bar-

da üç tane sallanıp duran masayla, bir duvarı tamamen kaplayan uzun bir sıra vardı. Donal, Bahtin'i Finbar'a takdim etti; Finbar ise öylece bakıp tek kelime etmedi. Bahtin az sonra elini kurtarmak istediye de, bar sahibinin elini dalgın dalgın kuvvetle sıkarken avucunun içinde unuttuğunu anladı. Finbar'ın ağzı açıldı, ama daha tek sözcük bile dökmölmeden hemen kapanıverdi. Bahtin kaşla göz arasında adamın mor bir tabakayla kaplı şiş dilini görmüştü. Konuşamayacak derecede sarhoştu.

Donal daha bulûğ çağına varmadan babasını belki de hiç ayık görmediğini kavramıştı. Başka çocuklar da babalarını neşeli bir söz ederken ya da ince bir bıyıkla görmemiş olabilirlerdi, ama Donal, babasını elinin altında bir içki bardağı olmadan görmemişti. Her gün bir-iki şişe viskinin yanında, gözü korkmuş müşterilerinin ısmarladığı sayısız birayı da yuvarlıyordu. İçki, haleti ruhiyesinde dramatik değişikliklere yol açardı. Aksi günlerinde barı hiç açmaz, Finbar'ın tezgâhın başında durup sürekli içtiğini gören müşterileri de kapıyı yumruklayıp pencereden umutla bakıp dururlardı. Başka zamanlardaysa şafak sökene kadar açık tutar, bara gelenlerden şarkı söylemelerini ister, söylemezlerse ağzını iyice bozar, çılgınca bir cana yakınlıkla kafalarını şişirirdi. O bir an sırtını dönünce, onlar da birer ikişer sıvışıp gecenin içinde kaybolurlardı. Şarkı sırasında, bilhassa kendisi söylerken tam bir ölüm sessizliği sağlanması gerekirdi. İçki içerken yanındakiyle muhabbete dalanlara, onun durumunda biri için şaşırtıcı bir isabetlilikle kibrit kutuları fırlatırdı. İyi bir şarkıcıydı; başkalarının kendi adlarını dahi hatırlamakta zorluk çektiği anlarda, kimsenin duymadığı baladların sözlerini ezberden okurdu. Ama bu nedenle kendisinden daha yeteneksizlere sabır gösteremez;

dizeleri yanlış okuma suçu işlediğine hükmettiği kişilerin şarkısını sertçe kesip, bardaklarını önünden çekip alarak, onları gecenin geri kalan kısmında her türlü faaliyetten men ederdi. Bazı şarkılarda Finbar'ın özellikle hassas olduğu bilinen, bir sözün aniden yutulması ya da bir notanın uzatılması gibi belli geçiş yerleri vardı; bu anlar yaklaştıkça, şarkı söyleyen kişinin şarkısı beğenilecek mi yoksa önündeki bardak alınacak mı diye beklemeye geçilir, bardaki tansiyon yavaş yavaş yükselirdi.

Finbar, Ballymeany'ye Kerry Dağları'ndaki barından gelmişti. Kerry'deki barın yanı başında, İngiliz dağcılarının, çevredeki tepelere tırmanmaya geldiklerinde ucuz bir yatak kiralamadıkları salaş bir gençlik pansiyonu niyetine kullanılan başka bir bina daha vardı. Finbar, İngiliz olmalarından duyduğu tiksinti, yaptıkları spora beslediği saygıyla bir nebze yumuşadığı için yerlilere karşı olduğu kadar kötü davranmamakla birlikte, bu dağcılara da hakaretler yağdırmaktan geri kalmazdı. Bar, hâlâ zaman zaman dağcılarını kurtarma operasyonlarında üs olarak kullanılıyordu; bir keresinde kurtarma ekibine öncülük yapmaya kalkışan Finbar, çıftı çıkmış dağcılık kıyafetini güç bela giyeceğim derken bayılıp, iki seksen mutfaktaki döşemeye uzanıvermişti. Donal, çocukken tekrar tekrar dağ başında mahsur kalmış ve dayanma güçlerinin son noktasına gelmiş iki yalnız dağcıya babasının onları kurtarmak üzere yola çıktığını bildiren acil bir mesaj ilettiği bir rüya görürdü. Bunun doğru olmadığını, Finbar'ın aslında kör kütük döşemeye uzandığını bilir, hem yalan söylediği için babasından hem de böyle bir saçmalığa inanan dağcılardan nefret ederdi.

İngilizlerin Finbar'ı hoş görmelerinin nedeni, sarhoşluğunu İrlandalılığına vermeleri idi. Finbar, kesin bir ifadeyle

onlara içki vermeyi reddettiğinde kendi aralarında gülüşür, birbirlerine Donal'ın İngilizlere özgü bir deyiş olduğunu sandığı *'begorra'** sözcüğünü fısıldarlardı; sonradan birisi, İngilizlerin de bu sözcüğü yalnızca İrlandalıların kullandığını sandıklarını anlatmıştı. Finbar, bazen müşterilerine içki vermeyi reddederken çok ciddileşir, bira imalatçıları çok seyrek uğradıkları için kendine içki kalmayacağını düşünürdü. Gene de İngiliz dağcılar içki alamasalar bile bunu şaka sayıyorlardı; sirk palyaçolarının ufaktan dalgaya aldıkları insanların yüzündeki çarpık, utangaç gülümsemeyi takınıp, barın kapısından adımını atan İngilizlerin dur durak bilme-yen akınına bakılırsa, Finbar'ın antika huylarının hikâyesi denizin öbür yanındaki bütün dağcı kulüplerine yayılmıştı. Finbar, renkli bir yerliydi; bu da bayağı işine yaramıştı.

Bir gece geç vakit, Killarney'deki bir fuardan kafası iyice dumanlı olarak dönen Finbar, tokmaklı asasıyla Donal'ı bayıltana kadar dövmüş, kafatasını yarıp sırtını paramparça etmişti. Komşular polis çağırmışlar ve Donal, üç ay sırtüstü yatacağı Killarney Hastanesi'ne götürülmüştü. Yeniden yürümeyi denediğinde, omurgasının eğildiğini, bir bacağının diğerinden hafifçe kısa kaldığını anlamıştı. Tutuklanan Finbar'ı mahkemeye çıkardılar. Savunmasında her nedense aklının başında olmadığını ileri sürmüş, Donal da bunu babasını şimdiye kadar kendisi hakkında söylediği en doğru laf olarak değerlendirmişti; sonra da Finbar'ı Galway dışında bir tımarhaneye kapattılar. Donal'ın sonradan duyduğuna göre, oradaki tek ziyaretçisi, ömründe sadece köylülerin yoksulluğu ve konuşmalarının açık saçıklığıyla ilgilenmiş olan aristokrat kökenli yaşlıca bir bayandı. Finbar, hem

* 'By God'ın kibarlaştırılmış hali. Genellikle nazikâne bir küfür niyetine kullanılır.

yoksul hem de ağız bozuk biri olduğundan, bu portreye şaşırtıcı bir isabetle uyuyordu. Kadının tiyatro dünyasıyla da ilişkileri vardı; Donal bir keresinde, babasının anlaşılmaz bir lafının, herhalde bir sövgü sözünün, bir zamanlar çalıştığı Dublin'deki bir tiyatrodan oynanan bir oyunda geçen bir replik olduğunu işitmişti. Bazen Finbar, müşterilerine Dublin'deki eski günlerden, Abbey Tiyatrosu'ndan, gazetede çıkan şiirinden, George Russell, John Synge ve William Yeats'le nasıl tanışıp konuştuğundan söz açardı. Onu dinlerler ve kafadan kontak olduğunu bildiklerinden gülümseyip bir viski daha ısmarlarlardı.

Donal, dinsel görevden muaf bir birader olarak çalışmak için Sligo'daki bir Dominikan Manastırı'na başvurmuştu. Gerçi ona cazip gelen bir hayat değildi, ama göç etmek dışındaki tek seçeneği buydu. Ön görüşmede dinsel inancına yönelik sorular sorulmasını beklemiş, oysa onlar eşcinsel olup olmadığını öğrenmekle daha çok ilgilenmişler, hatta bu konuda öylesine ısrarlı davranmışlardı ki eşcinselliğin aralarına katılmanın önkoşulu olup olmadığını düşünmeye başlamıştı. Manastıra girdikten birkaç gün sonra onun konumundaki beyaz cüppeli, sırık gibi bir birader, yemekte ona doğru eğilerek, manastırda erkeklerle oğlanları nasıl ayırdıklarını bilip bilmediğini sormuştu. Donal, hayır anlamında başını sallayınca sırnaşık bir fısıltıyla, "Bir kol demiriyle," diye tıslamıştı. Bazı rahipler cüppelerinin altına sivil giysiler giyerlerken, bazıları hiçbir şey giymezdi. Birkaçının cakalı pantolon diye bilinen, bazı teşhirci tiplerin pardösünün altında başka bir şey olmadan giymeleriyle ün yapmış, diz altından lastikle tutturulan paçalı pantolon giydiklerine dair söylentiler dolaşıyordu. Donal, yemek pişirip koridorları siliyor, kutsal kitap ve tarikatın tarihi üzerine bilgiler alı-

yor, ara sıra da dışarıda bir berbere gitmeye cûret edemeyecek kadar korkak ya da günah işlemeye teşne biraderlerinin saçını kırpıyordu. Gün olur, köyden gelen dini bütün bir kadın elindeki boş bir şişeyle manastır kapısında belirip, şişeyi kutsal suyla doldurmasını isterdi. Kutsal suyun muhafaza edildiği yer, ön kapıya mutfaktan daha uzak olduğundan, Donal şişeyi, mümini mümin yapan şeyin başkalarının onu öyle görmesi olduğundan emin bir tavırla, mutfaktaki musluktan doldururdu. Bazen bütün bir aileyi kendi salyasıyla kutsayacağı düşüncesiyle keyiflenip, kutsal suyun içine tükürdüğü bile olmuştu. Manastır kapısına ne zaman yiyecek ya da para dilenen bir serseri gelse, ona kutsal muhafaza bölümünden takdis edilmiş şarapla dolu bir şişe verirdi. Dilencinin şişeyi kilise avlusunda serseri arkadaşlarıyla paylaşması ve hep birlikte İsa'nın kanıyla kafa bulmaları fikri Donal'ın çok hoşuna giderdi.

Kendisinin dinsel inancı yoktu, ama bunun orada beklediği kadar sorun yaratmadığını görmüştü. Zaten rahiplerin çok azı Tanrı'ya inanır gibiydi. Bunun yerine 'söylemin mutlak ufku'ndan ya da 'varlığın aşkın düzeyi'nden söz ederler, Tanrı kuşkusuz *varsa* bile, gerçek anlamda fiili bir varlığı olup olmadığı konusunu tartışmalı bulurlardı. Tanrı kanlı canlı bir kişi değildi; Donal'a böyle öğretiyorlardı, hatta olağanüstü güçlere sahip biri de değildi; herhangi bir güce sahip olup olmadığı bile kuşkuluydu, bir güce sahipse de, buradaki 'sahip olmak' fiili farklı bir anlamda kullanılıyordu. Aslında Tanrı'dan söz etmenin hiçbir yolu yok gibiydi, sadece ona inanmanın anlamlı olduğu söylenebilirdi, ama buradaki 'söylemek', 'inanmak' ve 'anlam' sözcüklerinin alışlagelenin dışında, tuhaf bir biçimde kullanıldığı da teslim edilmeliydi; bu yüzden de neden söz ettiğimizi bilip

bilmediğimizi bilemezdik, tabii bu da, Tanrı'dan söz etmenin akla yatkın bir nosyon olduğunu varsayarsak mümkün-
dü, halbuki akla yatkın değildi.

Tüm bunlar Donal'ı rahatlatıyordu. Düşüncelerini kendine saklayıp, yumuşaklığı, ak saçları ve neşesiyle manastıra sanki bir tiyatro acentesince gönderilmiş benzeyen yaşlı biraderlerden Kenelm Kardeş'in ulvi sadeliğini taklit ediyordu. Kenelm, şöyle böyle yirmi yıldır uzun yemekhane masalarının yanında bir ilahi mırıldanarak ayaklarını sürüye sürüye dolaşıp masaya kaşıkları yerleştirmekten başka iş görmezdi. Aşçı, faaliyet alanını genişletip bıçak ve çatalları da işine dahil etmesini istediğindeyse, bir antropoloğa bakan Avustralya yerlileri gibi onu sakın ve anlamsız gözlerle süzerdi. Donal, Kenelm'in azizvari tavırlarını titizlikle taklit etmesi sayesinde Başrahip Peder Gore-Knox'un takdirini kazanmıştı. Başrahip Anglo-İrlandalı bir toprak sahibinin oğluydu; tarikata girmeden önce subaylık yapmıştı, yüksek sınıf insanlarına özgü yumuşak, yıpranmamış yüzü sonsuz bir anlayışla nur saçıyordu. Ömür boyu insanları köle gibi kullanmasını gerektiren kariyerini terk ederek, aristokrat özgeçmişine başkaldırdığı söylenirdi. Sonraki davranışının ilkinin daha ince bir versiyonundan öteye gitmediğinin farkında değildi. Tarikat üyeleriyle ilk kez karşılaştığında kendine uzanan elleri âdet olduğu üzere bir yerine iki eliyle birden kavrar, sonra da onlara hemen ilk adlarıyla hitap ederdi. Bir yanıla durmadan dua eden bir çileci gibiyken, öbür yanıla oradakilerle uyuşmayan bir delikanlılık ve canlılık sergilerdi. Bu yüzden Donal, koridorda ona rastladığı zaman, resmi bir baş selamıyla yanından geçip gidecek mi, yoksa eşek şakası yapıp tehlikeli biçimde alçaktan yumruklar savurarak üstüne mi yürüyecek, asla emin olamazdı. Ge-

çici bir süre yapacak iş bulamazsa, cübbesinin kollarını kıvrımış halde, bulaşıklara girişmek üzere mutfak kapısında beliriverirdi. Bir buharlı makinenin patentini almışçasına şen bir havayla yıkardı tabakları. Biraderler o an işe ara vermişlerse, daha az güler yüzlü olduğu anlarda onların tembelliğini hatırlamasın diye hemen kafasını kurcalayacak bir şeyler bulurlardı.

Donal, başrahibi saygıda kusur etmeyişiyle etkilemiş, otoriteye itaat etme konusunda iyice ustalaşmıştı. Bir defasında manastırın arkasındaki merdivenlerden döne döne başrahibin odasına çıkmış, kıpkırmızı bir suratla ve kekeleye kekeleye, Kenelm'in mutfakta kendisini sıkıştırdığını, cübbesinin eteklerini kaldırarak orasını gösterdiğini anlatmıştı. Kenelm'in üşengeçliğine zaten çoktandır kızmakta olan başrahip, ondan kurtulma fırsatı çıktığına sevinmişti. Yaşlı adam İngiliz eyaletindeki bir eve nakledilmiş, bir-iki yıl sonra da serseme dönmüş ve yapayalnız bir halde ölmüştü. Donal bazen rezil olan Kenelm'i hatırladığında odasına kapanır, ayna görevi gören kırık cam parçasını duvardan indirirdi. Cüppesinin eteğini kaldırıp, kendisinin Kenelm olduğunu hayal ederek, uzun uzun kendi buruşuk, gevşek organını süzer, sessizce boşalırken nasıl göründüğünü merak ettiği için de aynayı yüzünün hizasına getirirdi. Odanın ortasında aynayı organından yüzüne, yüzünden organına doğru bir aşağı bir yukarı hareket ettirerek uzun süre kalır, sessizce kendinden geçerken omuzları sarsılırdı.

Teolojik açıdan daha ilerici rahipler, ara sıra cemaat için topluca günah çıkarma ayini düzenlerlerdi. Bu ayinlerde cemaat üyeleri ayağa kalkar, herkesin önünde genellikle, pek rahatsız edici olmayan çeşitli günahlarını itiraf ederlerdi. Bu törenlerin birinde yeşil gözlü bir İngiliz kadını kal-

kıp, berrak bir sesle zina işlediğini bildirdi. Cemaat, nefesini tutmuş bir halde hikâyenin devamını beklerken, genç kadın bir koluyla koronun bulunduğu sıraları gösterip yüksek sesle ekledi: “İşte, şu adamla.” Donal’ı gösteriyordu. Sonra, “Hayalimde,” diye ekleyerek yine ansızın yerine oturdu. Ayini yöneten rahip alelacele *Credo*’yu çalmaya başlamış ve ayin devam etmişti. Tören bitince genç kadın Donal’ı manastır kapısında yakalayarak onu herkesin önünde utandırdığı için özür dilemişti. Adı Edith’ti, yuvarlak tel gözlükler takıyordu, boynunda tahtadan bir haç, üzerinde paslı bir demir levhayı andıran, plili, kahverengi bir etek vardı. Yüksek kademedeki bir İngiliz kamu görevlisinin kızıydı. Katolikliği seçtikten sonra İrlanda’ya yerleşmişti. Birkaç gün sonra Donal’ı görmeye geldi ve birlikte nehir kıyısında yürüdüler. Edith, ara sıra belirli bir neden olmadan canlı kontralto sesiyle bülbül gibi şakıyarak kıyıda hoplayıp zıplıyordu. Birkaç gün sonraki başka bir yürüyüşte Edith, Donal’a, bedeninden Gallilere özgü bir canlılık fışkırdığını, onda bedenini aklından daha güvenilir bir ilgi nesnesi haline getiren hayvani bir duyumsallık gördüğünü söyledi. Ashında bedeni biraz çarpık olduğu ve kadın onu korodaki yerinde oturması dışında başka iş yaparken görmediği için, Donal, bu sözlerin müthiş bir yanılgının mı yoksa acayip bir içgörü yeteneğinin mi ürünü olduğunu kestirememişti. Kadının söylediği herşey, anlamın ancak teğet geçtiği, ayakları havada bir muğlaklık denizinde yüzüyor gibiydi. Sonraki bir ay boyunca durmadan yürüdüler ve Edith, Donal’ın karakterini ona tuhaf gelen imgelerle çözümleyiverdi. Buna göre, hareketlerinin bir kısmı dinç iken, diğer kısmı kuru kalmış ve seyrek dokunmuştu. Ama onda kanını İrlandalılara ısındıran cılız bir neşe, yalnız onlarda görülen bir ruh

sevinci buluyordu. Donal, tüm bunları dikkatle dinledi ve çıt çıkarmadı.

Bir akşamüstü Edith, darmadağınık odasında birlikte otururlarken, lafı evlenmeme yemini konusuna getirmiş, dinsel bağımlılıklarını kavrayamadığı için Donal'la hafiften alay etmişti. Edith'e göre, evlenmeme yemini mutlaka cinsellikten el ayak çekmeyi değil, baskıcı cinsel ilişkilerden kurtulmayı ifade ediyordu. Her zamankinden daha yumuşak bir sesle konuşan Edith'in başı biraz yana düşmüş ve dudakları muammalı bir gülümsemeyle açılmıştı; Donal, Edith'in dizlerinin eskisi gibi bitişik durmadığını fark etti. Çok geçmeden kadının kendisiyle cinsel ilişki kurmak istediğini anladı. Kadın bedenine karşı kayıtsızdı ve bu kadından hoşlanıyormuş gibi davranmanın kendisine bir yarar getirmeyeceğini görebiliyordu. Onu bir daha hiç görmeme kararlığıyla evden hemen ayrıldı. Ama bu sırada ilişkileri hakkındaki dedikodular başrahibe ulaşmış, o da Donal'ı dönerek çıkılan merdivenlerden huzuruna çağırarak derhal manastırı terk etmesini emretmişti. Donal, Peder Gore-Knox'un kararını değiştirme umudu kalmadığını anlayana kadar ağzını hiç açmadı, sonra dili çözüldü. Amirine Edith'in bir sûrtük, orospu, ağzına almayı ince bir sanat haline getirmiş, şehvet düşkünü, azgın bir kancık olduğunu anlattı. Başrahibe, bu hizmet için başka vasıflı uzman aramasına gerek olmadığını söyleyerek Edith'in tekniğinin zarafetini ayrıntılarıyla anlatmaya koyuldu. Peder Gore-Knox'un yüzü, cübbesi gibi bembeyaz oldu; başını ellerinin arasına gömdü, yumruklarıyla şakaklarına vurup durmaya başladı. Başrahip, bir çığlık koparıp zangır zangır titreyerek sandalyesinden doğrulana ve Donal'ı iki koluyla belinden yakalayıp bütün gücüyle odasından dışarı atana

kadar, Donal alçak ve saygılı bir tonla hikâyesini anlatmayı sürdürmüştü.

Bu arada Finbar, tumarhaneden salınmış ve Ballymeany'deki barı almıştı. Yapacak daha iyi bir iş bulamayan Donal, onun yanına gitmeye karar verdi. Kendisinin sıradan insani sevecenliklerle dizginlenmemiş, sıradışı biri olduğunun bilincindeydi. Tanıdığı herkesin aksine, kesinlikle hiçbir şeye inanmıyordu. Yalnızca vaktinin gelmesini bekliyordu. Ballymeany'de hiçbir vukuat çıkmadı, ama bu defa Donal'ın şansı açılacaktı.

Bahtin ile Wittgenstein, Donal'ın iyi niyetini sömürmenin ayıp olacağını düşündüklerinden, basit ev işleriyle boğuşarak kır evine yerleşmeye başlamışlardı. Wittgenstein'in pratik becerileri bahçıvanlık ve tamircilikle sınırlıydı; ömrü boyunca, önce Viyana'daki köşkte, sonra da Cambridge'deki kolejde emrinde hep uşakları olmuştu. İki adam patates kabuğunun nasıl soyulacağı konusunda sinir bozucu tartışmalar yapıyorlardı. Musluğa tuttuğunda kabuğun soyulurmediğini görünce Wittgenstein'in canı sıkılmıştı. Bahtin ise patatesi buhara tutmak gerektiğini düşünüyordu. Bir akşam bir yengeç pişirmişler, içi çiğ kalıp dışı kömür gibi olunca, gizlice toprağa gömmüşlerdi. Wittgenstein bulaşık yıkamaya

bayılıyordu, ama yalnızca banyoda; Cambridge’de yemek davetlerine katıldığı ender zamanlarda kirli tabakları banyoya taşımakta ısrar eder, öteki konuklar bir-iki saat şangır şungur tabak sesleri dinlerlerdi. Evdeki tek küvet, tuvaletin dışında, her yanı küf pas içinde ve yosun bağlamış, harap bir halde duruyordu. Üstleri başları günden güne keçeleşip kokmaya başlamıştı; nasıl temizleyeceklerini de bilemiyorlardı. İki kör kocakarı gibi mutfakta habire dönüp dolaşıyor, durmadan birbirlerine çarpıp, kullandıklarından daha çok tabak çanak kırıyorlardı. Sobayı yakmak ikisine de öylesine zahmetli bir iş gibi geliyordu ki, binbir türlü ayrıntıyla uğraşmaktansa, geceleri soğuktan donmayı yeğliyorlardı. Gaz lambalarından yana da şansları pek yaver gitmiyordu; iyice bir karaltı haline gelene kadar birbirlerini çok iyi görüyor numarasına yatıp, karanlıkta karşı karşıya bekliyorlardı.

Sonunda yenilgiyi kabullenip, onları izleyerek beklemekte olan Donal’ın idareyi ele almasına ses çıkarmadılar. Onlara, “Sizin gibi iki kibar beyefendinin kafasını bu tip pratik işlerle meşgul etmesi tabii ki yakışık almaz,” diyordu Donal. “Bütün işleri şu ayyaş kulunuza bırakabilirsiniz. Siz kafanızda dünyayı doğrulturken, ben bir-iki bardak bira parasına etrafı toparlar, size biraz jambon kızartırım; siz bunları düşünmeyin.” Popülist vicdanlarını rahatlatmak için Donal’a bir-iki bira parasından çok daha fazlasını ödediler tabii. Manastırdaki günlerinde iyice pişen Donal, şanslarına mükemmel bir uşak çıktı. Kötü kokan iç çamaşırlarını hemen toplayıp mis gibi, tertemiz halde geri getirdi. Elindeki patatese ne yapacağını sezgileriyle buluyor, her çeşit balığı lezzetle pişiriyordu. Köpek leşini ortadan kaldırıp çim biçme işini görsün diye bahçeye ihtiyar bir keçi bulup getirerek bakımsız bahçeyi bile bakılır hale getirmişti. Oturma

odasındaki mobilyaların azami çaba harcayıp en az derecede yararlanma esasına göre yerleştirildiğini anlayınca, eşyaları çabucak daha rahat kullanılabilecek bir duruma getirmiş, böylece efendileri, dik olmayan bir açıyla yan yana oturup, ellerinin altında küçük masalarıyla ayaklarını tabureye uzatma imkânı bulabilmişlerdi. Yarım asırlık çürümüş perdeleri atıp yerine parlak ve kareli perdeler takmış, ters çevirdiği bir kitap rafıyla işe yaramayan bir banyo dolabını birbirine çakarak Bahtin'e bir bar uydurmuş, hatta ona bir yerlerden kristal bir sūrahi bile bulup getirmişti.

Bir sabah saat sekizde kucağında yeni toplanmış çalı çırpıyla eve gelen Donal, Bahtin'i yatakta horlar, Wittgenstein'ı ise tohumunu içinde tutmaya yeminli bir keşiş gibi yazmama çabasıyla kaskatı biçimde, bir koltukta dimdik otururken bulmuştu. Yerlere kalıp gibi düzgün elyazısıyla bir şeyler yazdığı ve üzerlerine ördek, tavşan resimleri çiziktirdiği kâğıt parçaları saçılmıştı. Bazılarına öfkeyle 'SAÇMA' ya da 'BOLLOCK'* sözcükleri karalanmıştı. İngilizcesi pek iyi olmayan Wittgenstein, ikinci sözcüğün çoğul yazılması gerektiğini ve de bu haliyle çok ayıp kaçtığını bilmiyordu, çünkü kimse ona bunu söylemeye cesaret edememişti.

Wittgenstein, gözleriyle mutfığa girip çıkan Donal'ı takip ederken, "Dayanılmaz, dayanılmaz," diye inlemekteydi. Donal'ı yanına çağırıp, ayaklarının etrafındaki çöpleri gösterdi ve eliyle yaklaşmasını işaret etti; neredeyse dudakları Donal'ın kulağına değecekti.

Boğuk bir sesle, "Yak bunları," diye fısıldadı. "Yazdığım herşeyi yak. Çöp yığını bunlar. Ben hiçbir şey bilmiyorum."

*) Burada Wittgenstein, 'saçmalık', 'boş laf' anlamına gelen 'bollocks' sözcüğünü 'bollock' diye yazınca, ortaya 'taşak' gibi bir anlam çıkıyor. Meunin ileri-deki bölümlerinde de sık sık kullandığı sözcüğü 'boş laf' diye karşılamayı yeğledik.

Donal, ne yapacağını bilemez bir halde ona baktı. "Sahiden böyle korkunç bişi yapmak istiyο olamazsınız efendim. Şimdi bunlar yakılır mı yani hele ki siz su üstündeki en akıllı adamsınız. Tanrı'ya yemin ederim bu çok yarıñış bişi olur. Sonradan bi süre koca koca alimin bakmak için yarışcakları birbirlerini yiycekleri bu kaatları okuması yazması bile olmayan benim gibi bir cahilin sobaya tıkmaması olcak şey mi, Tanrı esirgesin. Böyle bişi yapmaktansa cennemde yanarım dâ iyi."

"Ben büyük bir adam değilim," diye mırıldandı Wittgenstein. Mahzun bakışlarını Donal'ın kirpiksiz gözlerine dikmişti. "Ben temiz biri değilim." Kemikli eliyle Donal'ın kolunu tuttu.

Donal, bu itiraf üzerine dikkatle düşündü. Kıbarca, "Öyle mi diyosunuz?" diye sordu. Ufak tefek adam bayağı titiz birine benziyordu halbuki.

Wittgenstein, Donal'ın kolunu sıkıp biraz daha kendine çekti, hafif hafif soluduğu duyuluyordu. Bağırsaklarında ani bir sarsıntı olmuş gibi yanakları kızarmış, dudakları sım-sıkı kapanmıştı. Donal, onun burun deliklerinin hafifçe açıldığını fark etti.

"Ben kapana kısıldım," diye fısıldadı Wittgenstein. Sesi o kadar kısıktı ki, Donal duymaya uğraşırken, neredeyse kucağına düşecekti.

Donal şefkatle, "Ha, şu hikâye," diye mırıldandı.

Wittgenstein başıyla evetleyip gözlerini içgüdüsel bir hareketle pencereye çevirdi. "Beni arayacaklardır," diye söylendi. "Rahat vermeyecekler. Her seferinde beni yakalayıp o cehennemden beter hapis haneye geri götürüyorlar."

"Her seferinde ne oluyor?"

"Bu! Firar. Kaçtım ben, Donal; hem bu ilk değil. Bir keresinde onları atlatıp Norveç'e kaçtım. Bir fiyordun kıyısın-

da kulübem vardı; balıkla besleniyordum. Bana yapmam gereken şeyleri öğreten genç bir balıkçı vardı." Gözleri bir an tatlı anılarla parlamıştı. "Fikirlerimi çalmak istiyorlar. Oysa bende fikir falan yok. Yine gelirlerse ne yapacağım?"

Donal, öneri kabilinden, "Onlara geri dönmeyeceğinizi söyleyin," dedi. "Hani derler ya, siktirip gitmelerini söyleyin."

"Bir şey değişmez. Benim yazgım bu."

"Peki, peşinize takılan bu ağzına sıçtıklarım da kim?"

Sanki tükürürcesine, "Öğretim üyeleri," diye saçmalamaya başladı Wittgenstein. "Akbabalar, asalaklar. Her an gelebilirler. Gelirlerse" -Donal'ın kolunu sertçe sıktı- "bana yardım etmelisin. Burada olduğumu kimseye söyleme." Zavallı bir halde uşağının yüzüne bakarken, elini utangaçça Donal'ın elinin üstüne koymuştu. "Beni koruyacak mısın, Donal?"

Donal anlamıştı. Efendisinin koltuğunun önünde çömelip, usulca ellerini tuttu.

Onu yatıştırmak istercesine, fısıltıyla, "Elbette sizi kendi mukaddes annem gibi koruyacağım," dedi. "Topalım falan ama ne badireler atlattım ben. Kılınıza dokunmaya kalkarlarsa, şöle sıkı bi yumruk çakıp o muhallebi çocuklarını yere sermezsem n'oluyim, siz iyi bi adamsınız." Gücü tamamen tükenmiş gibi başını geriye yaslayan Wittgenstein'ı şeytani bir muziplikle süzdü: "Yazık, zavallı eşek." Elini uzatıp bir an Avusturyalının kıvrık saçlarında tuttu, inatçı bir bukleyi zevkle düzelitti. "Zavallı yaşlı eşek," diye gıdıkladı. Wittgenstein, elleriyle Donal'ın parmaklarını iyice sıktı. Donal, Wittgenstein'm önünde çömelmeyi sürdürüp, gözlerini kısarak, kapalı gözkapaklarına baktı ve yüzünde ağır ağır tuhaf bir gülümseme belirdi.

Yıllar sonra, Wittgenstein ölmüş, Donal ise hâlâ Ballymeany'de yaşıyorken, Donal, düşmanları püskürtme sözünü tutma fırsatını yakaladı. Bir araba dolusu pembe beyaz yüz-lü İngiliz, tedirgin hareketlerle iskelede inip, Tierney'in ba-rına gelmişler, Donal'a büyük filozofun evini sormuşlardı. Donal, İngiliz hacıları rastgele orada bulunan bir müşteri-ye tanıştırp; adamın Wittgenstein'in zekâsına hayranlık duyduğu ve uzun uzun felsefi tartışmalara daldığı biri oldu-ğunu söyledi. Konuklar, hâlâ önceki gecenin kusmuk kalın-tılarının durduğu yırtık pırtık bir gömlek giymiş bu yerel bilgenin görünüşüne biraz şaşırmışlarsa da, gene de onu candan bir tavırla selamlayıp entelektüel bir sohbeta dal-mışlardı; arkası gelecek içkilerin kokusunu alan adam, soh-bete sevine sevine katılıyordu. Dünyanın hali ve el yakan iç-ki fiyatları üstüne ettiği genel lafları, hacılardan biri küçük bir deftere kaydetmişti. Başarısından cesaret alan adam, bu-ruşuk baldırlarına vurup bacağını anlamlı anlamlı sallaya-rak, açık saçık bir halk şarkısı tutturdu. Az sonra sohbet ye-niden başlamış, ama konuklardan birinin evi sorması üze-ri-ne yine yarıda kesilmişti. Bilge kişi o anda bulundukları ye-ri soruyor sanmıştı. İngilizler birkaç saat sonra, bozuk para-larının ağırlığından kurtulmuş bir halde bardan ayrıldılar.

Bah'tin, Tierney'in barında toplanan kalabalığa Hegel'in *Tinin Görüngübilimi* adlı yapıtı üstüne ders veriyordu. Elin-de bira bardağıyla bir aşağı bir yukarı yürürken, özne ve nesneyi bitirip heyecanla yadsımanın yadsınmasına, özdeş-lik ile özdeş olmamanın özdeşliğine geçiyordu. Buruşuk yüz-lü, cüce boylu kemancı ve balıkçı emeklisi Jimmy Kava-nagh, derinden etkilenip Seamus Nolan'a doğru eğilerek,

“Valla bu herif şeytana pabucunu ters giydirir,” diye fısıldadı. Bahtin, ders verdiği hızlılıkla içtiğinden, çok geçmeden zom olmuştu. Jimmy keman çalarken, Bahtin, barın ortasında gözleri kapalı, başı geriye kaykılmış, kolları bükük bir halde bacaklarını kaldırıp indirerek beceriksizce bir Kazak dansı icra etmeye koyuldu. Zihni St. Petersburg anılarıyla doluydu: Çarpık dişli, tokası parlak işlemeli Tanya; daha kısa pantolonla gezerken Spinoza okuyan, Sibirya’da karda mahsur kaldığında paha biçilmez el yazmalarından birini sigara kâğıdı niyetine kullanan küçük kardeşi Mihail. Bahtin, topuklarıyla yerdeki talaşları döverken, ‘Ben Zerdüş-tüm,’ diye düşünüyordu. ‘Ben İrade ve Düşünce olarak dünyayım, parlak kanatlı Lucifer, Balıkçı Kralım. Bir bütün olmuş Alyoşa ve Raskolnikov, bütün diyalektiğin çöküşü, kötülük çiçekleriyim ben.’ Gözyaşları ve ter damlaları sakallından aşağı yuvarlanıp çenesinin ucundan yere damlıyordu. ‘Ben hem fincan hem mızrak, hem tavuk hem yumurta, hem ayakkabı hem ayakkabı bağyım; içimde milyonlarca şey var.’ Çömelirken bacaklarını kalçadan topuk hizasına fırlatan Zerdüş böyle buyuruyordu. Tanrılar sevdikleri kullarının akıllarını oynatırlar. Gözü dönmüş bir topal gibi sağa sola sallanan Bahtin, başını geriye atıp yaralanmış gibi uluyarak etrafındakilere tatlı Rusya hüznünü dağıtıyordu. Seamus Nolan viskisini tezgâha koyup haykırarak, iki yana yapışık kolları ve ciddi yüz ifadesiyle ürkmüş bir at gibi sıçrayıp zıplayarak bir İrlanda dansına girişti. Finbar Tierney, tezgâhın altundan bir *bodhran* kapıp, yuvarlak uçlu bir kemik parçasıyla çılgınca tempo tutmaya başlamıştı. Bahtin, olanca ağırlığıyla bir masaya yığıldı, sonra kalkıp, dişsiz alkolik Bridie Dunphy’nin önünde eğildi ve bir koluyla havada yay çizerek onu valse kaldırdı. Birlikte boğulmak üzere

olan iki insan gibi debelenirlerken, Bahtin şefkatle Bridie'nin kepek dolu grimsi kafa derisine bakıyordu. 'Kraliçem,' diye düşünüyordu, 'dağdaki Maeve'm'. Birden kadından ayrılıp, sırtındaki pelerini dev bir yarasa gibi dalgalandırarak barın kapısına atıldı. Boş yengeç sepetlerinin ve halat yığınlarının üstünden atlayarak, karanlıkta iskelenin bittiği noktaya ve ayaklarının altında boşluğu hissedene kadar koştu. Karanlığın içinde kendini yukarı çekip, vücudunu baş aşağı döndürdü; suya önce o koca kafası, sonra bedeni çarpmıştı. Diğerleri Tierney'in barından iskeleye koşuşurlarken, Bridie de elinde siyah bira bardağı iki yana sallanarak arkadan yetişmiş, Bahtin'in kükreyerek su yüzüne çıkışını, ıslak saç tutamlarının şakaklarından yukarı boynuz gibi dikilişini görmüştü. Bahtin, kendini yukarı çekti ve iskeleye doluşanların ayakları dibinde bir deniz canavarı gibi yuvarlandı; yine dehşetli susamıştı. Seyredenler hep birlikte onu içeri, sığa taşıdılar. Finbar, sıcak bir içki getirirken, Bridie şalıyla Bahtin'in sırtını okşarcasına sildi; Jimmy Kavanagh'ın kemani, hiçbir şey olmamış gibi, kaldığı yerden inleyip tıngırdamayı sürdürüyordu.

“Nikolay,” dedi Wittgenstein, “senin yemek yeme tarzını çekilmez buluyorum.”

İkisi birlikte, karanlık çökünce perdelerini kapatmış, mutfakta akşam yemeği yiyorlardı. Bahtin, Donal’ın akşam işini bitirip gitmeden önce maharetle hazırladığı lahana, kuzu ciğeri, patates ve jambon karışımı kocaman yağlı bir bulamacı çatallamakla meşguldü. Sivri burnu belirgin biçimde seğiren Wittgenstein, önünde pis pis kokan peynir ve soğandan oluşan yemeğiyle, Bahtin’in tam karşısındaki sandalyeye tünemişti. Bahtin, Finbar’ın ucuz kırmızı şaraplarından bir şişeyi kafasına dikip, ağzını sildi ve ön dişleri arasından ezik bir lahana yaprağı çıkardı.

Wittgenstein, asık bir suratla, "Patlayacaksın," dedi. "Emin ol, hiç hoş değil. Senin yemek yemeni seyrederken midem bulanıyor."

Wittgenstein, Bahtin'in ansızın kopardığı geçirti yüzüne çarpacakmış gibi irkilerek başını geri çekti. "Korkarım, Ludwig, senin miden yumruk kadar kalmıştır. Seni sıkıştıran bir şey var, fiziksel değil, ruhsal bir sıkışma. Ben de bir zamanlar böyleydim." Parmaklarıyla tabağında oradan oraya kayan bir ciğer parçasını kovaladı ve yağ içindeki tabağın tam köşesinde yakaladı. "Japonlar," diye sözünü sürdürürken, ciğeri ağzının içinde gürültüyle şapırdatıyordu, "göbeğe *hara* derler. *Harakin'*deki gibi. Selamlaşırken birbirlerine göbeklerinin durumunu sorarlar. Onlarda sabit nokta, hayatın içsel merkezi *hara*'dır. Duygusal Batı geleneğinde olduğu gibi kalp değil. Bir Japon ayağa kalktığında yaşamal güçlerini dengeleyip karnını dışarı çıkartarak kalkar. Nasıl demeli, koca göbekli olmak orada ruhsal seçkinlik işaretidir."

Wittgenstein, ters ters, "Öyleyse sen aziz olmalısın," dedi.

"Göbekli insan özgürdür, kendisiyle barışıktır. Hiçbir şeyin önemli olmadığını bilir."

Wittgenstein, keskin bir bakışla yüzünü kaldırdı. "Söylediğin şey çılgınca. Bir insan nasıl hiçbir şeyin önemli olmadığı düşüncesine kapılabilir, anlamıyorum."

Bahtin, birden fütursuzca bir esneme koyverip, sakalında keşfettiği bir damla et suyunu başparmağıyla sildi. Wittgenstein ayağa kalkıp mutfağın içinde, farkında olmadan uzanacak bir yer aranırken sinirli sinirli volta atmaya başladı. Sonra koşar gibi oturma odasına geçip, başını pencere pervazına dayadı. Başını cama vururken çıkardığı tok rit-

mik ses Bahtin'e kadar geliyordu. Bahtin, ilkin tabakta kalan peyniri ağzına attı ve şarap şişesini koltuğuna sıkıştırıp, rahat, sakin adımlarla gaz lambalarını yakmaya gitti; alçak kirişe uzanırken ayakta hafif hafif sallanıyordu. Ön camlara usulca çarpan yağmur hemen kesildi. Bahtin, arkası dönük bir halde Wittgenstein'a seslendi: "Moore'un, bir öğrencisini, 'hiçbir şey önemli değildir'in (*'nothing matters'*) 'hiçbir şey takırdamaz'dan (*'nothing chatters'*) gramer açısından farklı olduğunu göstererek intihar etmekten vazgeçirmekle övündüğünü duymuştum."

Wittgenstein koluyla bir tiksinti işareti yaparken bedeninin diğer kısımları kaskatıydı. Pencere pervazına bakıp lanet okurcasına söylendi, "Hiçbir şeyin önemli olmadığını düşünen kişi domuzdur."

Bahtin, bacaklarını kanepeye uzatarak hakareti dostça sineye çekti. Wittgenstein, yağmurdan buğulanan camdan dışarı bakıyordu. Aşağıda iki ev arasındaki boşlukta boyaları kabarmış birkaç balıkçı teknesinin direkleri sallanıyor, daha geride yağlı, beyaz köpüklü okyanus uzanıyordu. Wittgenstein biraz sonra ürpertici denebilecek denli alçak bir sesle konuştu: "Bana, bir çocuğun diri diri derisinin yüzülmesini seyreden bir adamın, bunu eften püften bir olaymış gibi geçiştirebileceğini mi anlatmak istiyorsun? Bence bu düpedüz saçmalık."

Bahtin, şarapla bir dilim peynir yuvarlayıp, suratu asılmış çocuğunun gönlünü almaya çalışan ana babalar gibi teskin edici bir tonda konuşmaya başladı: "Karl Marx'ın kızı Tussie'nin, babasıyla ve Engels'le oynadığı bir oyun varmış, duydun mu? Bir çeşit anket. Tussie onlara en sevdikleri yazarı, rengi, erdemi falan sorarmış. Sıra en beğendikleri slo-

gana geldiğinde, Marx ideolojik olarak doğru -eminim, mücadelelenin gerekliliğiyle falan ilgili- bir şey söylemiş. Engels'in ne dediğini biliyor musun? 'Kafana takma.' Ya da bunun gibi bir şey, çeviri tam olmayabilir." Bahtin sessizce kafasını salladı. "‘Kafana takma’. İhtiyar kurt."

Wittgenstein gelip koltuğun yumuşak derinliklerine yüz vermeden, en ucuna ilişti. Asabi bir sesle, "Sanırım, ben Marx'inkini tercih ederim," dedi.

"Bu, tercih sorunu değil. Mücadele ancak kafana takmazsan başarıya ulaşır. İki fikir birbirine zıt değil."

"Yani, hepimizin sırtüstü yatmamız, kafa çekmemiz ve domuzlar gibi çiftleşmemiz mi gerekiyor?"

"Hayır, hayır, sırtüstü yatmak değil. Kafaya takmamak kolay bir iş değil ki. Kendine bak." Bahtin, Donal'ın yapığu uydurma içki dolabından bir şarap daha aldı, bacakları arasına sıkıştırıp gösterişli bir edayla mantarını çıkardı ve kendini bütun ağırlığıyla kanepeye atıverdi. "Bu, insanın nasıl eylemde bulunduğuyula ilgili bir sorun. Bütun etkili eylemler, araya bir mesafe koyarak yapılır. Kayıtsızlıkla değil, yalnızca ironiyle. İnsanlar biraz mesafeli olabilselerdi çocukların derilerini yüzmezlerdi." Sözlerinin burasında alçakgönüllü bir düzeltme yaptı: "En azından çoğu. Tarihe bak. İşe yaramış olan başka bir eylem biçimi var mı?"

Wittgenstein bağdaş kurup koltuğa orman perisi gibi tündü. "Nikolay, söylemek zorundayım ama, sen çok boş konuşuyorsun. Tarihe bakmamı istiyorsun. Sana tarihin ne olduğunu söyleyeyim mi? Tarih, annesinin gözleri önünde yavaş yavaş kızartılan yeni doğmuş bir bebektir. Üstelik bir kere de değil, milyonlarca kere. Tarihçi, annenin gözlerinin içine bakar ve onun hikâyesini anlatır. Eğer dili tutulmazsa."

"Haklısın, işte bunun için de unutmalıyız."

Wittgenstein, kafasından bir tutam saç koparıp hafifçe bir çığlık attı.

Bah'tin, hiç istifini bozmadan, "Eyleme geçebilmek için unutmahyız. Bellek kaybı, unutma olmasa ortada eylem kalır mı? Tarihe bir saniye bile baksak, bütûn silahlarımızı yitiririz. Tarih boş laftan ibaret," dedi.

"Demek bu yüzden kendini kaybedinceye kadar içiyorsun, eyleme geçmek için. Tabii, önce ayağa kalkabilirsen." Wittgenstein, uzun bir koşuyu yeni tamamlamış gibi hızlı hızlı nefes alarak ayağa kalktı. Samanla örtülü damdan yağmurun tekdûze sesi geliyordu. "Şu anda Avrupa'da tarihin en korkunç savaşı yapılıyor. Buraya geldim, çünkü artık dayanamadım. Yani kaçıyorum, tarihten saklanarak. Avrupa gözlerimizin önünde çözülüyor; bizler onun ürünleri, be-yinsiz tavuklar gibi yaşamaya devam etmekten başka şey yapmıyoruz. Bunların hiçbirini değiştiremez. Somme'da* olanlar hep olan, hep olacak şeyler. Herşey tam da olduğu gibi, başka türlü değil. Ama gene de kaçınılmaz olana karşı çıkmak istiyorum."

Bah'tin, uykulu bir sesle cevapladı: "İnsan kaçınılmaz olana karşı çıkmadıkça, kaçınılmazın ne kadar kaçınılmaz olduğunu bilemez ki." Ağzını şaplatarak bir yudum şarap içti, yüzünde hafif bir gülümseme belirdi. "Sen kötümser-sin, Ludwig, bütûn entelektüeller gibi. Mesleki bir tehlike bu, kâtiplerin alışılmış ihaneti. Oysa halk kötümser değil."

"Halk sinek gibi ölüyor. Halk işkence görüyor."

"İşkence edilenler olduğu gibi, hazdan kendinden geçenler de var. Başka ne için savaşıyorlar ki?" Sözcükler Bah'tin'in ağzında birbirine karışıp yuvarlanıyordu. Dış kapının

*) Somme, Kuzeydoğu Fransa'da, Manş denizine dökülen ırmak. Birinci Dünya Savaşı'nda, 1915-1917 arasında şiddetli çarpışmalara sahne olmuştu.

alundan gelen şiddetli bir esinti lambanın alevlerini tütretip odaya koyu gölgeler saldı.

“İnsanoğlu dünyaya geldiği ilk günden itibaren,” dedi Wittgenstein, alçak bir sesle, “doymak bilmez bir iştahla birbirinin derisini yüzmüştür. Birbirlerinin gözlerini oyarak, anüsünden ve vajinasından içeri acı biber dalları sokarak, beşikten mezara kadar birbirlerinin yollarına kızgın korlar dökmüşler, bok döşemişlerdir. Bu sonu gelmez tekme tokat yağmurunu sona erdirmek için ne kadar çok erdem gerekeceğini hayal edebiliyor musun? Cengiz Han ölçüsünde bir iyilik herhalde.”

“Bu hikâyelerden yalnızca biri. Başka hikâyeler de var.”

Wittgenstein, alaylı alaylı burnundan soludu. Küçümseyici bir sesle, “Bir İngiliz gibi konuşuyorsun,” dedi. “İngilizler ne zaman kuşkuya düşseler, akıllarına hemen sarkaç gelir. Önce biraz bundan, sonra biraz şundan. Liberaller vicdanlarını bu duygusal yanılsamayla rahatlatırlar. Oysa bir sesin, tek bir sesin, bütün diğer sesleri bastırıp boğduğundan nasıl kuşku duyulabilir?”

“Hâlâ değerler var, hâlâ haz var. Aşk,” diye bir dipnot koyarcasına ekledi Bahtin. Gömleğine biraz şarap dökülmüştü, ama farkında değil gibiydi.

“Öyle öyle. Ama bunun bedeli ne? Her katedrale karşılık, bir kemik çukuru. Her başyapıta karşılık, sefalet. Üstelik bu en kötüsü de değil. Az önce bu katliama karşı çıktığımı söylemiştim. Ancak gün geliyor, insan ırkının herşeye karşın hayatını sürdürmesinin harika bir şey olduğunu söyleyen şu mütevazı varsayıma aklım takılıyor. Bunun sadece bir sulu gözlülük olduğundan kuşkulanmaya başladım. Örümcekler ve çekirgeler de kendilerini düşündüklerinden, soylarının tükenmesi fikrini katlanılmaz bulurlar. Proje toptan iptal

edilse daha hayırlı olmaz mı? Atalarımızın ruhunu huzura kavuşturamamak da hiç değilse torunlarımızı sefaletten kurtarabiliriz. Neden herşeyin bitmesine izin vermiyoruz?"

Bahtin, şişeyi ışığa tuttu, bir gözünü kapatıp kalın dibini süzdükten sonra döşemeye fırlatıverdi. "Neden verelim? Devam ettiği sürece hoş yanları var. Bunları kimse iptal edemez." Yine içki dolabına uzandı, ama yetişemeyip kanepeden halıya yuvarlandı. Ağzının kenarından hafif salyalar sızarak orada hareketsiz kalakaldı. Uykulu sesiyle ikramda bulundu: "At bir tek."

Wittgenstein, zayıf ışıktaki gözlerinde tehditkâr bir alevle Bahtin'in yanına gelip, tortop gövdesinin kenarında durdu.

"Nikolay, sen bir domuzsun, İrlanda'ya bir domuzla birlikte gelmişim."

Bahtin, az sonra gözlerini açıp, "Ludwig, galiba ikimizden biri deli. Ama hangimiz; rivayet muhtelif," dedi. Sesi sanki karnının derinliklerinden çıkarak, zorlu bir mücadeleyle uzun bir yol kat etmiş gibiydi.

"Orada koca bir pislik yığını gibi yatıyorsun. Göbekmiş! Sende bütün Japonya'ya yetecek kadar göbek var. Sen iğrenç bir..." Wittgenstein, bir hayvan ismi bulmaya çalıştı, sonunda buldu: "Fok balığıdır."

Bahtin, bozuk bir sesle kendi kendine içli bir Rus halk şarkısı mırıldanıyordu. "Biri bir başkasını boğazlıyor," dedi. Dudaklarını hoşnutlukla yaladı. "Sanırım, bu sensin, Ludwig, gülünç saflığınla hepimizi öldürüyorsun."

Wittgenstein, çevik bir hareketle uzanıp Bahtin'in dolabından yarı dolu bir şarap şişesi kapı. Alçak bir sesle, "Bence bunda boğulmalısın sen," dedi. Bahtin, hiç karşılık vermedi. "Beni duyuyor musun, Nikolay? Bu iğrenç pislikte boğulmalısın dedim sana."

Bahtin, bir anlığına gözlerini açıp, tükürüklü dudaklarını büzerek bir öpücük işareti gönderdi. Wittgenstein, boğuk bir çığlık atıp şişeyi baş aşağı çevirdi, yuvarlak damlalara bölünen parlak sıvı ince bir şerit halinde hızla akarken, Bahtin'in sakalını en dibine kadar ıslattı ve göz kapaklarının üstünde kırmızı gölcükler oluşturdu. Kalınca bir damla sertçe burnuna çarpmıştı, Bahtin, abartılı bir zevkle ağzını şapırdatıp yalandı, dilinin ucu açgözlü kıvranışlarla yukarıya, burun deliklerinden sızan şaraba erişmeye çalıştı. Yalanırken bir yandan da kılı yumruğuyla halıda tempo tutuyor, alaycı gözlerini çılgına dönmüş meslektaşının üzerinden ayırmazken, yeni bir halk şarkısına başlıyordu.

Wittgenstein, "Domuz," diye söylendi, "Pis fok balığı domuzu." Şişe ağır bir lıkırdamayla boşalmıştı. Wittgenstein'in gözleri bir an Bahtin'in pantolonuyla gömleği arasından dışarı fırlamış, kıvrım kıvrım et yığını halindeki çıplak göbeğine takıldı. Gözlerini hedefte yoğunlaştırırken, şişeyi başından yakalayarak yukarı kaldırdı. Tam bu sırada, açılan evin kapısından tok bir ses geldi: "Olduğun yerde kal!"

Havaya kalkık şişe elinde donup kalan Wittgenstein, olduğu yerde dönünce, kapının önünde uzun trençkotlu, kıvrıcık saçlı genç bir adam gördü. Wittgenstein'in kafasına doğru bir tabanca tutuyordu.

Kıvrıcık saçlı yabancı, "İrlanda Cumhuriyeti adına," diye ekledi.

Omzunun arkasından tıraşsız, yine trençkot giyen daha kısa boylu, yaşlı biri de görünmüştü. Koltuk değneğine yaslanmıştı, ama sağ eli tabancasının horozundaydı. Wittgens-

tein, şişeyi elinden bırakıp vahşi gözlerle bitkin arkadaşına döndü.

“Nikolay, beni almaya geldiler!” diye bağırdı.

Bahtin, yavaş yavaş kafasını kaldırıp koltuk değnekli adamı süzdü. Yavaşça, “Yaralı İsa,” diye mırıldandı ve başını yine güm diye döşemeye vurdu.

Connolly, İrlanda Yurttaşlar Ordusu'nun üç subayıyla beraber Dublin'den güneye kaçmıştı. Arkalarında bıraktıkları O'Connell Sokağı'ndaki isyancı cumhuriyetçi güçlerin karargâhı durumundaki genel postane, Liffey Irmağı'na girmiş bir amirallik gemisinin ve Trinity College'da üslenen İngiliz toplarının bombardımanından sonra alev alev yanmaktaydı. İngilizler, her zaman olduğu gibi kendi imparatorluklarını yakıp yıkmakla meşguldüler. Böylece, hiçbir kapitalist ülkenin mülkleri toptan imha etmeye kalkışmayacağına inanan Connolly'nin yanıldığı anlaşılmış oluyordu.

Dublin alevler içindeydi, itfaiyeciler vurulma korkusuyla harekete geçemiyorlardı. O'Connell Sokağı enkaz yığınına

dönüşürken, cumhuriyet savaşıları sokağın bir ucundan öbür ucuna, evlerin ve dükkânların duvarlarının dibinden giderek kendilerini güvenceye almışlardı. Yanan binaların ve bir ateş salvosunun ortasındaki Connolly, postanenin önündeki barikata komuta ederken verdiği bir emrin ortasında bir an durakladı, hemen ardından aynı ses tonuyla emrini tamamladı. İşin doğrusu, kolundan vurulmuş, çok anlaşılabilir bir sebeple bunu askerlerinden gizlemek istemişti. Ardından, bir domdom kurşunu sol ayak bileğini paramparça etmiş, Connolly, yine sürünerek postaneye girmeyi başarmıştı. Ayağına alelacele yapılan bir ameliyattan sonra binanın zemin katında bir yatağa yatırılmış, oradan operasyonları yönetmeye devam etmiş ve çarpışmaların durulduğu anlarda bir dedektiflik hikâyesi okumuştur. Sonunda postane boşaltılmış ve Connolly sedyeyle dışarı çıkarılmıştı; cumhuriyetçi gençlik hareketinden genç bir oğlan, Connolly'nin vücudunu mermilerden korumak amacıyla sedyenin yanında koştura koştura siper görevi görmüştü. Geçici hükümet başkanı Padraic Pearse sokakta duruyor, uçuşan mermilere aldırıksızın tahliye işlemine nezaret ediyordu. Başkente binlerce İngiliz takviye gücü dolmuştu ve İngiliz topçuları şehrin yüzlerce sivilin yaşadığı bir bölgesini kalburaya çevirmeye hazırlanıyorlardı. Cumhuriyetçi ordu konseyi bunun üzerine acil bir toplantı düzenleyip, teslim olmayı kararlaştırmış, hatta elçi olarak beyaz bayraklı bir asker göndermiş, ama İngilizler o askeri anında delik deşik etmişlerdi. Pusuya yatmış askerler, beyaz bayraklı iki kişiyi daha vurdular. Nihayet genç bir hemşire, Elizabeth O'Farrell, başının oldukça üstünde tuttuğu beyaz bayrağı sallayarak O'Connell Sokağı'na çıkmış ve İngiliz Komutanlığı tarafından kabul edilmiştir.

Lenin, Paskalya Ayaklanması'nı duyduğunda, "Saf bir devrimden söz edenlerin ömrü bunu görmeye yetmeyecektir," demişti. Aynı şeyi yine söyleyebilirdi, klasik kalıplara uymayan, derme çatma bir ayaklanmaydı çünkü bu. Aslında çoğu devrim, azametli yer adlarıyla birlikte anılır: Kışlık Sarayı, Père Lachaise, Bastille Meydanı. Oysa Dublin Ayaklanması, Kışlık Sarayı'nın saf buzları üstünde değil, Jacob'un bisküvi fabrikasının kaba saba zemininde ve O'Connell Sokakı 34 numaradaki Noblett'in tatlıcı dükkânında başlayacaktı. Pek görkemli sayılamayacak bu alan ile buranın daha sonra efsaneler ve destanlarda temsil edilme tarzı arasında büyük bir uçurum vardı. Olaydan önce birbirini tutmayan bir sûrû emir verilmesi, İrlandalı gönüllülerden sadece küçük bir kesimin devrimin başladığından haberdar olmasına yol açmıştı. Gönüllülerin çoğu olayı sonradan öğrendiler ve kendilerine neden haber verilmediğini anlamakta zorluk çektiler. Gerçekte Dublin dışındaki ayaklanma fiyaskoyla sonuçlanmıştı. İsyancılara bir kargo dolusu kırık dökük silah taşıyan bir Alman gemisi, Tralee Koyu'na girdiğinde kimseyi bulamamış, çünkü geliş tarihi yanlış anlaşılmıştı. Alelacele bir randevu ayarlamaya çalışılırken İngiliz savaş gemilerince yeri saptanan Alman gemisi, hızla demir alıp izini kaybettirerek ülkenin güneyini ve batısını silahsız bırakmıştı. Almanya'yla bağlantıyı sağlayan cumhuriyetçi kurye Sir Roger Casement, bir Alman denizaltısından karaya çıkar çıkmaz tutuklanmıştı. Yine de ayaklanma genişliyordu. Bir kısmı hâlâ fabrikanın kiri pası içinde, bir kısmı kanalı yüzerek geçtiklerinden üstleri başları sıırılsıklam bir halde Dublin'in dört bir yanından gelen Yurttaş Ordusu'nun mensupları, seferberlik çağrısına uyarak Özgürlük Evi'nde toplanmışlardı. Cumhuriyetçi John Mac Bride'in

ise ayaklanma planından haberi yoktu; Dublin'e tesadüfen bir düğün için gelmiş, ama ayaklanmayı duyar duymaz sevinçle çağrıya uymuştu. MacBride, saçının bir buklesinin pırıltısıyla karanlık bir gecede erkeklere bir ambar dolusu arpa öğüttürebileceği söylenen Fenian* Maud Gonne'un kocasıydı. Yeats'in milliyetçi oyunu *Kontes Cathleen*'in prova-sı için bir araya gelen Abbey tiyatro kumpanyasının üyeleri, isyana katılarak oyunu sokağa taşımışlardı. Doğaçlama bir sokak tiyatrosuna dönen oyunda Padraic Pearse, büyük çoğunluğu neler olup bittiğini kavrayamayan bir dinleyiciler grubunun cansız alkışları arasında, postanenin merdivenle-rinden geçici hükûmetin ilan edildiğini bildirmişti. Bildiri, şehir merkezi civarındaki duvarlara yapıştırılacaktı, ama o amaçla görevlendirilen kişi yanında tutkalı getirmeyi unutmuştu. Hemen bir fırının un stokuna el konuldu ve yirmi kişilik bir grup el arabasıyla tangur tungur dolaşarak silahlanma çağrısının afişlerini şehir merkezine yapıştırdılar.

Çağrıya neredeyse kimse uymadı. Başkentte hayat olağan akışıyla sürüyor; insanlar belli saatlerde işe ve bara gelip giderlerken, köşe başında devrim yapılıyordu. Herşey tıpkı eskisi gibiydi, değişen hiçbir şey yoktu. *Irish Times* yayını sürdürmekteydi. İnsanlar şehir merkezine başlangıçta yine ellerini kollarını sallaya sallaya geliyor, ancak tuhaf barikatlara ve serseri kurşunlara rastlayınca duraklıyorlardı. Yurttaşların biricik anti-kapitalist eylemi, yağmalamaydı. O'Connell Sokağı'ndaki kargaşayı fırsat bilen paçavralar içindeki veletler, dükkânlardan karton karton çikolata paketleriyle çıkıp, ganimetlerini zafer havasıyla odalarına taşıyorlardı. Büyükler ise kaldırımlarda sakın sakın oturup, ayaklarına uygun ayak-

*) 1858'de New York'ta kurulan ve İrlanda'nın bağımsızlığı için mücadele veren İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşler Örgütü üyesi ya da taraftarı.

kabı ve çizme deniyorlardı. Birkaç genç kadın vitrinlerde cırılçıplak soyunup, ipek donlar ve kombinezonlarla süslenmişlerdi. Pusuya yatmış gönüllüler, ara sıra yurtseverlikten nasibini almamış hemşerilerinin üstüne öfkeli kurşunlar boşaltıyorlar, yağmacılar da onlara küfür ve hakaret yağıdırıyorlardı: "Tommy'ler sizi ele geçirdiğinde gününüzü görürsünüz, sizi Fenian piçleri!" Devrim, önceden vaat ettiği gibi, halka refah ve özgürlük getirmişti: O hafta Dublin gecekondu-ları kürk mantolar, mücevherler, lüks yiyecek maddeleri ve kasa kasa viskiyle dolup taşı.

Yurttaşlar Ordusu, dört yandan yüksek binalarla çevrili olduklarının farkına varmadan, değerli zamanını Stephen's Green'de siper kazmakla tüketmişti. Sanki *Book of Kells*'ten* kaçmış bir yaratık gibi görüldüğü söylenecek kadar uzun boylu olan, dikbaşı ve çetin yaradılışlı İspanyol-İrlandalı melezi Eamon de Valera, askerleriyle birlikte, İngiliz birliklerinin geçeceği Dun Laoghaire'den gelen ana yolu tutuyordu. Oradan, büyük bölümünü Trinity College'ın yaşlı öğretim üyelerinin oluşturduğu İngiliz destekçisi Dublin Gaziler Cemiyeti'nden bir taburun sarsak adımlarla geçtiğini görebilmekteydi. Bunlar kolluklarında *Georgius Rex*'in ilk harfleri yazılı olduğu için, Gorgeous Wrecks (Şahane Moruklar) diye bilinirler, her tarafta tüfeklerle dolaşırlar ama hiç cephaneleri olmazdı. Moruklar, Dev'in adamlarının kendi üstlerine ateş açmasını hiç beklemiyorlardı; ama aç-ular ve içlerinden beşi öldü. Mount Sokağı'ndaki köprüyü tutan on-on beş cumhuriyet savaşçısı, tam bir gün boyunca Kingstown'dan gönderilen İngiliz takviye birliklerini püs-

*) 8. ve 9. yüzyıllarda İskoçya ve İrlanda'da yaşayan keşişlerin yazdığı, çeşitli süsleme ve şekillerle bezenmiş elyazması İncil. İrlanda'nın Kells kentinde tamamlanmıştır.

kürtmüſler, Sherwood Ormancıları bölüklerinin cumhuriyetçi ateſine karſın peſ peſe giriſtikleri hücumlar sonuçsuz kalmıſtı. Dublinli bir hemſire âlicenaplık gösterip sokaktaki yaralı İngiliz askerlerini tedavi ettiği için sonradan askeri cesaret madalyasıyla ve batı yakasında Shaftesbury Tiyatrosu'nda sahnelenen *Üç Kere Sağol* revüsünde bir rolle ödüllendirilmiſti. İsyancı güçlerle giriſtikleri savaſta sivillerin varlığını engel sayan Güney Staffordshire alayının askerleri, kana susamıſ bir halde evlere saldırıp kapıları kırmıſlar; çocukları merdivenlerden aſađı yuvarlayıp annelerini bayıltuncaya kadar dövümüſler ve babalarını süngüden geçirmiſlerdi. Nerden bakarsanız bakın, derme çatma bir devrimdi bu. İrlandalı gönüllüler, uğruna dövüſtükleri yurttaſlarının sövgüleri ve ısıkları eſliğinde hapishaneye götürülürlerken, ſehirde bin üç yüzü aſkın ölü ya da ağır yaralı vardı. İki bin İrlandalı erkek ve kadın mahkemeye bile çıkarılmadan İngiltere'deki temerküz kamplarına gönderilmiſ; asilerden askeri mahkemede gizlice yargılanan doksanı ölüme mahkûm edilmiſti. Kilmainham Hapishanesi'nde yatan Kontes Constance Markievicz, hapis arkadaſına sevinçle ſunları söylemiſti: "Haberini duydun mu? Ölüme mahkûm edildim!" Bu kadın Dublin'i baſtan sona felce uğratan 1913 lokavtı sırasında sokak aſevleri açmıſ, cumhuriyetçi gençlik hareketini oluſturup eđitmiſ, sırtına geçirdiği Yurttaſlar Ordusu üniformasını kadınların giyebileceği bir biçime sokmuſtu. Sonradan cezası düşürölünce, Sinn Fein'in listesinden seçimi kazanarak İngiltere'nin ilk kadın milletvekili olacaktı. İngiliz askerleri O'Connell Sokağı'nda moral bozukluğu içinde baſıboſ dolaſan asileri toplayıp götürürlerken, kalabalıgın içinden sadece Dublinli bir tezgâhtar kızın sesi çıkmıſtı: "Yaſasın cumhuriyet!" Westminster'daki İrlandalı

parlamenteler grubunun lideri John Redmond, isyan haberi üzerine yurtseverce olayı 'nefret ve dehşet'le karşıladığını ifade etmişti. Londra kulüplerinden birinde çalışan bir şarkıcı, söylediği parçanın son satırını alelacele 'İngilizlerin gözlerinin içi gülerken'e çevirmişti. Amerikan basını İngiliz gelenekselciliğine duydukları dokunaklı inançla, ayaklanmanın elebaşılarının Tower of London'a* kapatıldıkları haberini geçmekteydi. Ayaklanma sırasında yurtdışında tatilde olan şair William Yeats, olayı duyduğunda kendisine danışılmamasına çok öfkelenmişti.

Connolly ve adamları, bitkin bir halde vardıkları Galway'de ayaklanmanın iyice kötüye gitmekte olduğunu gördüler. Bölge Komutanı Liam Mellows, emrindeki bin kadar adamla köprüleri imha etmiş, telefon tellerini kesmiş ve garnizonlara saldırmıştı. Sonra, Athenry kasabasını da ele geçirmiş, ancak İngiliz ordusu tarafından kuşatılmıştı. Mellows, direnip savaşımaya karar vermiş, ancak papazlar adamlarını dağılmaya ikna edince kendisi dağlara çekilmişti. Connolly ilkin genç bir öğretmenin evine sığındı, ama giderek hararetlenen Galway, gizlenmeye uygun bir yer değildi. Connolly, Galway Gönüllüleri'nin genç subaylarından Kevin Molloy'la birlikte bir gece Ballymeaney'e, boş olduğu sanılan Profesör Gardner-Smith'in kır evine götürüldü. Geldikleri arabanın şoförü, başkomutanı korumak amacıyla yaralı ya da kaçak asilerden bulabildiği kadar takviye güç toplamak üzere kasabaya dönmüştü.

Connolly, evdeki iki yabancıya sorduğu sorulara aldığı cevaplardan tatmin olmuş, Molloy da üstlerini tepeden tırnağa arayıp evi kontrol etmişti. Connolly, Molloy'un iyi bir asker olduğunu düşündü; ne var ki, bir kriz anında gözü ka-

*) Tarihi Londra Hapishanesi.

palı güvenilemeyecek kadar dürüst, namuslu birine benziyordu. Connolly, kanepeye uzanıp yaralı ayağını bir minderle desteklerken, Bahtin'le Wittgenstein, Molloy'un emrettiği gibi duvarın önünde dikilmekteydi. Molloy'un ağır elleri yüzünden hâlâ titreyen Wittgenstein, kanepeye uzanan Connolly'yi buz gibi gözlerle süzerken aksi aksi söyleniyordu: "Burada bir Şey bulamazsınız. Evde değerli hiçbir Şey yok."

Connolly sert bir sesle cevap verdi: "Biz hırsız değiliz. Yalnızca barınacak bir yere ihtiyacımız var. Bir süre burada kalmamız gerekiyor. Yalnız biz burada kaldığımız sürece siz de dışarı  ıkmayacaksınız."

Molloy, yatak odalarını aramayı bitirip içeri geldi ve Connolly'e dönerek, "*B'fh idhir linn iad do coime d mar gialla; fir t bhactacha iad,*" dedi.

Connolly, karşılık verdi: "*B'fh idhir  . Ach is sibhialtaigh agus strains iri iad. Bheadh droch-chuma air.*" [Onları rehin alabiliriz; bunlar önemli adamlar galiba. Ama hem siviller hem de yabancılar. Bu kötü bir izlenim verebilir.] Sonra da sözlerini açıkladı: "Diyor ki, rahat durursanız size en ufak bir zarar gelmeyecek. Ama evden dışarı çıkmaya çalışırsanız kurşunu yersiniz."

Bahtin, birdenbire Connolly'nin ayağını gösterdi ve daha önce farkına varmadığı bir noktaya dikkat çekmek istercesine, "Siz yaralısınız," dedi.

"Evet. Dublin'de vuruldum. Kurşun, kaldırımdan sekip ayağıma saplandı."

Olayda macera kokusu alan Bahtin, "Yoksa banka soyguncusu musunuz?" diye sordu.

Connolly, şaşkınlıkla Bahtin'e baktı: "Dublin'de olanları duymadınız mı?"  kisinin de boş boş baktıklarını görünce,

“İngiliz yönetimine karşı bir ayaklanma oldu. Postane ve başka binalar ele geçirildi. Bir hayli vuruşuldu,” diye açıkladı.

“Siz arada mı kaldınız?”

“Ben asilerin başkomutanıydım.”

Bahatin ile Wittgenstein hayretle birbirlerine baktılar. “Siz.. bir asi misiniz?” diye sordu Wittgenstein. Kafasında İrlandalıların hoşnutsuzluğuna dair bölük pörçük bir iki anı canlandı.

“Ben bir cumhuriyetçiyim, evet.”

Bahatin, “Ayaklanma başarıya ulaştı mı?” diye sordu. Dünya tarihine geçecek bir şahsiyetin huzurunda olup olmadığını öğrenmeye can atıyordu.

“Bunu zaman gösterecek. Silahlı başkaldırı yenildi, ama bu sonucu zaten bekliyorduk. Askerlerime teslim olmalarını emrettim, çünkü düşman güçler sivillerin evlerini ateşe vermek üzereydiler.”

“Peki, çarpışmalar hâlâ sürüyor mu?”

“Hayır, şimdilik bitti. İngilizler askeri liderleri idam etmeye koyulur koyulmaz yeniden başlayacak. O zaman İrlanda halkı ayaklanacak.”

Wittgenstein, toy denecek ölçüde dogmatik bir öğreniciyle karşılaşmışçasına, öfkeyle Connolly’ye dikti gözlerini. “Böyle bir şeyi nereden bilebilirsiniz?” diye çıkıştı. “İngilizler ne zamandır ülkenizdeler, sorabilir miyim? Sanırım, birkaç yüzyıldır. Ve siz de bir sokak çatışmasıyla bunu bir çırpıda tersine çevirmeyi umuyorsunuz.”

Bahatin kibarca sordu: “Kaba kuvvetin sizi amacınıza ulaştıracağına inanıyor musunuz?”

Connolly, yaralı ayağını işaret edip hafif bir gülümsemeyle, “Şiddete yabancı sayılmam,” karşılığını verdi.

Bahatin bunun üzerine lafı yapıştırıverdi: “Öyleyse siz de düşmanın silahını kullanıyorsunuz. Yani, bu işten hayır gelmez.”

“Eğer başarıya ulaşırsak, birilerini vurarak değil, vurularak ulaşacağız. Egemen sınıf ancak zaferin dilinden anlar, yenilginin gücünü küçümser.”

“Yani, bilerek yenilmeyi mi amaçladınız?”

“Yenilgi, işçi sınıfının çok yakından tanıdığı bir tablodur. Bu konuda yöneticilerinden daha üstünler.”

“Ne yazık ki bu, askeri uzmanlık konusunda geçerli değil.”

“Evet, doğru. Ezilen halklar silaha başvurma konusunda ne kadar gönülsüzlük gösterdiyse, yöneticiler de her zaman o kadar kan dökmeye hazır olmuşlardır.” Connolly, pence-
renin yanında, bir ayağı sandalyenin üzerinde, hem dışarı-
yı gözleyecek hem de içeriyi göz hapsinde tutacak bir şekil-
de duran Molloy’a baktı. “Şimdi yatıp uyuyabilirsiniz. Unut-
mayın, gece kaçmaya kalkışırsanız sizi vururuz.” Bu sözleri,
konuklarına tuvaletin yerini hatırlatan bir ev sahibinin ses
tonuyla söylemişti.

Bahtin ile Wittgenstein, Molloy’un eşliğinde yatak odala-
rına çekildiler. Molloy yatak odalarındaki, bir insanın için-
den geçemeyeceği kadar küçük pencereleri bir kez daha
kontrol etti. Sonra, oturma odasına dönüp pencerenin ya-
nındaki yerini aldı.

Connolly’ye, “Çocuklar şafakta burada olurlar,” dedi.

Connolly de, “Evet,” dedi. Oysa içinden, ya olmazlarsa,
diye geçiriyordu. Gözlerini kapatıp, ateşler içinde yanan ba-
cağını unutmaya çalıştı.

Ertesi sabah Donal, koltuğunun altında mutfağı şenlen-
direcek bir top muşambayla, ön kapıdan içeri topallaya to-
pallaya girdi. Birden boynunun arkasında, kemiklerinin

arasında acayip bir basınç hissetti ve korkuyla bağırıp elindeki muşambayı yere düşürdü.

“Bunu görüyorsun, değil mi? Görüyorsun, değil mi?” Molloy, Donal’a tabancayı gösterip, yüzüne dokundurdu. “Şimdi burada ne yapacaksan yap, beni duyuyor musun, ama sakın bir yere kımıldayayım deme. Kaçmaya kalkarsan şurana kocaman bir delik açarım.” Namlunun ucuyla hafifçe Donal’ın kafasına vurmuştu. Donal, şaşkınlıkla koltuklara yan yana oturmuş, gözlerini havaya dikmiş, hiç ses çıkarmadan duran efendilerine baktı, arkasından kanepedeki yabancıyı gördü. Gözleri Connolly’ninkilerle karşılaşır karşılaşmaz ağzı şaşkınlıktan bir karış açıldı.

“Kutsal annemiz,” diye fısıldadı. “Ta kendisi.”

Molloy, Donal’ı mutfığa doğru itekleyip arkasından kapıyı kapattı. Donal’ın üstü aranıp sorgulanırken, Connolly dışarıdan gelen sesleri dinliyormuş gibi kafasını öne uzatmıştı. Tıraşsız çenesini bir süre aşağı yukarı oynattı; yüzünde saçının başladığı yerden burnunun alt ucuna kadar uzanan ağrı ya da yoğunlaşmadan oluşan bir çizgi seçilebiliyordu. Bahtin, Connolly’nin gözünde belli belirsiz bir şaşılık bulunduğunu da fark etmişti. Dikkatle incelendiğini hissedenden Connolly, gerginliğinin nedenini açıklamak istercesine, “Kasabadan takviye güç bekliyoruz. Bu sabah gelmeleri gerek,” dedi.

Bahtin, “Ne için takviye?” diye sordu.

“Benim için. Beni korumak için.”

“İngilizlere karşı mı?”

Connolly, evet anlamında başını salladı. “Er geç buraya geleceklerdir. Ülkeyi karış karış arıyorlar.”

“Peki, geldiklerinde siz ne yapacaksınız?”

“Teslim olacağım. Başka ne yapabilirim?”

“Niyetiniz teslim olmaksa, neden takviye getiriyorsunuz?”

“Hemen teslim olmak anlamsız. Önce biraz çatışacağız.”

Bahtin, kaşlarını çatıp bir süre bu cevabı düşündü. “En sonunda teslim olmayı düşünüyorsanız, neden şimdiden teslim olup kendinizi sıkıntıdan kurtarmıyorsunuz? Er geç sizi yakalayacaklarına göre, kaçıp durmanın anlamı ne?”

“Ben kaçmıyorum. Yalnızca şimdi olmasındansa biraz daha geç olması daha iyi. Ne kadar özgür kalırsam, davamız da o kadar uzun süre canlı kalır.”

“Peki, İngilizler sizi ele geçirince ne yapacaklar?”

“Öldürecekler.”

Bahtin, sanki cenaze odasında bulunduğu hatırlatılmış gibi saygılı bir havayla ses tonunu alçalttı. “Hiçbir şartta hayatta kalacağınızı düşünmüyorsunuz, yani?”

“Umarım, kalmam. İngilizler bizi bir öldürsün, sonra işleri bitiktir.”

Wittgenstein, mağrur bir edayla sordu: “Bu arzuyu şehit mertebesine yükselmek istediğiniz şeklinde yorumlayabilir miyiz?”

“Tabii.”

Wittgenstein, gözlerini öfkeyle sol kolunun düğmelerine dikerken, sağ eliyle bir tutam saçını sıkıca avuçlamıştı.

Connolly, “Biz İrlandalılar bu durumu olağandışı bulmuyoruz,” diye devam etti. “Bu adada eskiye dayanan bir açlık grevi geleneği vardır. Eğer bir kiracı köylünün tarlası ve kulübesi elinden alınırsa, o adam toprak sahibinin kapısına oturup ölene kadar aç kalabilir.”

Wittgenstein, saldırgan bir ifadeyle, “Benim geldiğim yerde buna intihar denir. Sizin ayaklanmayı herhalde Papa da kutsamıştır,” dedi.

“Ben ekonomiyi İshak’ın kitabından öğrenmediğim gibi, politikamı da Papa’ya göre belirlemiyorum.”

“Neyse ki! Zaten İncil’de İrlanda cumhuriyetçiliğini destekleyecek bir pasaj olduğunu sanmıyorum.”

“Ben de İngiliz emperyalizmini destekleyecek pek az şey hatırlıyorum.”

Bahatin, hafif muzır bir ifadeyle, “Beni bağışlayın,” dedi. “Bu konulara yabancıyım. Bizim memlekette papazlar sosyalistlere şeytanın döllerini gözleriyle bakarlar, sosyalistlerin tek dilediği de bütün ruhban sınıfını çan kulelerinden sallandırmaktır. Herhalde siz burada işleri daha farklı yürütüyorsunuz.”

Wittgenstein, “Eğer Tanrı varsa, konuştuğumuz dilin ötesindedir. Politikanın da ötesinde,” diye lafa karıştı.

Connolly, “Bu, başpiskoposun görüşü,” diye tersledi. “İbrahim’in tanrısı politik bir tanrıdır. Kendisine adaklar yakılmasından çok, yoksulları zenginlerin gazabından korumakla ilgilenir.”

Bahatin, karşısındakini işte şimdi faka basturdum diye düşünerek heyecanla kafasını salladı. “Peki, ya hırsızlığa koyduğu yasak? Sizin şu Tanrı, iyi bir sosyalist olamayacak kadar özel mülkiyete kafayı takmış galiba?”

“Sözünü ettiğiniz hırsızlığın özel mülkiyetle hiç ilgisi yok. O bölüm adam kaçırmakla ilgili –insanların çalınmasıyla. Bir kabile, köle toplamak amacıyla diğer bir kabilenin güçlü kuvvetli genç erkeklerini kaçırmış.”

Wittgenstein, “Tuhaf değil mi?” diye sordu. “İngiliz imparatorluğundan nefret ediyorsunuz, gelgelelim ondan bin kat daha fazla kan gölüne batmış bir kuruma yapışıyorsunuz. Liderlerinin ölümünden nasıl kıym yapılacağından başka şey öğrenmemiş bir teröristler ve kasaplar çetesi. Ta-

rihe yaptıkları biricik özgün katkı, bunu sevgi adına yapıyor olmaları.”

“Bunu yadsımıyorum.”

“Yadsıyıp yadsımamanız beni ilgilendirmiyor. Beni vereceğiniz cevap ilgilendiriyor.”

“Bir cevabım yok. Kilise kusursuz değil, bütun kurumlar gibi.”

Wittgenstein soğuk bir karşılık verdi: “Büyük bölümünü Cambridge Üniversitesi’nde geçirdiğim şu son on yılda duyduğum en bayağı ikiyüzlülük örneği bu.”

O anda Molloy, elinde bir sandviçle mutfaktan içeri geldi. Baş parmağıyla, oradan gözükmeyen Donal’ı işaret ediyordu. “Kahvaltı hazırlıyor, efendim. Yanında durayım mı?”

“Hayır, onu kendi haline bırak. Pencereye geç. Çocuklar gözükmedi mi daha?”

Molloy pencereye geçip perdeleri açtı. Boynunu iyice uzatınca Tierney’in Barı’nın önünden köye giden yolun bir kısmını görebiliyordu. Tam aşağıda, kirli beyaz kazaklarının altından göbekleri fırlamış bir grup orta yaşlı balıkçı, balık ağlarıyla çevrili iskelede yengeç sepetlerinin arasında boş boş dolanıyorlardı. Molloy, hayır anlamında kafasını salladı, silahını beline sokup bir sigara çıkardı.

Bahtin dostane bir ses tonuyla, “Sizin takviyeler gelmedi galiba,” dedi.

Connolly cevap vermedi. Bahtin evin havasını giderek kasvetli bulmaya başlamıştı. İçi geçerek Tierney’in Barı’nı düşündü; belki bir süre sonra Connolly’yle Molloy, çabucak bir tek atması için onun dışarı çıkmasına izin verebilirlerdi. Wittgenstein, giderek artan bir merakla dik dik Connolly’yi süzmekteydi. Eşitliğe tutkuyla inanan, ancak kendisini herkesten üstün gören biri olarak, İrlandalı’nın neyine güven-

diğini anlamakta güçlük çekiyordu. Tam onu aşağılama şansını yakalamışken, şu eşek refakatçisi araya girmişti. Yeniden denemeye karar verdi.

“Ayaklanmanızın başarıya ulaşacağından nasıl bu kadar emin olabilirsiniz?”

“Ben İrlanda halkını tanıyorum,” diye cevapladı Connolly. “İngiliz ordusunu da tanıyorum. Gençliğimde İngiliz ordusunda askerlik yapmıştım. Yenilmeyecek bir ordu değil.”

“Dublin’de fena değıllermiş galiba.”

“Üstün olanlar, yalnızca biz diz çöktüğümüz için üstün gözükürler. Halk ayaklanacak, çünkü devrimden ne kadar korkarlarsa korksunlar, kendi memleketlilerinin İrlanda’yı sevdikleri için kurşuna dizilmelerine katlanamazlar.”

Wittgenstein, “Devrimler iki türüdür. Bir, herşeyi olduğu gibi bırakanlar; bir de, durumu iyice kötüleştirenler,” dedi ve “Sizinki hangi türe giriyor?” diye sordu.

“Umarım, başarılı bir tür olur. Sizin ortaya çıkmanızı sağlayan gibi, demek istiyorum.” Wittgenstein anlamayan gözlerle boş boş bakıyordu. “Yani, burjuva devrimi gibi.”

“Siz ona mı başarılı diyorsunuz?”

“Elbette. O kadar başarılı ki hepimiz neredeyse böyle bir şey olduğunu bile unuttuk.”

“Bu ülkede devrim yapmanın gerçekçi bir hedef olduğuna inanıyor musunuz?”

“Ben bir devrimciyim, çünkü gerçekçiyim. Parlamenter demokrasinin ya da bir-iki çuval daha fazla buğdayın dünyaya adalet getireceğı fantezisini asla yutmadım. Bu ülkede yaygın olan şey sükûnet değil, kriz.”

Wittgenstein, “Devrimci liderler krizden dem vururlarken, sıradan insanlar için herşey aynen sürüp gidiyor,” dedi.

Connolly, "Kriz de, herşeyin aynen sürüp gitmesi demektir zaten," karşılığını verdi.

Wittgenstein, "Boş laf," dedi. "İnsanlar hayatlarının o basit apaçıklığı içinde yaşarlar. Onları teyakkuz durumuna sokanlar sizin gibi filozoflardır."

"Ezilen halklar her dakikanın başlı başına bir teyakkuz durumu olduğunu bilirler. Bu koşulları normaldişi sayabilme lüksü, yalnızca hâkim sınıflara özgüdür. İşte, devrim, şimdiki bu karışıklığa bir istikrar getirmek istiyor. Devrimin metaforu, lokomotifin yoldan çıkması değil, imdat frenine basılmasıdır."

Bahtin, aniden ağzını şaklattı, "Gerçek bir Bolşevik gibi konuşuyorsun, dostum. Tıpkı karşı çıktığın gericiler gibi sen de istikrar peşindesin," dedi ve hoşnutsuzluğunu belli eden bir sesle koltuğundan kalkıp, başparmaklarını torba gibi olmuş kareli pantolonunun cebine sokarak, Connolly'nin tepesine dikildi. "Korkarım, istikrar aşırı abartılan bir erdem. Beni asıl ilgilendiren şey, sizin ve arkadaşlarınızın Dublin'de oynadığınız bu küçük oyunun niteliği. Kazanamayacağınızı bildiğiniz halde ayaklanıyorsunuz. Başarı umudunuz olmadığı halde savaşıyorsunuz. İstim üzerinde-siniz, ama kaçmıyorsunuz. Bu bana çarpıcı geliyor. Büyüleyici bir tutarsızlığı var. Bir tür tiyatro bu, bir pandomim. Ölümün kaçınılmaz olduğunu bilmek, ama gene de dansa devam etmek, gene de başkaldırmak, gene de dilenciye ek-mek vermek. İşte bu, olabilecek en saf özgürlüktür. Ayaklanmanız önünde saygıyla eğiliyorum."

Wittgenstein, "Ciddi ol Nikolay," diye mırıldandı.

Connolly sakın bir sesle, "Hayır. Söyledikleri bana hiç de gayrı ciddi gelmiyor," dedi. "Tersine, sözlerinde gerçek payı çok. Ancak gene de bizi yanlış anlamışsın. Biz sırf başkal-

dırılmış olmak için başkaldırmadık. Böyle bir şey -benim komutan olarak adamlarımı amaçsızca İngiliz kurşunlarının önüne sürmem- tabii ki ahlakdışı bir macera olur. Benim işim mezbahaya kuzu göndermek değil, zaten eylemimizi bu yüzden durdurduk. Amaçlarımıza ulaşmak istiyorsak kurban vermemiz zorunlu, oysa bu kutlanası bir şey değil, bir trajedi. Bu bizim seçimimiz değildi.”

Bahtin, parmaklarıyla sakalını okşayarak, “Eyleminizin bütün görkemi, amaçlardan söz açmaya başlar başlamaz buhar olup uçuyor, sayın bayım,” diye mırıldandı. “İsyanınızın asıl öneminin yenilgide yattığını biraz önce kendiniz söylediniz. Ne zaman ki sözü bir şeyleri başarmaya getiriyorsunuz, o zaman tam da karşı çıktığınız retorik esiri oluyorsunuz. Trajediden dem vurmanız bu yüzden. Trajedi konusunu unutun, sevgili dostum; zenginlerin, bizi olduğumuz yerde tutmak için kurdukları bir komplo bu. Bana öyle geliyor ki, çok görkemli bir komedide rol alan insanlarsınız siz.”

Molloy, gözcülük yaptığı yerden sertçe lafa girdi: “O’Connell Sokağı’ndaki cesetleri görseydin böyle konuşmazdın.”

Bahtin sesini yumuşatarak, “Siz Hristiyanlar bir cesete tapınmıyor muydunuz?” dedi.

Connolly kuru bir sesle karşılık verdi: “Senin teolojin biraz çarpık. Hristiyan inancının merkezinde gerçekten de ölü bir beden vardır, ancak öyle bir ölü bedendir ki bu, yenilgisiyle yeniden dirilişi müjdelere. Bu anlamda komedi konusunda haklısın, yalnızca komediyi yanlış yere koyuyorsun. Komedi, yolun sonunda ortaya çıkan bir şeydir.”

Bahtin, “Buna inandığınız sürece, korkarım asla özgür olamazsınız,” diye cevapladı. “Bu ne menem bir devrimci tipidir ki, kahkaha atması durmadan ertelenir? Ne zaman ki

ağırbaşlılığı rüzgâra savurur, hiçbir zafer şansı olmadan ayaklanırsınız, işte o zaman özgürsünüzdür. Şimdi tarih sizi yine avucunun içine almış. Nedense kendi isyanınızın anlamını kavramamış gibisiniz. Dublin’de oldu diye anlattıklarınız bir tür kurnaca. Şimdi de bu kurnacayı gerçek sanmaya başlıyorsunuz.”

Connolly, “Bu ülke kurnaca öykülerle dolu,” dedi. “Haklı olduğun bir yön var. Biz İrlandalılar sembolizme pek yabancı sayılmayız, ne var ki sembolizm, kendi başına işgal altındaki bir ülkeyi kurtaramaz. İngilizlerin hoşuna gitmeyen şey de çarmıh ya da yonca* değil, silahlı ayaklanmadır.”

O sırada Donal, kafasını mutfak kapısından uzatıp, “Zatıâlleriniz kahvaltı yapmayı arzu ederlerse herşey hazır,” şeklindeki mütevazı duyurusunu yapmıştı. “Jambon, patates, sosis, kızarmış ekmek ve çay.” Donal kanepedeki adama, dirseğinin dibinde Gandhi’yi görüveren bir paryanın büyülenmiş gözleriyle bakmaktaydı.

Connolly, “Buraya biraz jambon getir, biraz da teğmene ver,” diye buyurdu. Bahtin, Donal’ın başının arkasından yayılan kızarmış sosis kokusunu içine çekerek heyecanla fırladı. Wittgenstein istemiyordu, kımıldamadan oturmaya devam etti. Donal, mutfak kapısından dönüp Connolly’ye baktı: “Başüstüne, değil mi ki bu yaşlı vatan için kanınızı döküyo ve bizden önce Brian Boru’nun yaptığı gibi korkak Sakson döllerini okyanusa sürüyorsunuz size ve cesur adamlarınıza hizmet etmek bi onurdur Bay Connolly aradığınız kuvvetli kaslar ve sağlam bi ruhsa, Donal Tierney emrinizdedir İrlanda’nın yeniden bir millet olmasına canım hepimizin canı kurban değilse şeytan yaksın beni Ballymeany’yi

*) İrlanda ulusunun simgesi.

bir ucundan bir ucuna dolaşır da yüce davamız uğruna benden daha şevkle fişek dolduracak birini bulursanız Tanrı canımı alsın.” Bu sözleri söyledikten sonra içeri girip mutfak kapısını yavaşça kapattı.

Connolly, dudaklarında hafif bir seğirmeyle Bahtin’e ve Wittgenstein’a baktı. “Bu herife hanginiz bu teatral İrlandacıyı öğretti?” diye sordu.

Bahtin, kollarını yukarı kaldırdı. “Bay Tierney bir şairdir. Tüm halkınız gibi, bir söz ustası.”

Molloy, sigarasını ağzında geveleyerek, “Kıçımın şairi. Eşeğin bacağı kadar yumru yumru bir herif işte,” dedi.

Bahtin, korkunç neşeli bir havayla, “İşte, ne demiştim size?” dedi. “Eğretilemeyi çok doğal sayan bir millet.”

Connolly, “Kurmaca öykülerden söz ediyorduk,” dedi. “Şimdi, bunun açık bir örneğine tanık oldunuz. İrlandalılık bir yanılsamadır: İngilizlerin icadı. Yarı şair, yarı çocuk, yarı vahşi avare Mick. Birleşik Krallığın barbarları. Halkımızdan bu efsaneye inananlar var; bazılarının da böyle davranmak işlerine geliyor. Londra ve Liverpool’daki binlerce yardımcı oyuncuyu bir kenara bırakalım, bu ülkenin her tarafında teatral bir İrlandaca konuşulmakta.”

Bahtin, “En azından İngilizceyi zenginleştiriyorlar. İngilizlerin sözünü etmeye değer bir mitolojileri yok,” dedi.

“Hiç de değil. İngilizlerin kendileri hakkında, İrlandalıların da katkısıyla oluşturdıkları bir efsaneleri var. Sakin, pratik, ağırkanlı insanlar olduklarına inanıyorlar. Oysa bu, sömürgeleriyle uğraşırken büründükleri bir kılıf. Gerçekte kafaları karmakarışık, duygusal ve bir domuz çiftliğini dahi idare edemeyecek kadar yeteneksiz insanlar.”

Sosis ile entelektüel tartışma arasında sancılı bir seçim yapmak durumunda kalan Bahtin, mutfak kapısında bir an

bekleyerek kendince bir uzlaşma sağladı. Connolly'ye dönerek sakin bir sesle hatırlattı: "Efsanelerde gerçek payının çok olduğunu unutmamalısınız. Sizin halkınız vahşi değil, ateşli savaşçı insanlar; oysa İngilizler tabansızdır. Bu tür kurmaca öyküleri değil küçümsemek, başınızın üstünde tutsanız yeridir."

"Saçmalık," dedi Connolly, "Bu da başka bir İngiliz icadı. İrlandalılar şiddeti seven bir halk değildir. Söyleyin bakalım, sömürücülerine karşı en son *kitlesel* ayaklanmayı ne zaman gerçekleştirdiler? En az yüz yıl önce. Oysa İngilizler, uzlaşmacı olmakla bôbürlenip kârları tehlikeye düştüğü an, gözlerini kırpmadan bir şehri yerle bir edebilirler."

Bahün, yerlere kadar eğilip reverans yaparak mutfağa girdi. Wittgenstein yerinde sessizce oturuyor, kanepedeki adama duyduğu şeyin hayranlık mı, nefret mi olduğuna karar vermeye çalışıyordu. Connolly'nin mutlak ahlakçılığı ona hem itici hem de çekici gelmişti. Konuyu başka bir soruyla çözmeyi denedi.

"İngilizlerin ülkenizi işgal etmesi karşısında silahlı isyana başvurmanızı meşru kılan şey tam olarak nedir?"

Connolly, yorgun bir halde başını yastığa gömüp gözlerini yumdu. Sol bacağı kalçasına kadar korkunç derecede şişmiş, sanki bütün bedeninden kopuk bir başka hayata geçmiş halde, fena halde zonklıyor ve kaşınıyordu. Karşısındaki huysuz, yüksek sınıftan üniversite hocasına söyleyecek bir şeyi olup olmadığını merakı içindeydi. Yine istemediği halde dayanamayıp tartışmayı büyötmüştü. Yıllar önce Lillie'nin Newark'ta işçi örgütlenmesi yaparken kendisine söyleyip durduğu sözü hatırladı: "Tommy'ler seni kodese tıkarlarken de eminim Marx, Aquinas diye gevelersin." Neredeyse onun öngördüğü herşey dediği gibi çıkmıştı.

Chicago'da gözüaltındayken, amirlerinin ne halt olduğunu bilen aklı başında bir polis memurunun eline Engels'in broşürünü sıkıştırıvermişti. Bilinçlendirme fırsatını asla kaçırmayın! İçinden, dil döküp bol bol konuşmak dışında İrlandalıların elinde ne kaldı ki, diye acı acı düşünmüştü; tarihsiz bırakılmış bir ırkın elinde başka ne kalabilirdi ki? Sömürgeleştirilmiş bir ülke, topraklarında hiçbir olayın meydana gelmediği, kendinizinkini yaratmaktan çok, efendilerinizin anlatısına tepki gösterdiğiniz bir yerdi. Bu taşlı topraklarda hiçbir şey bitmezdi; çorak Batı, muazzam kayalıklarla kaplı bomboş bir yerdi. Bu arada siz de kahvelerde, kilisede, politik toplantılarda, yarış pistinde, yatakta ve arka koltuklarda durmadan konuşurdunuz. Sohbet başlar ve içkiler gelirdi; bunların ikisi de düş kurma makineleriydi, ikisi de yüzyıllardır kılını kıpırdatmamanın araçlarıydı. Gene de, içkinin tersine, konuşmak bir tür eylemdi. Söylem, yaptığınız bir şeydi. On bin silahlı adamı sokağa dökebilir, liman işçilerini sendikaya sokabilir, bir aristokrati bir Feni-an'a çevirebilirdiniz. İrlandalılar, dilin gerçekliğinin ikinci elden bir yansıması olduğunu iddia eden İngiliz mitine hiçbir zaman inanmamışlardı. Laurence Sterne bu safsatayı bir kahkahalar şenliği içinde balon gibi söndürüvermişti. Swift, Burke ve O'Connell açısından, sözler tüfek kadar gerçek şeylerdi. Sözlerle çocukların üstünü başını giydirip ölmekte olanları yatıştırabilir, tifoyu kırıp para kurunu düzenleyebilirdiniz. Dil, hem hastalık hem de ilaçtı; moral açıdan yıkılmış bir ülkenin elinde kalan son özgürlüktü dil.

Bilinçlendirme fırsatını asla kaçırmayın! Lillie, yazdığı ilk gazete makalelerini kontrol edip yanlış yerde kullandığı noktalı virgülleri tek tek göstererek, ona imlayı ve noktalamayı öğretmişti. Edinburgh'un Cowgate mahallesinde

doğan Connolly, on bir yaşında okulu bırakmış ve bir fabrika müfettişi yalanını ortaya çıkarıp küçük yaşından ötürü işten çıkarılınca kadar bir mürettibin yanında çırak olarak çalışmıştı. Bu iş onun adına bir tür başlangıç yerine geçmişti. Ardından önce bir fırıncıda, sonra bir fayans fabrikasında iş bulmuş, on dört yaşındayken Liverpool'daki kraliyet alayına yazılmıştı. Kendisine uzatılan şilini almak ile açlıktan ölmek arasında yapılan bir seçimdi bu. Kraliyet alayı İrlandalılarla dolu olduğundan, Fenian'lar aralarına kolayca sızmıştı; bu yüzden İrlanda'da ne zaman bir olay çıkarsa alayın silahları hemen bir yere kilitlenirdi. On altı yaşındayken alayı İrlanda'ya sevk edilmiş; böylece James, Edinburgh Belediyesi'nde ilkin gübre taşıyıcısı, sonra sokak lambalarının yakıcısı ve nihayet tuvalet bekçisi olarak çalışan babası John Connolly'nin memleketini, namlunun ters tarafından da olsa ilk kez görme fırsatını bulmuştu. Fakat Connolly terhisine dört ay varken askerden kaçmış, ama kayıtları doğru dürüst tutulmadığı için bu suçu hiçbir zaman açığa çıkmamıştı.

Ondan sonraki hayatı hep açlığın sınırında geçmiş, çeşitli zamanlarda ayakkabıcı, çerçi, çöpçü, gündelikçi ve tersanelerde işçi olarak çalışmış, vaktini iş ile halk kütüphaneleri arasında bölerek geçirmişti. Gözlerindeki şaşılık, evde yarı karanlıkta okumaktan ileri geliyordu. Galce'yi, Fransızca'yı, Almanca'yı ve İtalyanca'yı kendi kendine akıcı konuşacak derecede öğrenmiş, daha sonra ABD'deki İtalyan işçilerinin düzenlediği bir toplantıda onlara anadilleriyle hitap edebilmişti. Edinburgh'da Sosyal Demokrat Federasyon adına örgütlenme faaliyetlerinde bulundu, Dublin'e geçince İrlanda Sosyalist Cumhuriyetçi Partisi'ni kurdu. Kerry'de bulunduğu sırada bir açlık salgınına tanık oldu ve açlıktan

kırılan köylülerle ilişki kurdu. Sonra ABD'ye göçtü, Dünya Sanayi İşçileri Birliği'nde çalıştı ve Amerika Sosyalist Partisi'nin ülke çapındaki örgütleyicilerinden oldu. Aynı sıralarda İrlanda'da ajitatör James Larkin, İrlanda Ulaştırma ve Genel İş Sendikası'nı kurmuş, kasaba kasaba gezip sendikal haklar için mücadele yürütmekteydi. Connolly, İrlanda'ya döndüğünde, Larkin'in uydurma bir suçtan ağır iş cezasına çarptırılarak hapse atıldığını öğrendi. Onun serbest bırakılması için mücadele etti ve ulaşım işçilerini örgütlemekte Larkin'e yardımcı oldu. Belfast'taki bir grevde tekstil işçisi kızlara ve Wexford'da döküm işçilerine önderlik etti, ülkenin dört bir yanında kadın hakları toplantılarında konuştu ve Londra İrlandalılar Kulübü'ndeki bir tartışmada Hilaire Belloc'u hiç zorlanmadan alt ederek, okumuş Londralıları şaşkına çevirdi. Derken, Eleanor Marx'la tanıştı; hem yazıları Lenin tarafından da ilgiyle okunuyordu. Başkentin yarısının ayaklandığı Dublin'deki büyük 1913 lokavtı sırasında hapse atıldı, ancak yaptığı açlık grevi sonucu serbest bırakıldı. Polisin sokağa dökülüp işçileri kurşun yağmuruna tutması ve öldürmesi üzerine, sonradan Paskalya Ayaklanması'nın çekirdeğini meydana getirecek olan İrlanda Yurttaşlar Ordusu'nu kurdu. Orta sınıftan milliyetçilerle yaklaşıp sokak savaşı taktiklerini inceledi ve İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşler Birliği'nin merkez kurullarında yer aldı. En sonunda O'Connell Sokağı'nda bir domdom kurşunuyla durdurulana dek, yirmi altı yıl boyunca Glasgow'dan Chicago'ya kadar tramvay işçilerini, dökümcüleri, liman işçilerini, giyim işçilerini, sütçüleri ve tekstil işçilerini örgütledi.

Connolly kanepede uzanmış yatıyor, kafasından bir bir geçen görüntüleri izliyordu. 1913 lokavtı sırasında Kont Casimir Markievicz'den ödünç alınmış bir pelerin ve takma sa-

kalla polisi atlatıp Dublin Emperyal Otel'i'ne gizlice girerek pencereden işçilere seslenen Jim Larkin; her yandan yağmur gibi inen polis yumrukları arasında gözden kaybolmadan önce ünlü Cicerovari üslûbuyla bir-iki söz haykırdığında, kalabalıktan sevinçle yükselen "Larkin bu!" çığlıkları; Chicago sokaklarında onu bir mil boyunca kovalayıp, sonra da çıkmaz bir sokakta kıştırıp bayıltıncaya kadar döven Ortabatı'nın Stetson şapkalı, coplu, tüfekli, besili grev kırıcıları; Oxford'un aristokrat kökenli serserileri onun düzenlediği sokak toplantılarından birini bastuklarında, kürsüden öfkeyle kapıldığı iki metrelik kızıl bayrağı dizlerinde kırıp, St. Giles yolu boyunca kovaladığı İngiliz hâkim sınıfının döller.

Bu olayın ardından karanlık Oxford sokaklarında iki saat dolaşarak kaybettiği şapkasını aramıştı. Bunların hepsini bir araya getirdiğinde ortaya fazla bir şey çıkmıyordu; o yıllar adına övüneceği fazla şey yoktu. ABD'de dindarlığıyla alay eden sekter sosyalistler ile pazar ayininde Romalı Katolik papazı saygıyla dinledikten sonra haftanın kalan günlerinde oturdukları sokağa yerleşmeye gelen işçi sınıfı kökenli İtalyanlara karşı kampanya açan ihtirash profesyonel İrlandalılar arasında gidip gelerek geçirdiği hayatundan nefret etmişti. Hatta bir dostuna, St. Patrick'in İrlanda'dan sürüp attığı yılanların nereye yerleştiklerini artık anladığını söylemişti.

1914'te Avrupa'daki işçi sınıfı partileri emperyalist savaştan yana tutum almışlar, Avusturyalı sosyalistler Rus yoldaşlarının bağırsaklarını deşmişlerdi. Memleketi İrlanda'da sosyalistler, Connolly'nin cumhuriyetçiliğini burjuva sarması olarak görüp dudak bükerek, milliyetçilerin tek dileği, birleşmiş bir millet yaratma yolundaki kutsal davanın sınıf mücadelesiyle lekelenmemesi idi. Connolly, Paskal-

ya Ayaklanması'na bayağı umut bağlamış, ancak verilen emirler birbiriyle çatışıp, Alman silahları da gelmeyince, yenilgi kaçınılmaz hale gelmişti. Postanede yaralı olarak yattarken, kendi kendine herhangi bir politik davanın Lillie'yi ve kızları Nora, Aideen, Ina, Maire ve Ruadhre'yi kaybetmeye değip değmeyeceğini sormuştu. Postaneye sıkılan her kurşunun ışığı, onlardan ebediyen ayrılmakta olduğunu bildirmekteydi sanki. Kadın hakları ve ailenin kutsallığı üzerine güzel sözler etmesine karşın, Salford'dan Salt Lake City'ye koştururken, Gal dilini ve kontratların inceliklerini öğrenirken, rûzgârlı sokak köşelerinde gazete satarken, Yurttaşlar Ordusu'na talim yaptırırken ve Marksist iktisat ile antik İrlanda klan sistemini hatmederken, ailesinden ne kadar çok zamanını esirgemişti? Artık çok büyük ihtimalle, retorliğini fazla zorlanmadan alt edebileceği, ancak uyguladığı şiddetin sonu yokmuş gibi görünen bir düşmanla çarpışarak, aynen yaşadığı gibi ölecekti. Artık batıya kaçıp son çıkmaz sokağına girmiş ve yeryüzündeki son günlerini bir keşiş ile bir soytarı arasında geçirmeye mahkûm olmuştu.

Molloy'dan rahatsızdı. Molloy kuşkulananmaya, onun hakkındaki gerçeği görmeye başlamıştı. O ana kadar bu düşünciyi kafasından kovmuştu, ama burada uzunca bir süre tıklılı kalmaya devam ederlerse, istemeden yaptığı bir hareket ya da ağzından kaçan bir lafla açığa çıkıverecekti. Yabancıların önlerinde rollerini iyi oynuyorlardı, ne var ki Molloy, Connolly'nin ölümle kol kola yürüdüğünü sezebilecek bir yurttaştı. Başkalarına bulaştırdığı gibi, çok geçmeden ona da ölüm bulaştıracaktı. Molloy, ülkesini bir gelini severcesine, tutkuyla, şefkatle seven, coşkulu bir cumhuriyetçiydi; oysa Connolly hiçbir şeye inanmıyordu. İnanç için zaman artık çok geçti; bir zamanlar oturduğu kırların zihnindeki

imgesinin zamanla sönüp gitmesi gibi, geride inancın retoriklerinden başka bir şey kalmamıştı. Sözcükler aslında yeterince gerçektir, ne var ki Connolly, çoktandır sözcüklerin tekabül ettikleri şeyler üzerindeki hâkimiyetini kaybetmişti. Sözcüklerle, hâlâ çalışıp çalışmadıklarını, bir dişlinin bir başkasıyla iç içe geçip geçmediğini bilmeden bir makinenin düğmeleriyle oynar gibi oynuyordu. Devrimi körü körüne uçan bir pilot gibi, tamamen retorik araçlarına bel bağlayarak yürütmekteydi. Kendisini yabancılara on emri, şehit olmayı, mitolojiyi anlatırken bulmuş; bu rolüyle de kendisini, sözcüklerini gayet güzel vurguladığı bir metni, bulutların esrarengiz dili kadar anlamdan yoksun, sanki Swahilice* ya da Sırp-Hırvat dilinde yazılmış bir metni icra eden bir aktör gibi hissetmişti. Telaffuzu kusursuzdu, gelgelelim sözcükler ölü harflere, sayfayı karmakarışık biçimde dolduran küçük, kara kuru cesetlere benziyordu. Bütün politik kariyeri, çocukluğunda ağır kutuları oradan oraya taşıyarak, kendisi için mekanik bir iş olan, ama okuru büyüleyebilecek ya da kızdırabilecek bir işleve sahip, duygusuz, yağlı kalıpları sırayla dizerek yaptığı mürettip işçiliğinin uzun bir tekrarını andırmaktaydı. O zamanlar sözcükleri düzgün sıralar halinde yan yana getirerek doğrudan doğruya parmaklarıyla işlemişti; sonraları da, cuk oturan deyişlerle bir salon dolusu insanı aydınlatmakta, söyleyeceklerini etkili olsun diye bir zarfın arkasına sıralayarak kendisine hayran kalabalıkları yönlendirmekte kullanacaktı. Parmaklarını dinleyiciler üzerinde dolaştırabiliyor, işaretleri etkili biçimde kullanıp dil makinesini işletebiliyor ve bu aygıtın parçalarının çalışırken çıkardığı uğultuları izleyebiliyordu. Parçalar iç içe geçmiş, eklemlenmiş, ne bir kayma ne de bir

*) Afrika'nın doğusunda kullanılan uluslararası bir dil.

fazlalıkla birbirine bağlanmıştı. Ancak Connolly, bu parçaların temsil ettiği şeylere karşı çoktandır hiçbir şey duymaz olmuştu. Belki de bekleyebileceğiniz bütün hakikat bundan, sözlerin birbirine böyle ustaca lehimlenmesinden, makinenin tamamen kendi gücüyle tıklar tıklar işlemesinin yarattığı bu küçük mühendislik mucizesinden ibaretti.

Bu arada, kendini iyice zihninin sessizliğine kaptırmıştı. Lillie'ye bir mitingde konuşur gibi hitap etmeye başlamış; çocuklarına söyleyeceği tatlı sözcükler ağzında kurulaşvermişti. O'Connell Sokağı'nda alevler saçan bir ateş yağmurlunda ayağının parçalandığını hissetmiş, birkaç saniye sonra burnu yaya kaldırımının kenar taşına çarpmış bir halde yere serilmiş, sabırsızlıkla 'ameliyat ne kadar sürer acaba' diye düşünmüştü. Beyni, verdiği zarar kendisini yaralamayan bir cerrahın ufak neşteri gibi, hiçbir şeyin kapatamadığı, kasılmış, kırılmayan bir göz gibi ilişmişti vücuduna. Bu bir delilik, kafayı oynatmak gibi bir şeydi. Ayrıca, onun tamamen haklı olmadığını sezenler çıkmaya başlamıştı. Bu insanlar, Connolly'nin üzerlerine düşürdüğü ölüm rolünün gölgesinde, zorlanmaya ve kekelemeye, inançlarını yavaş yavaş kaybetmeye başlamışlardı. Connolly, acaba içimde öldürülecek başka bir şey kaldı mı, diye düşünüyordu. Kendisini oluşturan parçalar yıllardır pul pul dökülmekteydi zaten. Bu yüzden de vurulması kötü bir kopuştan çok, şu anki haliyle mantıksal bir süreklilik sergileyecekti. Ölüm rolünü halkın önünde baştan savma biçimde yerine getirmek üzere, sahneye çıkma sırasını beklemekten başka işi yoktu artık. Ömrü boyunca sırtı infaz duvarına dayanmış halde yaşamış, bu bilgi onu özgürleştirerek hayaletimsi bir iz gibi her hareketine sinmişti. Bu sayede hayatta kalmak için ihtiyaç duyduğu ironik uzaklık duygusunu kazanmıştı; ne var

ki şimdi ölüme, şehit düşmekten çok intihara benzeyen bir halde, feda edilecek bir kimliğe ya da yakılacak bir bedene bile sahip olamadan, elleri bomboş olarak ulaşıyordu. Uzaklığı, kayıtsızlığa dönüşmüştü.

Bu evdeki insanlar için, hatta Molloy için bile hiçbir şey hissetmiyordu. Artık dilsel bir şey olmaktan öte anlam taşımayan bir dava uğruna, hepsiyle pişmanlık duymadan iş yapacaktı. Kurtuluş bir yerlerde aranacaksa, sözde aranmalı, ama sözün de kendi gerçekliği olmalıydı. Gizli kalmış zenginliklerini bulacağım diye sözü yağmalamanın bir yararı yoktu artık; söz, neyse oydu. Arkasında hiçbir şey yoktu. O, sözcüklerinin arkasında değil; sözcükleri O'nun arkasındaydı. Bütün hayatı kişisel olmayan ve önceden kaleme alınmış bir dizi sözden, beş paralık bir ilmihalin tek bir paragrafından ibaretti. Sözcükler mutlaka başkalarının hayatında yollarına devam edecek, Connolly'ninkileri iletmekten çok, kendi duygularını yaratacaklardı. Wittgenstein'a bunun kesinlikle gerçekleşeceğini, İrlanda halkının ayaklanacağını söylemişti, oysa elinde bu görüşünü kesinleştirebilecek hiçbir ipucu yoktu. Kuşkucu bir yabancıya söylenebilecek en doğru şey de buydu. Halkının ayaklanmasını isteyip istemediği konusunda bile bir fikri yoktu artık. Onların, hatiplik yeteneğinden etkilenip kafasızca aşka gelmelerinden nefret ettiği gibi, basit, budalaca inancından dolayı da Molloy'dan nefret ediyordu. Molloy iyi bir şehit olurdu, çünkü hâlâ akacak kan vardı onda. Yeniden doğmuş bir İrlanda'yı devralmaya en uygun insanlar Molloy gibilerdi; hayatları boyunca yeni İrlanda'yı kurmak için uğraşıp didinmiş onun gibi insanlar, etraflarına ölüm bulaştırdıkları için ortalıkta dolaşmalarına izin verilecek en son insanlardı. Connolly, başkalarına da bulaşan bu bezginlikten kaçma-

nın son sığınağı olarak sabırsızlıkla ölümü bekliyordu. Connolly yeni bir düzenin müjdecisi değil, yıkılmanın eşiğine gelmiş bir düzenin ölüm döşegindeki son hırıltısıydı. İrlanda, dıştan derli toplu görünse de, içi boşaltılmış ve açıktan ölen ayak takımından insanlarla tıka basa doldurulmuş bir ev, maske takan bir iskeletti. Connolly yalnızca bu anlamda İrlanda'nın simgesiydi.

Connolly, kolunda bir el hissedince, ani bir panik duygusuyla gözlerini açtı. Donal, sanki bir ayın tabağıymış gibi saygıyla sunduğu bir tabak domuz pastırmasıyla, başında durmuş onu süzmekteydi.

Galway'in dışına giden yolda silahlı bir adam yürüyordu. Gözleri siyaha çalan, iri yarı biriydi; İrlandalı değildi. Adam, omzuna astığı eski püskü bir torbayla Bahtin'in eşekleri saldığı kırık kapıdan geçti. Kendi kendine sessiz sessiz mırıldanarak, Ballymeany'ye giden dolambaçlı yolu izliyordu. Yolun kenarından incecik bir dere hızlı hızlı ak-maktaydı; silahlı adam orada durup kendine içecek su dol-durdu. Sonra taş bir duvarın dibine çöktü, ayakkabısının bağlarını bağladı ve torbasından bir peynirli sandviç çıkar-dı. Duvara yaslandı, bir süre kendi etrafında dönüp duran bir bakıçılı seyretti ve kırık dökük ahırın ardında gözden kayboldu. Cani, torbasını kapattı, ağzını dereden avuçladı-

ğı suyla yıkadı ve yoluna devam etti. Gece bastırıldığında kır evinde olacaktı.

Wittgenstein, Connolly'ye, "Devrim, metafizikçilerin düşüdüdür," diyordu.

Ballymeany'de mehtaplı bir geceydi. Connolly hâlâ kanepede yatıyor, Wittgenstein da onun yanında her an tetikte bekleyerek oturuyordu. Donal sözde toz almak, gerçekteyse memleketlilerine bir göz atmak amacıyla topallaya topallaya oturma odasına ikide bir girip çıkıyordu. Temiz hava alma ve egzersiz yapma isteğiyle yanıp tutuşan Bahtin, yatağa uzanıyor, kalkıyor, evin içinde dolaşüyor ve yine uzanıyordu; vücudunu bir mumya gibi sarıp sarmalanmış hissediyor, bu kokuşmuş sargıları tam ortasından yırtıp kurtulmaya can atıyordu. Molloy, sigara üstüne sigara yakarak pence-
renin yanına çömelmişti ve hâlâ takviyeleri bekliyordu. Bahtin'e kalırsa, Connolly'nin herşeyin bir tekrardan ibaret olduğu terk edilmiş bu mekâna girişiyle zaman donmuştu. Bomboş bir sahnede hiçbir zaman gelmeyecek bir devrimi bekleyen karakterler gibiydiler. Bahtin, Wittgenstein'in olağanüstü dinç görünüşüne hayret ediyordu; Cambridge'de de sık sık böyle olurdu. Adamda bitmez tükenmez bir enerji vardı sanki, havadaki yüksek perdeli bir titreşim gibi her zaman hazır ve nazırdı. Bahtin'in gömleğinin koltuk altları koyu ter damlalarıyla sıırıslık olmuştı, havayı Molloy'un tütününün keskin kokusu kaplamıştı. Kanepede iyice kamburu çıkan Connolly, bir palyaçonun abartılı solgunluğuyla bir kenara atılmış bir paçavra yığınınını andırıyor, acısını dindirmek için durmadan ayağını sallıyordu. Yalnızca Wittgenstein tüneğindeki neşeli bir papağan gibi dimdik duruyordu; düzgün kafasını meraklı bir ifadeyle Connolly'nin yönüne doğru çevirmişti.

İrlandalı, Avusturyalının tezini şaşırmış bir havayla karşıladı. "Korkarım, bu konuda benden daha iyisiniz. Ben bir askerim, filozof değil. Neyi kastettiğinizi kavrayamıyorum."

"Demek istediğim şu: İnsan hayatında bütünsel bir kopuş olabileceği fikri bir yanılsamadır. Zaten, kopulacak bir *bütün* de yoktur. Sanki şu an bildiğimiz herşey sona erebilir, tamamıyla farklı bir şey başlayabilirmiş gibi. Saçma bu. Günümüzden tamamen farklı bu yeni geleceği tanımlamaya bile kalkışamayız."

"Bütünsel kopuş gibi, saf süreklilik de bir yanılsamadır. Her neyse, bu tür fantezilere aldırış etmiyorum ben. Mutlak bir dönüşüm olamayacağı düşüncesine katılırım. Ancak elindeki malzemeleri kullanabilirsin, fakat düşmanın bu malzemelere bubi tuzakları döşemiş olduğunu da bilerek."

Wittgenstein bir av kokusu almıştı. Eliyle bütün odayı işaret ederek, "Bütün bunları yeni bir şey yaratmakta nasıl kullanabilirsiniz?" diye sordu. "Dilin ötesindeki şeylerden söz etmek için, yine dili kullanmaya çalışmaya benziyor bu."

"Farklı farklı diller var. Bazıları geçmişe aittir, bazıları geleceği gösterir."

"Ah, kesinlikle doğru. Ama dilin de kendi sınırları vardır. Dilin sınırları dünyamızın sınırlarıdır. Onları aşmaya çalışırken başınızı bu engellere çarpıyorsunuz. Bu yüzden de," -bir an duraladı- "çok darbe yemişsiniz."

"Unutmayın, onlar oldukça işe yarayan darbeler. Hem başka ne yapmamızı önerirsin? Bizi hapsedenler kocaman evlerinde eğlenirlerken, bizim dil hapishanesinde çürümemizi mi?"

"Beni yanlış anlamamı istemem," dedi Wittgenstein. "Kuşkusuz beni bir gerici, can çekişen burjuvazinin bir artığı sayıyorsun. Bir anlamda böyle, ama bir anlamda da değil."

Ben, burjuvazi sözcüğünden bile rahatsız olan o alık İngiliz akademisyenlerinden değilim. Ben, savaflara ve devrimlere yabancı olmayan bir şehirde, Viyana'da doğdum. Üstelik Yahudiyim; okuldayken kaç kere yüzüme tükürdüler. Siz kendi halkınızı köle olarak görüyorsunuz; oysa tarihte peşine en çok düşülen ırk benim ırkımdır. Bu anlamda birbirimize yakın sayılabiliriz belki. Dostum Bahtin'in de söyleyebileceği gibi, ben İngiliz hükümetinin -hayatlarında bir kez olsun dürüst biçimde çalışmamış bir alay şişko, yaşlı asalağın- savunucusu falan değilim. Anlaşılan siz ellerinizle çok çalışmışsınız; sizde fark ettiğim ilk şeylerden biri, elleriniz. Ben de çalıştım. Felsefeciyim, ama bu işten tiksiniyorum. Burada bulunmamın bir nedeni de bu. İrlanda'ya kaçıp, sizin gibi meslekten bir felsefeciyle karşılaşmam ironik bir durum; felsefeci diyorum, çünkü siz her ne kadar askerim deseniz de, aslında felsefecisiniz. Yalnız siz, aralarından ayrıldığım o insanlardan daha fazla ölüm saçıyorsunuz. En azından onların fikirleri -o saçmalıklara 'fikir' payesi biçmek de yanlış gerçi ama- makineli tüfeklerle sokaklara saçılmaz, oysa sizin ölümcül soyutlamalarınız bir sürü insanın ölümüne yol açıyor. Tutkunuza sempati beslemediğimi sanmayın; bu haliyle dünyayı yalnızca bir deli onaylayabilir. Siz herşeyi bir çırpıda değiştirecek bir kaldıraca sahip olduğunuzu düşünüyorsunuz; ancak bu, tam da karşı çıktığınız düşünürlerin pek sevdiği o bütünlük düşünden başka bir şey değil. Bu dönüşümün bedelini kim ödeyecek? Siz değil, halk. Siz kim oluyorsunuz da, insanları topu topu -o da eğer şanslıysanız- ekonomiyi farklı bir biçimde düzenlemeye yarayacak bir kıyamete sürüklüyorsunuz? Geçimlerini ineklerini sağarak kazanan insanlar açısından bu neyi değiştirecek ki? Bu süreçte insanları daha önceden sahip oldukları

çok az şeyden de yoksun bırakırsanız ve o insanlar artık gün yüzü göremeyecek hale gelirlerse, o zaman o Hıristiyan cehenneminizde çekebileceğiniz en büyük eziyetler bile hafif kahr sizin için. Tarih barbarlıktır, elbette. Oysa ben, başka bir şeyi sökebileceğim korkusuyla, bu ağdan tek bir iplik çekerken dahi dehşet duygusunu yaşıyorum. Bu belki korkaklık; belki sizdeki kesinlik duygusuna da imreniyorum. Ama eninde sonunda kendi korkaklığımı sizin kesinliğinize tercih ederim. En azından daha az kan dökülür.”

“Sanki seçme şansımız varmış gibi konuşuyorsunuz,” dedi Connolly. “Bu sizin fanteziniz, akademik düşünce alışkanlığı. Seçme şansы yok. Ezilenler er geç isyan edecek. Buna karar vermek bize düşmez.”

Derken sundurmadan, yere madeni bir şey düşmüş gibi ani bir çatırtı duyuldu. Molloy, bir küfür savurarak tabancasını belinden çıkardı ve pencereden ön kapıya doğru baktı. Mehtabın çok az aydınlatığı bahçe karanlıktı, hiçbir şey göremiyordu. Uzun ve yavaş adımlarla kapıya yürüdü, bir süre dinledi, sonra kilidi yavaşça çevirip, vücudunu arkasına siper yaparak kapıyı ardına kadar açıverdi. Tabancasını boş alana doğru uzatıp, dikkatli adımlarla sundurmaya yürümeye başladı. Connolly bulunduğu kanepeden, “Dikkatli ol, teğmen,” diye bağırdı. “Sol tarafını kolla.” Çatırtı sesi evin sol tarafından gelmiş gibiydi. Sırtı açık kapıya dönük, gecenin içine doğru ihtiyatlı adımlarla yürüyordu Molloy. Hemen önünde, aralarında bir kol uzunluğu kadar mesafe bulunan iki çöp bidonu duruyordu. Bir tanesi hafifçe sallanmaktaydı, kapağı çıkarılıp bahçe yoluna konmuştu. Molloy, silahını iki eliyle kavrayıp, çöp bidonunun açık ağzının üzerindeki karanlığa yöneltti:

“Çık oradan,” diye sertçe bağırdı.

Hiçbir hareket olmadı. Molloy zorlukla yutkundu, bidona ateş etsin mi etmesin mi karar verememişti. Bir kedi de olabilirdi. O anda içeriden, ayışığında tombul görünen altın yüzüklü bir el uzanıp, çöp bidonunun kenarına tutundu. Az sonra elin üstünde, derisi zeytin yeşili renginde, gözleri ağırlaşmış, çenesi etli, hafiften yabancı bir yüz belirdi.

Davetsiz misafir cesurca ama titrek bir sesle, "İyi akşamlar," dedi. Ama Molloy'ın tabancasını fark edince korkuyla bir hırıltı koyverdi.

Molloy, "Çık oradan," diye homurdandı tiksintiyle.

Bidonun içinde sıkışan tombul gövdesini güçlkle doğrultan Leopold Bloom, süklüm püklüm dışarı çıktı.

Molloy, eliyle Bloom'u boğazından yakalayıp duvara yapıştırmıştı; Connolly tabancasını hazır tutuyordu. Molloy, Bloom'un başını saçlarından tutup sert bir hareketle arkaya çevirdi ve sordu: "Ordudan mısın?"

Bloom titriyordu, hiçbir şey demedi. Molloy, elinin tersiyle adamın yüzüne bütün gücüyle vurdu. Bloom'un ağzının kenarından kan sızmaya başladı. Wittgenstein ansızın ayağa fırladı; suratında öfkeli, vahşi bir ifade vardı. "Yeter artık," diye emretti Molloy'a. "Onun aradığı siz değilsiniz!"

Connolly homurdanarak, "Kapa çenenini," diye tersleyip Wittgenstein'a çıkıştı; silahını birden ona doğrultmuştu. "Eğer ordudansa, hepimize yetecek mermisi vardır. Bunun yanında ona attığımız tokat nedir ki, Tanrı aşkına?"

Molloy, "Ordudan mısın?" diye yine tısladı Bloom'a, kolunu arkaya kıvrımış ve yere çöktürmüştü. "Tommy misin sen, orospu çocuğu?" derken, boştaki eliyle de Bloom'un ceketini karıştırıyor, ceketin cebinde bulduğu cüzdanın

içindekileri hahya boşaltıyordu. Birkaç pound para, bir kadın fotoğrafı ve yıpranmış kartvizitler... Molloy, eğilip kartvizitlerden birini aldı ve üzerindeki *Leopold Bloom, Reklam Ajansı* yazısını okudu.

“Reklam ajansı ha! Sen kûlahıma anlat bu masahı. Bir reklamcı bu Allah’ın siktir ettiği yerde ne bok arar?”

Bahtin, diz çökmüş durumdaki Bloom’a bakıp, dalgın dalgın söylendi: “O da bir yazın adamı.”

Birden Wittgenstein’in gür, buyurgan sesi işitildi: “Onu rahat bırak, sana söylüyorum! Onun aradığı siz değilsiniz.” Solgun yüzlü, soluk soluğa kalmış Bloom’a doğru yürürken, Molloy bir eliyle onu kenara itiverdi. Wittgenstein, Bloom’un boynunun arkasından, ses tonunu muhafaza etmeye uğraşarak, “Cambridge’den geliyorsun, değil mi?” diye sordu. “Beni aramaya mı geldin?”

Molloy, “Çekil şurdan,” diye homurdandı, aşağılayıcı bir ses tonuyla.

Wittgenstein, gözlerinin içine bakabilmek için Bloom’un önünde diz çöktü. Fısıltıyla sordu: “Sen Moore’un öğrencisi misin?”

Connolly silahını Wittgenstein’in kafasına yönelterek, “Otur oturduğun yerde,” diye bağırdı. “Koltuğuna geç aptal herif, yoksa İsa aşkına bununla beynini dağıtırim.”

Wittgenstein’in gözleri pırıl pırıl, dört ayak üstünde Bloom’un önünde duruyordu. “Cevap versene be adam! Russell mı, Moore mu? Seni King’s’te görmedim mi?”

Bloom’un omuzları kalkıp inmeye başlamıştı. Gözlerinde yaş toplandı ve birkaç damla dolgun yanaklarından halıya süzüldü. Donal, dans edercesine durmadan ayak değiştirip mutfak kapısında heyecanla sallanıyordu. Bloom’a, “Pis herif!” diye bağırdı. Sonra da Molloy’a dönüp, “Moruk pe-

zevenk adi bi casus, şef, gözlerinden belli. Tanrı aşkına, vur şu ihtiyar at katilini, ateş et," diye yalvardı. "Hazır çömelmişken bu düzenbazı gebertmezsen hepimizi Tommy'lere teslim eder."

Molloy, ayağıyla Wittgenstein'ı omzundan bastırıp yere itti. Wittgenstein, ağzıyla Molloy'un ayağını yakaladı ve kuduz bir köpek gibi ayakkabısını ısırmaya başladı. Molloy bir ayağı Wittgenstein'ın ağzında, bir kolu Bloom'un sırtında, geriye doğru sendeledi. Donal, koşup pencerenin yanında karnını yoklamakla meşgul olan Bahtin'in arkasında siper oldu. "İhtiyar bok çuvalının beynini dağıt," diye feryat ediyordu Connolly'ye. "İsa aşkına, gebertin hepsini!"

Bloom'un başı göğsüne düşmüştü. Ağzından boğuk bir inilti sesi geldi ve kaskatı bir halde yüzükoyun öne yıkıldı. Molloy, ayağını Wittgenstein'ın ağzından kurtardı, yere eğildi ve Bloom'u sırtüstü kaldırdı. Bloom'un her tarafına kan bulaşmış yüzü sapsarı olmuştu, gözleri kapalıydı.

Molloy, kısa bir gözlemden sonra, "Bayılmış," dedi.

Connolly, "Onu yatak odasına götür," diye emretti. Sonra da Bahtin'e seslendi: "Sen de teğmenin onu içeri taşımasına yardım et." Bahtin ile Molloy, taşıdıkları iri yarı vücutla beraber, yalpalaya yalpalaya yatak odasına yollandılar. Wittgenstein, dönüp Connolly'ye baktı; yüzü yavaş yavaş normal rengini alıyordu. Connolly gözlerini sabit tutup, soğuk bir bakış fırlattı.

"Sonra Eccles Sokağı'na geldiğimde karım gitmişti," diye anlatıyordu Bloom, kederli bir havayla. "Pılını pırtısını toplayıp gitmiş. Masada Poldy'ye hitaben yazılmış bir not vardı."

Bahtin, "Poldy mi?" diye sordu.

"Evet. Bana öyle derdi. Leopold'un kısaltılmışı."

"Tuhaf. Ludwig'in kızkardeşinin kısaltılmış adı da Poldy. Leopoldine."

"Aa," dedi Bloom.

Mutfakta kakao içerek bir arada oturuyorlardı. Bahtin yatıştırıcı sözler söyleyip başını sevecenlikle salladı: "Şu genç çocukla, öğrenciyle mi kaçmış?"

"Evet. Stephen. Okumuş tiplerden hep hoşlanmıştı zaten. Bu kadar kısa zamanda bu denli ileri gideceklerini bilemezdim elbette. Çocuğu sadece bir kere görmüştü, beraber şehirde dolaştıktan sonra onu eve getirdiğim zaman. Dublin ve sokak savaşları hakkında bir sürü can sıkıcı şey anlatmıştı. Bütün bu olayların İrlanda'nın manevi çürümüşlüğüne yansıttığını, yaşlı bir domuzdan başka bir şey olmadığını gösterdiğini falan söyledi; karım da savaştan korkuyor ve uzaklaşmak istiyordu. Böylece birlikte Paris'in yolunu tuttular." Bloom suratını asmış, parmaklarıyla ağzının kenarındaki plasteri çekirtmekteydi. "Oğlan bir kitap yazdığını, kitapta onu da anlatacağını söylemişti."

Bahtin, bilgece bir edayla başını salladı: "Bildik bir numara. Kitabımda seni anlatacağım, seni sahneye çıkaracağım, çıplak resmini yapacağım, vb."

Bloom, son sözlerden biraz rahatsız olup keskin bir bakış fırlattı: "Ben de kalkıp buraya geldim. Ne çalışabiliyor, ne uyuyabiliyor, ne başka bir şey yapabiliyorum. Çantamı aldım, herşeye boş verip uzaklaştım."

Bahtin, düşünceli düşünceli kakaosuna baktıktan sonra, gözlerini ani bir şefkatle Bloom'a dikti: "Bu sabah kendini nasıl hissediyorsun? Rengin epey düzeldi."

Bloom yüzü hafif pembeleşerek, "Oh, iyiyim, teşekkürler," diye karşılık verdi. "Böyle altüst olmuşken çok aptal gör-

r n yordum herhalde. Başıma gelenleri düşününce aklım almıyor. Ömrümde ilk kez bayıldım.”

Bahtin, hayretle ona baktı. Kendisini neyin bayılttığını unutmuş mıydı? Bloom’un buğusuz, dışarı fırlamış gözlerini inceledi ve onun tuhaf bir adam olduğu sonucuna vardı.

“Bay Molloy’un biraz paniğe kapılmasına şaşımadım elbette,” diye, hoşg r l  bir biçimde devam ediyordu Bloom. “Beni   p bidonunda bulunca, onu biraz şaşırttım herhalde. Size bir şey söyleyeyim mi, kendimi biraz aptal gibi hissettim. Köyün civarında dolaşıyordum, burayı gördüm ve  alıklıkların arasında uyumayı düşündüm, ama hava biraz soğuktu, büyüklüğünü görünce aklıma   p bidonunu denemek geldi. Zor sığıyordum, ama Bay Molloy dışarı çıkma saydı herhalde uykuya dalmış olurdum. Sonra beni içeri getirdiğinde, kanepeye uzanmış Bay Connolly’yi görünce, bidonda uyuduğumu ve dış gördüğümü sandım. P  !” Bloom keyifli bir ıslık çaldı ve hemen pişman olup, dudaklarını ısırdı. “Molly görse ne olurdu kimbilir? Connolly’nin ülkeyi nasıl yıkıma sürüklediğini, bıyığının gerçek olduğuna inanmadığını anlatırdı, kendisini daha önemli göstermek için taktığı sahte şeylerden biri olduğunu söylemişti.”

“Sen cumhuriyetçi değil misin?”

Bloom biraz duraksadı. “şey, işin doğrusu, ben aslında gerçek bir  rlandalı değilim, Macarım, yani babam  yleydi. Onun için bu bağımsızlık lafları filan beni pek ilgilendirmiyor. Buna karşı falan da değilim, yanlış anlaşılmasın. Ancak niye birbirlerini vurup durduklarını anlayamıyorum. Yaşayın ve yaşatın, benim d st rum bu.”

“M kemm l bir d st r,” dedi Bahtin. şefkatle Bloom’un omzuna dokundu. “Artuk dinlenmek ister misin? Bu kadar dolaştıktan sonra hâlâ yorgunsundur herhalde.”

Bloom, "Oh, hayır," dedi canlı bir sesle. "Aslında Bay Connolly'yle biraz sohbet etmeye can atıyorum. Gerçekten, insanın ömründe bir kere yakalayabileceği bir şans. Evde entelektüel konuşmalar yapacak fırsatım olmuyor pek." Gözlerini buğulandıran bir düşünce geçti aklından. Sonra üzgün üzgün ekledi: "Stephen'dan almayı umduğum şey de buydu."

Bahtin ciddi bir tavırla, "Oysa o senden bir şey almış," diye gözlemini dile getirdi.

Bloom dizlerine bakıyordu, hiç sesini çıkarmadı...

"Dostum," dedi Bahtin, "kadınları tanır mısınız?"

Bloom başını kaldırdı, kafası allak bullak olmuştu. "Kadınlar mı? Hangi kadınlar?" diye düşündü.

"Kadınlık muammasını kastediyorum." Bahtin, Bloom'un ellerinden birini nazikçe kendi avuçları arasına aldı. "Eski bir Rus halk masalı vardır; gelini alabilmek için üç kasket arasında seçim yapmak zorunda olan genç bir prens anlatır. Birinci kaskette, kızın saçının lülesiyle sarılmış tek bir zambak varmış. İkincisinde, ağzında bir mersinçiçeği dahıyla yeni doğan bir civciv ölüsü bulunuyormuş. Üçüncü kaskette ise bir zehirli mantardan ve bir parça küflü peynirden başka bir şey yokmuş." Bahtin, Bloom'un elini yavaşça sıkıp sordu: "Anlıyorsun değil mi? Hangisini seçmek gerektiğini anlıyorsun, değil mi?"

Bloom, Rusun kılı avuçları arasındaki eline baktı, sonra bakışlarını utangaçça yüzüne çevirdi. "Evet," diye yalan söyledi, "Anlıyorum."

Bahtin ayağa kalktı, gösterişli bir hareketle kakao fincanını lavaboya boşalttı ve çevik bir hareketle kapıya atıldı. "Unutmayın," dedi Bloom'a, "bir zambak, bir civciv ve bir parça peynirle bir zehirli mantar." Sonra kocaman koca-

man açtığı gözlerini kırptı ve sessizce oturma odasına geçti. Bloom, masada Bahtin'in sözlerini kendi kendine yineleyerek oturuyordu. Sözlerin ne anlama geldiği konusunda hiçbir fikri, bu anlamı Bahtin'in de bilmediği konusunda en ufak bir kuşkusu yoktu.

Mutfak kapısı bir daha açıldı ve Wittgenstein göründü. Wittgenstein, Bloom'a doğru yavaş yavaş ilerledi; bir parmağını öğüt verircesine yukarı kaldırmıştı. Sonra elinin ayalarını Bloom'un burnunun altına tuttu.

"Bunlara bak. Ne görüyorsun? Boş. Hiçbir şey yok."

"Ee?" dedi Bloom.

"*Bunun* gibi boş." Wittgenstein bir parmağıyla alnını dürtüyordu. "Tertemiz olmuş. Tükenmiş. Felsefe delidir. Fenland'daki efendilerinize dönün ve onlara size söylediklerimi aktarın. Anlıyor musunuz?"

Bloom, "Evet," diyerek yine yalan söyledi.

"Burada size göre bir şey yok. Yazmayı bırakamam, ama hepsi yandı zaten. Her parçası." Bloom'a doğru eğildi, dudakları kulağından birkaç milim mesafedeydi. Işığa benzer bir sesle, "Vazgeç," dedi. "Tanrı aşkına, hepimiz delirmeden önce vazgeç."

Bloom bir an bu sözleri düşündü. "Doğru ya," diye onayladı.

Wittgenstein kapıya yöneldi. "Üzerinde konuşulamayan şeyler..." diye mırıldandı. Başıyla yavaşça Bloom'u selamladı. Bloom da yavaşça aynı karşılığı verdi.

Wittgenstein, Bloom'u düşüncelere dalmış bir halde masada bırakarak oturma odasına döndü. "Yazmayı bırakamam, diyor. Kafadan kontanın teki. Boks eldivenlerini giymeyi her zaman deneyin. Onları birine bağlatın, iyice düğümletin ki birini ötekiyle çözemeyesiniz. Ya da bir hap

alın, bir yazım kontrol hâpı. M rekkebinizi kurutun. Ya da kâğıdı m rekkebinizi tutmayan bir kimyasal işleme sokun, siz yazdıkça silinsin, istediğiniz herşeyi yazın ve bütün lanetleri okuyun.”

Bloom, tüm bunları son derece ilginç buluyordu.  m-r nde ilk kez başına gerçekten bir şey gelmişti –Molly’nin ka ı ı sayılmazsa tabii. Aslında Molly’yi ka tı diye su layamazdı. Kendisinin sıkıcı birisi olduğunu biliyordu. Onun yerinde olsaydı, kendisi de Stephen’la beraber giderdi. Sorun  uradaydı ki, olaylara daima öbür insanın bakış açısıyla bakıyordu. Başka herkesin görüşleri ona kendisinininkilerden daha iyi geliyordu. Kendisinin pek fazla g r  u olmadığından değil. Dublin yeryüzündeki en fikirde  şehirdi; herkes birbirinin gırtlağına yapışıyor, barlar inanç kavgalarıyla dolup taşıyordu. Bloom’a göre, fazla aşırı gitmediğiniz sürece herşey doğruydı. Baklayı ağzından çıkaracak birileri daima olurdu. Keşke bir şey hakkında daha fazla çalışmış olsaydı. Molly onu terk ettiği zaman hiç  fkelenmemi ti; ağlamış, hasta düşmüş, ama kitaplarda okuduğunuz öfkenin izi bile görülmemişti. Sorun, onun aslında hiçbir şey olmamasıydı. Ne vejetaryen, ne Plymouth Biraderi, ne de anarko-sendikalistti. Yahudiydi, ama bu da reklam etmeye değer bir şey değildi zaten. Başınızı eğmek ve kalabalığa karışmak daha iyiydi. Her neyse, Yahudi olmak, sizin yaptığınız bir şeyden çok, başınıza gelen bir şeydi. Bloom bazen gerçekte var olmadığı gibi tuhaf bir duyguya kapılıyordu. Sanki   p bidonunda on dakika değil de bütün hayatı boyunca saklanmıştı. Bloom herkesin niçin bu kadar fikirde  olması gerektiğini anlamıyordu. Herşeyde, belki herşeyde değil, ama çoğu şeyde bir parça gerçek payı vardı. İnsanlar aptalca şeyler söylüyorlardı, ama bunlar onlara anlamlı geldiği için

saygı göstermek zorundaydınız. Hepimiz aynı şeyleri düşünseydik ne kadar gülünç bir dünya olurdu. Bir dakika sonra yan kapıyı çalıp Connolly'yi dinleyecekti, ama sonuçta onun bütün söylediklerine 'evet' demekten başka bir şey yapmayacağı için aslında aptalca davranmış olacaktı ve bu doğru bir şey olmazdı, çünkü çoğu insan böyle yapmazdı. Gene de bir gün bir şey yapabilirdi. Elbette öyle dehşetli bir şey değil, yalnızca biraz dikkat çekecek bir şey. Kendisinin gerçekten var olduğunu kanıtlayacak bir şey. Sessizce oturma odasına süzüldü, duyacağı şeylerin hiçbirini onaylamaya kararlıydı.

Donal, odunlukta otları üst üste yığıyordu; kendi düşüncelerine dalmıştı.

“Evet ya kalıbımı basarım her gece birbirlerini düzüyo bunnar bütün o güzel laflar yok devrimmiş yok anasının amıymış hepsi fasa fiso bedava buldu mu eşek bile siker bunlar kaçır mı benden na şu ufak tefek olan mesela ah koru beni peşimdeler onlardan önce çıkar sikini diye bakıyo sanki insana o acayip gözleriyle atnalı gibi eğri büğrü bişey şu koca burunlu çam yarması pezevenk de Rus mudur ne boktur Yahudidir belki de her neyse onun da karaciğeri babammki gibi yarağı yemiştir iki yıla kalmaz geberir gider bunu anlamak için alim olmaya lüzum yok hıh! yak bunları yak bunla-

n diye tutturun şu ufak tefek herif de profsa tamam ben de göründüğüm kadar kalın kafalı diilimdir bütün İrlandalıları cebimden çıkartırım karşı kıyıda buna iyi para veriyolardır ama bir de ha şu postaneci midir pastaneci midir her ne halt- sa işte onlar da bir boka yaramaz, şchirde dükkan versen onu bile sıçar batırır, bizden değil zaten burda doğmamış bile gavur dölü topu casus bunların vatan haini hepsi gidip bunları ihbar etsem bir bardak içki parası koparıırım herhalde belki daha da çok işte o zaman beyler ver elini Holyhead.”

Bahtin, oturma odasında, “Hep aynı nağme,” diyordu. “Bir budalanın anlattığı bir hikâye. Tarih yoktur. *Bu*,” -vura- rak karnını gösterdi- “tarihin içine sığdırılamayacak şeydir.”

Wittgenstein soğuk soğuk, “‘Bu’ sözcüğüne aşırı vurgu yaparak bir gerçeklik ölçütü ortaya koymuş olmuyorsun. Zaten hiçbir şeye sığmayan o koca göbeğini yumruklayarak da...” dedi.

“Yalnızca cahillerle politikacılar tarihi yadsır,” dedi Connolly. “Egemen sınıf bir kez doğduğunu kabul ederse, ölebileceğini de kabul etmek zorunda kalır çünkü.”

Söze Bahtin de karıştı: “Bazı ülkeler ataletten ölür. İrlanda ulusu nostaljiden ölecek.”

“İrlandalılar geçmişi hatırlamak zorundalar, çünkü İngilizler unutuyorlar.”

“Bana öyle geliyor ki,” dedi Bahtin, “sizin bu ayaklanmanız geçmişteki bir trajedinin yeniden sahneye konmasından öteye gitmiyor. Yalnızca bu defa fars olarak.”

“Biz cumhuriyetçiler geçmişi hatırlamazsak, kim hatırlayacak? Bizi yönetenler bugünle sürekliliğini sağlamak için geçmişi yeniden yazıyorlar. Bu yüzden, ölümler bile ellerinden kurtulamıyor.”

“Bırakalım ölümler ölümlerini gömsün,” dedi Bahtin. “Ölüm, dünyaya geçmiş yüzünden geldi. Geçmiş bize ömrün kısalığını, geleceğin de kısa sürede geçivereceğini hatırlatıyor. Şu anda birbirimizi böyle umutsuzca boğazlamamızın nedeni bu. Yalnızca geçmiş unutulabilirsek özgür olabiliriz.”

Connolly söze girdi: “Bu ulusun geçmişi, kesinlikle İngilizlerin unutmayı tercih edecekleri bir geçmiştir. İngiliz okullarında çocuklara ‘Good Queen Bess’i öğretirler, ama onun, hükümlerliliği sırasındaki en büyük orduyu İrlanda halkının kökünü kazımak için topladığını anlatmazlar. Bu ülkenin dostu sayılamayacak şair Edmund Spenser, ormanın her köşesinden sürüne sürüne çıkan yenilmiş asilerin mezarları kazıyarak çıkardıkları leşlerle karınlarını doyurup, şaşıla bir ziyafete gidercesine yonca ve suteresi tarlalarına koşturduklarını anlatır. Çocuklara belki, bütün vilayetleri boşaltan, Katolikleri topraklarından atıp Connacht’ın çorak arazilerine süren, Waxford ve Dorgheda garnizonlarına tek bir mahallenin dahi terk edilmemesini emreden Cromwell’in devri de anlatılıyordur. Bizim halkımız yoksulluk içinde yaşamaya zorlandı; oy kullanmaları, kamu görevlerine gelmeleri engellendi; bir papazın başına konan beş pound’luk bedel, bir kurdun başına konulan bedele eşti. Swift, acı bir alayla kendi çocuklarını yiyen insanlarımızı kâğıda dökmüştü, ama bu, üstünden kâr etmek için perişan edilip ağzına sıcılmış, feodal Almanya ve Polonya’daki vassallardan bile daha çok açlık çeken bir ırk için boş bir fantezi değildi; on kadar aile, tek bir saman yatakla sefil bir kulübeye sığışır, İrlandalılık kelimesi Avrupa’nın her tarafında aşırı yoksulluk ve sefalet yerine kullanılırdı. Burada, 1793 ayaklanması bastırıldığı zaman asılan, hâlâ canlıyken

vücutlarından bağırsakları çıkarılan ve gözlerinin önünde yakılan İngiliz uyruklulardan bahsediyorum. Geri kalanları da çarmıha gerilmiş, kafalarına içi yanan zift dolu keten başlıklar geçirilmişti. Ama açlık salgınına yardım etmek için Avrupa'dan yiyecek yüklü olarak gelen gemiler, İrlanda limanlarından İngiltere'ye halkımızı iki kere doyurabilecek kadar tahıl ve sığır taşıyan ve kendilerinden altı kat daha fazla ticaret gemileriyle karşılaşp da şaşkına dönerlerken, o büyük açlık döneminde bir milyon kadın, erkek ve çocuğun açlıktan ölmesinin yanında bu işkenceler hiç kalır. Ölüm ve göç, o yıllarda İrlanda halkının üçte birini yok etmişti. Victoria döneminde yerlerinden edilen köylülerin sayısı, İsviçre'nin nüfusundan daha fazlaydı. Bugün sığırlar bomboş kalmış çiftliklerde yetiştiriliyor, ıslahevleri ağzına kadar yoksullarla dolu; Dublin'de ölüm oranı Avrupa'nın diğer şehirlerinin hepsinden daha fazla. İngilizler bizim tarihimizi bir mezbahaya döndürmüş, topraklarımızı çalmış, halkımızı aç bırakıp kılıçtan geçirmiş, ağızlarımızı tıkamışlar. Biz onlara vurduğumuzda ikiyüzlülükle gazaba gelip haykırmaları niye o zaman?"

Bir süre sessizce oturdular. Elleri çenesinde, dirsekleri dizlerindeki Bloom, saygıyla dinlemekteydi. Hikâye hoşuna gitmişti.

"Muhteşem," diye haykırdı Bahtin. "Soluk kesici bir performans. Sizi tebrik ediyorum, beyefendi. Tek bir sözcük bile yersiz kullanılmadı. Mûthiş bir öyküydü, ama her zaman anlatılacak bir başka öykü de vardır elbette."

"Anlat da dinleyelim o zaman, bok herif," diye homurdandı Molloy. Connolly'nin sözlerinin heyecanı ile hafif solgunlaşmıştı. Fazla uzun yaşamayı beklemiyordu ve uğruna öleceği şeyin böyle güçlü bir biçimde hatırlatılmasından hoşnuttu.

Connolly devam etti: "Bizi umutsuzluğa sürüklüyor, sonra da şiddetle karşılık verdiğimizde, kendi alınlarındaki Kabil işaretini görmezlikten gelip, bize vahşi damgası vuruyorlar. Kendilerine, tıpkı Kızılderililerin Batılı göçmenlere baktıkları gibi, yabancı işgalciler gözûyle baktığımızı anlayamıyorlar; belki kullanmamız için gırtlığımızı çöktükleri kendi dilleriyle, yani İngiliz diliyle konuştuğumuz için, belki de yaşadığımız ada onlarınkine pek uzak olmadığı için. Biz İrlandalılar, Kent, Sussex ve Surrey'yi işgal edip, onları topraklarından atsaydık, vatandaşlık haklarını ellerinden alsaydık, çocuklarını okullarda Galce öğrenmeye zorlayıp, Protestan dinine inandıkları için hepsini vahşi cezalara çarptırsaydık, İngilizler bunu kolayca kabullenirler miydi? Bütün bunlar mazide kalmış olduğu için bize karşı mücadele etmekten vazgeçerler miydi? İngilizler Hindistan'ı, Afrika'yı ve Batı Hint Adaları'nı bizim üstümüzdeki egemenliklerini bırakmadan önce terk edecekler, çünkü bu halkların onları sevimsiz yabancılar olarak algıladıklarının kendileri bile farkında. Belki de derilerimiz siyah olmalıydı; o zaman İngilizler neyle uğraştıklarının farkına varmaya başlayabilirlerdi. Bizi niçin rahat bırakmıyorlar? Biz onlar için yüzyıllardır bir yükten ve dertten başka ne olduk ki? Kendi çarpık yansımalarını gördükleri bu çirkin adaya sırtlarını dönseler daha mutlu olmazlar mıydı? Bizim uygarlaşmaya ihtiyaç duymamızdan falan değil, düpedüz açgözlülüklerinden saldırıyorlar üstümüze. Bugünkü mücadele başarıya ulaşırsa ve Taht'tan bir parça bağımsızlık koparabilirsek bile, İngilizler sanayilerinden büyük yararlar sağladıkları kuzey bölgelerinin yakasını bırakmamak için canla başla savaşacaklardır. Katoliklerle Protestanlar arasındaki ayrılıkları körükleyerek, egemenliklerini sağlama almak

için halkı bölerek bunun yolunu ustaca hazırladılar zaten. Ama kuzeydeki bu nefis lokmayı kaptırmamakta ısrar ederlerse, kendi kuyularını kendileri kazıyor olacaklar. Ama bunu anlamazlar, çünkü bu ülkede meydana gelen hiçbir şeyi ciddiye almıyorlar aslında. Bana postanede, İngiliz başbakanının ayaklanmamızın haberini aldığı zaman, 'Yaa, bak sen şunlara,' deyip yatmaya gittiğini anlattılar. İngilizler, İrlanda'nın gerçek olduğuna inanmıyorlar; burada sadece fantezilerini uyguluyorlar."

"İnsanın içini burkan bir hikâye bu anlattığın," dedi Wittgenstein, "ama bizi tamamen çaresiz bırakıyor. Sizin devriminiz ölüleri nasıl ayaklandıracak peki?"

"Ölüler ayaklanamaz. Yalnızca bugün yaptıklarımızla onlara farklı bir anlam yüklenebilir. Bu bir tür kefarettir."

Wittgenstein, "Boş laf," diye kestirip attı. "Anlam, bir duvar kâğıdı rengi seçer gibi senin karar vererek belirlediğin bir şey değildir."

"Ben şahsen," dedi Bahtin, "ölmediğim sürece ne anlam taşıdığımı aldırmiyorum."

Wittgenstein, "Öykünü, halkını isyan ettirmek için anlatıyorsun," dedi. "Bunun istediğinin tam zıttı yönde bir etki yapacağını anlamıyor musun? İnsan bütün *bunlardan* kurtulmayı nasıl umabilir? Dehşeti ne kadar kalın çizgilerle resmedersen, umudu o kadar söndürürsün."

Connolly, "Benim dinimin merkezinde, kolu kanadı kırılmış bir beden vardır," dedi. "Bu dünyadaki idealistleri, insan topluluklarının o kadar da kötü olmadığını düşünüp rahat etmeye çalışanları rezil etmek içindir bu. Bu beden, adalet uğruna dövüşürsek devletin bizi ortadan kaldıracığını ifade eder. Bu bedene iyice bakıp yaşamak imkânsızdır belki de. Ama ben buna inanmıyorum."

“Bu bedene baktım ben,” dedi Wittgenstein. “Ondan başka bir şey yok.”

Bahtin de, “Ölümler ayaklanamazlar, çünkü yoktur,” dedi. “Trajedi, egemen sınıfın bir komplosudur.”

“Gelecek de yoktur,” diye karşılık verdi Connolly. “İngilizler bizi birçok şeyden yoksun bıraktılar, ama bize ölümlerimizi bırakacak kadar budalaca davrandılar, işte bu onların mahvına yol açacak. Savaş alanındaki ot, darağacındaki gibi daha çabuk büyür. Özgür olmak için unutmamak zorundasınız. İnsanları isyan ettiren şey, özgürleşecek toprakları hakkındaki düşler değil, köleleştirilmiş ataların anılarıdır.”

“Size ve isyanınıza kolay gelsin dostum,” dedi Bahtin, “ama hep aynı hikâyeyi tekrarlamak noktasına gelmekten kaçın. Devlet, nihayetinde tek bir şeyden nefret eder: kahkaha sesinden. Şiddeti anlayabilir. Yalnızca iktidarla alay edenler gerçekten özgürdürler; siz iktidar peşindesiniz, onun için daima iktidar tarafından ezileceksiniz. Ben sizin bu devriminizde pek kahkaha sesi işitmiyorum; bence tıpkı öncekiler gibi ifadesiz çehrelerden başka bir şey yok ortada. Sizin sosyalizminiz kurt postuna bürünmüş o bildik kasvetli Aydınlanma’dan, Avrupa’nın çoğunu iliklerine kadar dondurmuş ölümcül ‘akıl’ düşünden başka bir şey değil. Şimdi bunu İrlanda’ya getirmeyi öneriyorsunuz. Benim ülkemdeki Bolşevikler gibisiniz: Kremlin’le boy ölçüşmek için akıllarına yalnızca verimlilik ve elektrifikasyon geliyor. Lenin’e bakın: Megafonlu bir çar. Kazanırlarsa o çılgın ‘akıl’larıyla ülkeyi terörize edecekler, köylüleri öyle aydınlatacaklar ki, onlardan geriye bir kemik yığını kalacak sadece. Bolşeviklerin bedenleri yoktur, hazzı bilmezler, bunun için halkın can düşmanıdırlar. Halk kolektif çiftlikler değil, şenlik istiyor;

tek kalıcı devrimin tensel devrim olduğunu biliyor. İngilizlere alay ederek karşılık verin dostum, tüfeklerle değil. O geri zekâlı hükümdarlarının şişko kıcına ravent sürüp, eşeğe ters bindirin. Çok fazla asık suratlı, atılgan genç kahraman var sizin ayaklanmanızda. Bütün küçük uluslar erkekliği bir saplantı haline getirir. İngilizlerden bu kadar çok nefret etmenizin nedeni, kızgınlığınızın azalmış olmasından korkmanız. Sizi beşikteyken hadım etmişler, kadınlarınızın gözündeki o utanılası erkeklik iingenizi kurtarmaya uğraşıyorsunuz. Sahi, nerede bu kadınlarınız, sorabilir miyim? Bu işlere hiç bulaşmamaları ilginç değil mi? Üç erkek filozof oturmuş, politikadan söz ediyorlar: Dünya nasıl değiştirilir ya da değiştirilemez, diye konuşup duruyorlar: Ne kadar bildik bir imge. Devriminiz adına korkuyorum, beyefendiciğim; çünkü henüz uçarı olmayı öğrenememişsiniz.”

“Siz bacaklarınızı yayıp uzatırken,” dedi Molloy, “bizim bacaklarımızı İngiliz ordusu kırıyor. Bunu komik buldunuz mu peki şimdi?”

Bahtin, “İrlanda’da mizah geleneği vardır,” dedi. “Mizah değerli bir devrim silahıdır.”

“Doğru, vardır,” dedi Molloy, “darağacı mizahı.”

“Bir de şiir geleneği vardır. Peki, nerede bu ayaklanmanın şiiri?”

Molloy, “Şef şairdir,” dedi.

Connolly araya girdi: “İyi bir şair değil. Ama birkaç şiirimin yayınlandığı doğru.” Bahtin’e doğru baktı. “Anlatmak istediğiniz şeyi sandığınızdan daha iyi anlıyorum. Haz ve mizah, bizim de uğruna dövüştüğümüz şeyler. Ama savaş sürerken korkarım biraz pahalı lüksler bunlar.”

“Bu durumda pekâlâ da vazgeçebilirsiniz. Eskimiş silahları kullanıyorsunuz, burjuvazinin o gri temel taşı olan eşit-

liğe beslediğiniz o gerici tutku bunun başka bir rneği. Eşitlik yoktur, farklılık vardır yalnızca. Bu farklılığı parçalarına ayırın, daha fazla farklılık bulursunuz; bunu böyle, en küçük atoma kadar devam ettirin isterseniz, o toplu iğne başından küçük yerde bile bir sürü meleğin dans ettiğini göreceksiniz, zahmet edip kcinızı kaldırdığınızda.”

Connolly yavaşça, “Bunun ciddi olarak mı, yoksa laf olsun diye mi söylendiğinden emin değilim,” dedi.

Esnemesini zorlukla basturan Bahtin, “Devriminiz için daha da kötü bu,” diye karşılık verdi. Birden gözüne, parlak gözleriyle dersini can kulağıyla takip eden bir okul çocuğu gibi dimdik, ağzı hafif açık biçimde oturan Bloom arptı. “Bay Bloom, sizin görüşlerinizi de duymak isteriz. Siz devrimci misiniz, gerici mi, Hıristiyan mısınız, Müslüman mı, bunların hepsi birden misiniz, yoksa hiçbiri mi?”

Bloom yüzü biraz kızarak, “Ben Yahudiyim,” dedi. Wittgenstein ani bir ilgiyle bakışlarını ona yöneltti. “Bakin, bu ülkede Yahudi olmanın kolay bir şey olmadığını söyleyebilirim size. Etrafta bizden fazla kimse yok. Gene de, dedikleri gibi, her çeşit insan lazım.”

“Ne için her çeşit insan lazım?” diye sordu Wittgenstein, aksi bir sesle.

“Bilirsiniz: Bir dünya için her çeşit insan lazım.”

Wittgenstein, ona kızgın kızgın bakıp mırıldandı: “Bu çok güzel ve çok hoş bir söz. ‘Bir dünya için her çeşit insan lazım.’ Bunu unutmamalıyım.”

Wittgenstein’in onayından cesaret alan Bloom sözlerine devam etti: “Ben devrime karşıyım demiyorum. Benim bir türlü benimseyemediğim şey, şiddet. Kimseyi öldürmeden bir devrimi yapıp herşeyi yerli yerine oturtabilsek, o devrime gözümü kırpmadan katılırdım.”

Bahtin, Connolly'ye hitaben, "Bay Bloom doğuştan İrlandalı değilse de, ülkenizin bir yurttaşı. Sizin geniş hareketiniz onu da kapsıyor mu, yoksa sorun salt İrlandalılara ait bir İrlanda yaratmak mı?" diye sordu.

"Biz sekter bir hareket değiliz. Ben de İskoçya'da doğdum."

Bahtin, "O zaman neden ulusal kimliğe kafayı bu kadar takduğınızı anlamakta güçlük çekiyorum," dedi. "Peki şu milliyetiniz niye bu kadar önemli? Ya da bir kimlik edinmek? Mesela ben kimimdir? Nikolay Bahtin nedir? Tarih ağındaki kûçûcük bir düğüm, güçlerin raslantısal bir kesişimi. İşte, milletler için de aynı şey söz konusu."

"Sorun kimliğimizi ortaya koymak değil, bir kimliğin keşfedilmesi sorunu öncelikle. Ne olabileceğimizi öğrenmek için özgür olmaya ihtiyacımız var. Şu anda kim olduğumuzu söylemek bizim için imkânsız."

"İnsanın kim olduğunu söylemesi her zaman için imkânsızdır. Bu üzülmenecek değil, kutlanacak bir şey."

Molloy, omzunun üstünden bakıp konuştu: "Tanrı'nın gözünde hepimiz İrlandalıyız."

Connolly, "Milliyetçilik sınıfa benzer," dedi. "Ondan kurtulmak için önce ona sahip olmak zorundasınız. Kendi başına bir amaç değil. Hareketimiz gücünü milli geleneklerden alıyor, ama burada sözkonusu olan halkımızdaki *banshee* ve *leprechaun** inancı değil. Biz böyle şeyleri, zaten yarı İngilizleşmiş Bay Yeats'le şürekâsına bırakıyoruz. Duns Scotus zamanından Wolfe Tone günlerine kadar fikirlerimizi hep Avrupa'dan aldık. Öyle ki, yabancı birine taş atan bir İrlandalı kendi kabilesinden birini vuruyor olabilir her zaman."

*) İrlanda halk kültüründe, büyük bir hazineye sahip olduğuna inanılan, kısa boylu cin.

“İngilizlerden bile bir şeyler öğrenebileceğiniz anlamına mı geliyor bu?” diye sordu Bahtin, hınzır hınzır.

“Elbette. İngilizlerin olağanüstü ulusal edebiyatına saygı duyuyoruz: Swift, Sterne, Goldsmith, Burke ve Londra sahnesinin iki devi: Wilde ile Shaw. Yazık ki onlarla kıyaslanabilecek bir kişi bile çıkaramıyoruz.”

“Fakat yazarlarınız, ülkenizi terk etmeye pek hevesliler nedense.”

“Gerçekten de öyle. Dedikleri gibi, Tara’ya varmanın en çabuk yolu Holyhead’e giden gemiye binmektir. Burada onlara göre ne kaldı ki? İngilizler bizi şairlerinin kasvetinden kaçtığı, açıklıktan kınılan bir ülke durumuna düşürüyor, sonra da yazarlarımızı çalmakla böbürleniyorlar. İrlandalılar eğer uluslararası bir ırksa, bunun için İngilizlere teşekkür borçluyuz.”

Bahtin, “İngilizler kadar dar fikirli değilsiniz gerçekten de,” diyerek bu sözleri onayladı. “Bu da çok zor bir şey değil gerçi. İngiltere’de fikir yok çünkü, sadece âdetler var.”

“Dünyaya boyun eğdiren bütün ülkeler kendilerini dar görüşlülüğe mahkûm ederler. Kendilerinin üstün olduğuna inanır ve onlara işin doğrusunun bu olmadığını söyleyebilecekleri için fikirlerden tiksiniyorlar. En melez ulus, savaş gemileri her kıtada yayılan ulustur.”

“Burada melezliğin bir tehlikesi yok,” dedi Bahtin. “Bakın, İskoç bir İrlandalı, İrlandalı bir Macar, İngilizleşmiş bir Avusturyalı ve bir Rus. Aramızda halis bir İngiliz yok.”

“Ama farkındasınız, hepimiz onların dilini kullanıyoruz. İngilizler dillerini beşikte öğreniyorlar; ben kendi çocuklarım olana kadar beklemek zorunda kaldım. Gırtlığımızı çöktükleri buradan bile belli.”

“Anadil diye bir şey yoktur,” dedi Bahtin, umursamazlıkla. “Bütün diller yabancıdır ve hiçbirisi değildir. Ben yedi dil

konusuyorum; Rusça sadece ilk öğrendiğim dil. Bazıları Cennet'i özler, ama şahsen ben daima Babil'i tercih etmişimdir."

"Ben de birden fazla dil konuşuyorum. Ama sizin, dilinizin parlamento kararıyla yasaklanmamış olmaması gibi bir ayrıcalığınız var."

Molloy araya girdi: "*Éiríonn teanga duine éigin dúchasach nair a goideann duine eile é.*"

Connolly çevirdi: "Diyor ki, bir dil başkası tarafından çahındığı zaman anadil haline gelir."

Wittgenstein, ansızın Bloom'u biraz korkutarak, yüksek perdeden söze girdi: "Dillerden, sanki istendiği zaman giyilip çıkarılacak elbiselermiş gibi söz ediyorsunuz. Kozmopolitliğin de sınırları vardır. Eninde sonunda, ne yapıyorsak onu, onun gerektirdiği biçimde konuşuruz. *Wenn ein Löwe sprechen könnte, würden wir ihn nicht verstehen.* [Bir aslan konuşabilseydi bile onu anlayamazdık.]"

Bahtin, bir kahkaha kopardı. "*Togda ty sam, dolzhno byl, lev, Lyudig,*" dedi. "*Tak tak nikto ne ponimaet chto ty govorish.* Küçük bir şaka," diye ekledi, mütevazı bir edayla. "Bu durumda Ludwig'in aslan olması gerektiğini söyledim, çünkü onun söylediklerini de kimse anlayamaz."

Bloom, dudaklarını yaladı, gruba doğru sinirli sinirli baktı ve konuştu: "*Az embert a nyelv teszi nagyobbá az allatoknál. Ez a tragediája.* Eski bir Macar atasözü," diye utangaçça açıkladı. "İnsanı hayvandan büyük yapan dildir. Trajedisi de burada yatar."

"Mükemmel," diye mırıldandı Bahtin, ellerini hafifçe birbirine vurarak. Bloom'a alkış tutuyordu. "Şık bir deyiş ve tamamen doğru."

"Hayır, doğru değil," dedi Bloom. Tartışma çıkarmaya karar vermişti. "Bunu yalnızca yabancı dilden olduğu için

söylüyorsun. Ben, 'insan, ne pahasına olursa olsun, başladı-
ğı işi bitirmeli' ya da buna benzer bir şey dese-ydim, böyle
konuşmazdın." Evet, ne pahasına olursa olsun, diye düşün-
dü içinden. "Bu konuşmanın bir yere vardığını sanmıyo-
rum. Bir sürü soyut fikirden öte bir şey yok ortada."

"Aynı fikirdeyim," dedi Wittgenstein, "Bir domuzun da
fikirleri olabilir."

Bloom sordu: "Niçin bir kez olsun bir değişiklik yapıp,
gerçek insanlardan söz etmiyoruz?"

"Fikir, insanın hamurunda vardır," dedi Bahtin. "İnsan-
lar onunla yaşarlar." Connolly'ye doğru baktı. "Ya da onun-
la ölürler."

Bloom, "Aptalca bu," dedi. "Ben fikirlerle yaşamıyorum
ve onlar için de ölmeyeceğim. Sorun bu değil."

"Sence nedir sorun?" diye sordu Bahtin.

"Sevgi," dedi Bloom. "Nefretin zıddını kastediyorum."

Bahtin, "Bu da bir fikir," dedi.

Connolly, "Sevgiyi ve nefreti zıt şeyler olarak düşünmek
tuhaf," dedi. "Bana birbirlerinden ayrılmaz şeyler gibi görü-
nüyorlar."

"Bu da soyut bir şey," dedi Bloom. "Burada oturmuş, te-
oriler dök-tür-üyoruz. Bunun yerine niçin birbirimizi tanı-
maya çalışmıyoruz? Burada gerçek insanlar gibi değil, bas-
makalıp tipler, boş boş atıp tutan basmakalıp tipler gibiyiz.
İçimizde özel hayatı olan kimse yok mu yahu?"

Wittgenstein, "Özel olan bir şeyler olduğu düşüncesi fel-
sefi bir yanıltır," dedi.

"Niçin bir şey yapmıyoruz?" diye sordu Bloom. "Niçin kal-
kıp gitmiyoruz?"

"Gidemeyiz," dedi Molloy, "takviyeleri bekliyoruz."

"Konuşmak, bir şey yapmaktır," dedi Wittgenstein.

Bloom, "Saçma," diye karşılık verdi.

Bahtin bir öneride bulundu. "Hep birlikte bir şeyler içmeye gidebiliriz ya da içimizden biri kendi diliyle bir şey söylerken, diğerleri de bunun ne anlama geldiğini çıkarmaya çalışabilir."

"Aptalca bu," dedi Bloom, "salakça oyunlar. Bildiğim Macarca tek cümle oydu. Belki de en iyisi oturup, birbirimize birtakım isimler vermek."

"Zaten bunu yapıyorduk," dedi Bahtin.

"Ya da birbirimize kendimiz hakkında önemli bir şeyler anlatabiliriz. Başka kimsenin bilmediği şeyler."

"Hiçbir şey gizli değildir," dedi Wittgenstein. "Önemli olan herşey gözle görülebilir."

"Bunu karıma anlat sen," dedi Bloom. Bir süre ses çıkarmadan oturdular. "Demek istediğim, burada ülkenin en büyük insanlarından sayılan Bay Connolly'yle yan yana yız, peki ne yapıyoruz? Saçma sapan konuşup duruyoruz. Kimse zahmet edip de onun nasıl bir insan olduğunu öğrenmeye kalkmıyor. Bacağının acıyıp acımadığını bile sormadık."

"James Connolly," dedi Bahtin, "bir klişe, bir simgedir. İşin büyüleyici yanı da burası. Bireylerle her gün karşılaşabilirsiniz, ama bir simgeye çok sık rastlayamazsınız."

"Ben onun politikasını merak etmiyorum," dedi Bloom. "Politikayı size bırakıyorum. Ben ona bir kişi olarak ilgi duyuyorum. Aslında sizin hepinize bir kişi olarak ilgi duyuyorum."

"Eskiden bir kişi sayılabilirdim belki," dedi Connolly, "Şimdiyse emin değilim. Bunun için biraz geç artık."

"Sizin devriminiz kişilerle ilgili değilse, neyle ilgili peki," dedi Bloom, "Eşeklerle mi?"

“Biz devrimi yapanlar, gerçekleştirmeyi umduğumuz ya-
hayatların en iyi imgesi olmayabiliriz. Sefaleti sona erdir-
mek için sefalet içinde pişmek zorundayız biz.”

Wittgenstein, “Marksistlerin diyalektik, bizim de sapkın-
lık dediğimiz şey bu galiba,” dedi.

Bahün, tekdüze bir sesle konuştu: “İnsanlar sönüp gittik-
leri zaman, devlet yeni bir özgürlüğe kavuşacak.”

“Tek sorun şu ki,” dedi Bloom, Connolly’ye, “siz gelece-
ği yapan insanlarsınız, bizse onda yaşamak zorunda kalacak
insanlar. Yani, silahlar sustuğunda hâlâ ayakta kalanlar.
Simgeler gerçek insanları nasıl yaratacak?”

“Sizin birey merakınıza hayranlık duyuyorum,” dedi
Bahün, “Çok basmakalıp.”

“Oh, ben basmakalıp bir tipim, tamam. Yabancıyım, Ya-
hudiyim, karım daha yeni kaçıp beni terk etti. Özel bir şe-
yim yok; benim gibi milyonlarcası var. Ama ben hâlâ *benim*,
öyle değil mi?”

“Bir şeyin kendisiyle özdeş olduğu kadar işe yaramaz bir
önerme yoktur,” dedi Wittgenstein.

“Boş laf,” dedi Bloom. “Sen benim acımı hissedemezsin.
Hiç biriniz benim acımı hissedemezsiniz.”

Wittgenstein, “Duygulanımlar özel mülkiyet gibi bireyle-
re ait değildir. Bu, felsefi bir yanıltır,” dedi.

“Bok,” dedi Bloom. “Osurayım felsefenize. Sizin şu felse-
fe dediğiniz şey, insanlarla ilgilenmemenin bir diğer adı sa-
dece. Ölülerini ayağa kaldırmakla ilgili bir sürü laf ediyorsu-
nuz. Kaşınızı bile kaldıramıyorsunuz halbuki. Bir sürü zır-
va. Siz neyle ilgilenirsiniz gerçekten?” diye sordu Wittgens-
tein’a.

Wittgenstein, “Hayat biçimleriyle,” dedi.

“Sikimin tepesi,” dedi Bloom.

Bahtin, "Birey son derece değerlidir," dedi. "Aynı zamanda yüce bir kurgu. Peki, bundan ne çıkarabiliriz ki?"

"Boktan bir kurgu da olabilirsin," dedi Bloom. "Ki bana öyle görünüyorsun. Ben gerçeğim. Sanırım buradaki tek gerçek insan benim. Sizin ölümlerden bu kadar fazla söz etmenizin nedeni, hepinizin ölü olması. Konuşmaktan konuşan bir alay zombi. Niçin bir şey yapmıyoruz?"

"Bir şey yapıyoruz," dedi Wittgenstein.

"Buna yaşamak mı diyorsun sen?" dedi Bloom. "Ölü olmayı tercih ederim." Sessizce oturuyorlardı. "Evet, şimdi neden söz edeceğiz? Bir şey kalmadı içimizde herhalde, sizce de öyle değil mi? Şaka yapan var mı? Hepimiz kendi dilimizle şaka yapabilir ve geri kalanımız gülmeden böyle oturabiliriz. Sizin iyi Galce şakalarınız var mı?" diye sordu Molloy'a. Molloy sesini çıkarmadı. "Sanırım *sen kendin* iyi bir Galce şakasın."

"Ne dedin?" diye sordu Molloy.

"Unut gitsin. Hatırlasana, ben yalnızca bir kurmacayım. Herşey yalnızca kurmacadır."

"Ağızından çıkanı kulağın duysun," dedi Molloy. "Yoksa kendini Gal toprağının iki metre dibinde bulabilirsin."

"Bu, bir şey yapmak olur ama, değil mi?" dedi Bloom. "Yoksa buna da mı dil filan deyip geçeceğiz?"

Bahtin, sakın bir sesle ve Connolly'ye dönerek, "Bir önerim var," dedi. "Burada sinirlerimiz biraz geriliyor. İçimizden birinin egzersiz yapmasına izin verilemez mi? Tercihan bana." Hareketsizlikten vücudunu paslanmış gibi hissediyordu. "Sizi temin ederim, kimseyle konuşmayacağım."

Connolly ile Molloy, emin olamayan gözlerle birbirlerine baktılar. "Pekâlâ," dedi Connolly, "ama teğmen de yanınızda duracak. Arka kapıdan çıkabilir ve patikadan kayalı-

ğa kadar gidebilirsiniz; yalnız fazla uzaklaşmayın." Molloy'a baktı. "Sen de onu ve evi görebileceğin bir yerde dur."

Bahün, yerlere kadar eğilerek selam verdi, pelerinini giydi ve Molloy'la beraber mutfığa girip gözden kayboldu. Bloom, dizleri üstünde kızgınlıkla bakarak oturuyordu. Wittgenstein, gözlerini sakınmayan bir tavırla Connolly'ye çevirip, "Kozmopolit bir devrimden söz ediyorsunuz. Bu terimler birbiriyle çelişiyor," dedi.

"Sizi takip edemiyorum."

"Çeşitli dil oyunları vardır, çalışmalarımnda kullandığım bir terim bu; hepsi de iç içe girer, birbirini keser, örtüşürler. Siz bunların hepsinin altında ortak bir dil yatığını sanıyorsunuz. Buna bedenin -ölümün, şehit olmanın ve yeniden dirilişin- dili denebilir. Diğer bütün dillerin aktarılabileceği, katıksız bir dil."

"Bilmiyorum. Belki de inandığım şey budur."

"Sizin ölümünüz bu diğer dillerin anlaşılmasını sağlayacak bir sözcük işlevi görmeyecektir. Adaletsizlik ağı çözülmecek; yalnızca bu ağa bir ilmik daha eklenecek."

"Haklı olup olmamanızın önemi yok. Artık istesem de geri dönemem. Siz beni geri döndürmeye çalışıyorsunuz."

"Saf buzda yürümeye çalışmayı bırakın. Henüz vakit varken sert toprağa dönün."

"Beni bir pürist olarak görüyorsun," dedi Connolly. "Bu ironik bir durum: Ben de seni öyle görüyorum. Bana bakıp kendi suçlu arzularını görüyorsun. Benden bu kadar korkmanın nedeni bu; basit bir düşman olsaydım bu kadar huzursuz olmazdın. Rus dostunun yanında kendini daha rahat hissediyorsun, çünkü senin olmadığın herşey o. Sana bu ülkede krizin olağan bir şey olduğunu söylemiştim. Ben mutlakçı değilim."

“Sen, sanki durulacak en uç sınırmışçasına, kayıtsız şart-sız ölüme bağlanmışsın. Oysa böyle bir yer yok.”

“Hem hoşgörüden söz eden hem de karşı çıkılmaya kat-lanamayan sensin.”

Wittgenstein, “Ölümle burun buruna bir adamla nasıl konuşulacağını bilmiyorum belki,” dedi. “Üzerinde konu-şulamayan şeyler konusunda susmalı.”

“Biz her zaman ölümle burun burunayız,” dedi Con-nolly. Sanki kendisine bir şey hatırlatılmış gibi kanepede bi-raz doğruldu. “Adamınız nerede?” diye sert sert sordu.

Bahtin, kulaklarında okyanusun sesi, kayalıklara uzanmış, düşünde Tanya'yı görüyordu. Tanya, işlemeli saç bandı dışında çınlçıplak, başında dikilmişti. Memelerinin kalkık yumuşak uçlarını, karnının altındaki koyu tüyleri görebiliyordu. Bahtin, ağzını hayretle açtı, ama Tanya çabucak başını sallayıp bir parmağını çapkınca dudaklarına götürdü. Tanya, dizleriyle onun bacaklarını açarak ve kalçalarını Bahtin'in yanlarına basturarak üstüne oturmuştu. Sonra dolgun göğüsleri Bahtin'in üstünde sallanarak öne doğru eğildi ve dudaklarını onunkilere yapıştırdı.

Tanya'nın ağzında, olmaması gereken bir şey vardı. Bahtin, hatırladığı ıslak sıcaklık yerine, sert, acı, metalik bir şey-

le karşılaşmıştı. Tanya, diliyle onun dudaklarını zorla aralıyor, onunla oynayıyordu, ama Bahtin'in tanıdığı o oyuncu sevecenlik gitmiş, yerini alaycı bir kiniklik almıştı. Bahtin, gözlerini dehşet içinde açınca, açık ağzına bir tüfeğin namlusunun sokulmuş olduğunu görüverdi. Başında, yüzü güneş yanığından bozulmuş, silahlı bir asker dikiliyordu. Hâki giysili diğer askerler sessizce sağa sola bakarak etrafta dolanmaktaydılar.

"Tatlı rüyalar, şövalye," dedi tüfek tutan adam. "Epey uzaktaydık, değil mi? Bay Connolly, kımıldayın, yoksa o lanet olası kafanızı uçururum."

Bahtin, gözlerini yine kapatıp başını arkadaki çimenlere bırakarak, boşu boşuna Tanya'yı geri çağırmaya çalıştı.

Connolly, askerlerin yukarı çıktıklarını işitmiş ve koltuk değneklerini ardından sürükleyerek kanepeden sürüne sürüne uzaklaşmıştı. Arka kapıdan çıkmayı ve gizlenecek bir kaya arayarak, elleri ve dizleri üstünde kayalıklara giden yola süzülmeyi başardı. Bloom kendini kaybetmiş bir halde bahçeye kaçmış, tam zamanında sık bir çalılığın arkasına atlayarak gözden kaybolmuştu. Bahtin'i tutuklayan adamlar, onu atış menzili içinde kır evine doğru yürütürlerken, dört-beş tanesi de mutfak masasındaki Wittgenstein'i göz hapsinde tutuyorlardı. Yüzbaşı Jeremy Chapman, tabancasının horozu kalkık, kısa sarı saçları yana dönmüş, sırık gibi boyuyla ön kapıdan hızla içeri daldı. Bahtin'e nezaret eden çavuş, üstünkörü bir selam verip, "Sanırsız, Connolly bu efendim," dedi.

Bu tarihsel âna kendisinin de tanık olduğunu bildirmeye can atan Lancashireli arkadaşı, "Çimenlere uzanmış yatıyordu," diye ekledi.

Chapman, Connolly'den bir buçuk kat daha iri bir adam gördü. Tabancasını Bahtin'in sakalının üstündeki yumuşak ete bastırıp, "Sen James Connolly misin?" diye sordu. Aksa-nını duymak istiyordu.

'Ben James Connolly miyim?' diye kendi kendine düşün-dü Bahtin. Belki! Neden olmasın? "Evet, benim efendici-ğim," diye gürledi. "Ben James Connolly'yim."

Chapman silahını hafifçe kaldırıp Rusun şakağına vur-du. Bahtin'in şakağından kan fışkırdı, gözlerinin üzerin-den aşağı süzüldü. "Ben de Herbert Asquith'im,*" dedi Chapman, alay ederek. Tabancasız eliyle sertçe Bahtin'in sakalını çekiştirirken, "Sence Connolly'nin bunu büyüte-cek zamanı olmuş mudur?" diye sordu çavuşa. "Arkayı araş-tırdın mı peki?" Çavuş, evet anlamında başını salladı. Sivil-celi genç bir asker, mutfak kapısından başını uzattı. "Bura-da Alman benzer birisi var, efendim," diye seslendi heye-canla. "Sir Casement olabileceğini sanıyoruz."

"Getirin buraya," diye emretti Chapman. Roger Case-ment'in, Almanlarla birlik olduğunu ama Alman olmadığı-nı ve zaten gözaltında tutulduğunu biliyordu. Daha sonra askeri eğitimde erlere bu da öğretilmeliydi.

Sanki birisi karnının üstünde dans etmiş gibi iki büküm olmuş Wittgenstein'ı içeri getirdiler. Alnında çizikler vardı, ama Bahtin'inki gibi sağda değil, sol taraftaydı. İki asker arasında bir kukla gibi sallanan Wittgenstein, acıyla doğrul-du. Chapman, hayretler içinde silahını yere indirdi.

"Profesör Wittgenstein," diye haykırdı. Birkaç yıl önce Cambridge'de felsefe okumuş ve Trinity'de Wittgenstein'ın bir-iki dersine katılmıştı.

*) Herbert Henry Asquith (1852-1928): 1908'den 1926'ya kadar Liberal Par-ti'nin başında bulunan ve 1908-1916 yılları arasında başbakanlık da yapmış olan İngiliz siyasetçi.

Wittgenstein gözlerini odaklamayı başarıp, özelliklerini iyice saptayana kadar cam gibi gözlerini subaydan ayırmadı: Lepiska saçlar, etli dudaklar, solgun, çilli bir ten, varla yok arası bir çene. Zihninde bulanık bir anı canlandı.

Haklıymışım işte, diye geçirdi içinden, zalimce bir tatmin duygusuyla. Felsefe insanı bu noktaya getiriyor işte.

Connolly, elinde tabanca, kır evinden birkaç yüz metre uzakta bir kayanın arkasında saklanıyordu. Patikadan yukarı itiş kakış koşuşturan askerlerin sesini, çizmelerinin taş parçalarına basışının çıtırtısını işitebiliyordu. Neredeyse dibindeydiler. İçinden, burada değil, diye geçirdi, korkudan kalbi küt küt atıyordu. Dublin’de idam edilmek, böyle ıssız bir yerde köpek gibi gebermekten iyidir. Tövbe duasını okumaya başladı, yerinde bir kararla duanın daha kısa versiyonunu seçmişti. “Hazreti Meryem ve Yusuf, ölüm saatimde beni yalnız bırakmayın. Dublin’de ölmem dava için daha iyi olur. Dava mı? Kendini kandırma, bal gibi korkuyorsun. Dava için nasıl olsa daha iyi olur, ister kork, ister korkma, canı cehenneme.”

Silahını atabildiği kadar yukarı fırlatarak, “Tamam artık çocuklar,” diye avazı çıktığı kadar bağırdı. “Pekâlâ. Savaşacak halim kalmadı. Rahatlayın artık, çocuklar.” Onu mümkünse canlı yakalama emri almış askerler, ihtiyatla kayanın etrafında sürünerek geldiler ve onu, ayağını bir taşa dayamış, onları şaşırtmak için sırtarak sırtüstü yataırken buldular.

Bahtin ile Wittgenstein sorgu için Galway’e götürülecek arabaya konulmuşlardı. Bahtin, kanlı bir mendille başını siliyordu. Chapman, Cambridge’liler için bir sorun çıkmayacağını anlatmak amacıyla eski hocasına doğru gülümseye-

rek başını salladı. Connolly bir tûfekle dürtölerek, koltuk değnekleriyle beraber ön kapıdan çıkarıldı.

Connolly, arabadaki adamlara kibarca sordu: "Bu evin sahipleri siz misiniz? Başınıza dert açtıysam, özür dilerim. Evinizin arkasında bir yerde saklanıyordum."

"Önemli değil," diye karşılık verdi Wittgenstein, ciddi bir nezaketle. "Bize dert falan çıkarmadınız. Dileriz, şansınız yaver gider."

Finbar Tierney, elinde yarısı içilmiş bir viski şişesiyle barının köşesinden sallana sallana çıkmıştı. Bir an ayağının üstünde sallandı ve askerlere bakarak durdu, kırık burnunun altından bön bön sırtıyordu. Lancashire'lı onbaşı tûfeğini Finbar'ın kafasına doğrulttu.

"Siktir git, bok çuvalı. Siktir git, seni hergele."

Finbar, Connolly'ye baktı. Sanki kafasının içinde çakan bir kıvılcım bu adamı bir yerlerden tanıdığını söylüyordu. Sonra kıvılcım çakıldığı süratle döndü. Onbaşının tûfeğine baktı, dalgın dalgın sırtıttı ve içe içe, sendeleyerek köşeden kayboldu.

Connolly, arabaları uzaklaşırken Bahtin'le Wittgenstein'in arkalarından baktı. Chapman, çavuşa dönüp, "Kayalıklardaki herkesi bulup çıkar. Başkaları da olabilir," dedi. Buna inanmıyordu, ama bir süre Connolly'yle yalnız kalmak istemişti.

Çavuş sinirli sinirli, "İçimizden bir-iki kişi kalıp başında beklese daha iyi olmaz mı efendim?" diye sordu. Chapman'ın nasıl bir insan olduğunu biliyordu; subayın değil, mahkûmun hayatından endişe etmekteydi.

Dişini gıcırdatarak, "Kayalıklara gizlenenleri bulun," diye bağırdı Chapman, "Ve mesele çıkarırsa kullanmam için bana bir süngü bırak."

Askerler ne yapmaları istendiğini pek de anlamadan, dağınık bir sıra halinde kayalıkların tepesinde kaybolana kadar, diz boyundaki kayaların arkasını baştan savma arayarak kır evinin çevresine yayıldılar. Chapman süngüyü kaldırdı, ucuyla hafif yan yan sürterek Connolly'nin boynunun derisini yırttı. Connolly, onun gözlerine bakıp yüz ifadesini dikkatle süzdü ve ciddi olduğunu anladı. Mahkûm kaçmaya çalışırken yaralandı, diyecekti. Connolly, Chapman'ın omzunun üzerinden bahçe duvarının yanında, tabancası hazır, karnının üstünde sürünerek yaklaşan Molloy'u görebildi; gözlerini Chapman'ın gözlerinden ayırmıyor, ama Molloy'a bakıyordu. Chapman, süngünün ucunu boynuna giderek daha sert basırmaktaydı. *Vur şu herifi*, diye Molloy'a sesleniyordu kafasının içinden. Ne bekliyorsun? Öldür onu, geri zekâlı. *Sırtından vur*. Chapman'ın gözlerinde ani bir ışık parlaması gözledi: Molloy on metre ötedeydi, Chapman onu ısıtmış mıydı? Süngülü elini saplamaya hazır durumda azıcık geri çekti.

Molloy, gürültüsüzce Chapman'ın sırtına atladı, boynunu sertçe burktu, ama süngüyü yakalamayı beceremedi. "Tabancanı kullan!" diye bağırdı Connolly, ama çok geçti. Winchester ve Sandhurst'ta oldukça deneyim kazanmış olan Chapman, şiddetle sarsıldı, ama düşmedi, kolunu geriye doğru sertçe savurup süngüyü tam Molloy'un karnına sapladı. Molloy, içler acısı bir halde kıvranıp debelenmeye başladı ve çığlık çığlığa yere devrildi. Molloy'un silahı havaya sıçrayıp bahçeye düşmüştü. Yürek parçalayıcı çığlıklar atıyor, ağzı yırtılırcasına açılıyordu.

Connolly, "Doğru dürüst öldür onu," dedi Chapman'a. "Doğru dürüst öldür onu, pislik herif."

Chapman kafasını önce yüzü bembeyaz, soluk soluğa kalmış tutsağına çevirdi, sonra yere, çırpınan Molloy'a bak-

tı. Sakin sakin, "İrlandalı bok çuvalı," dedi. "Siktiğimin Fenian yavşağı." Dik dik Connolly'ye bakıyordu. "Yavaş yavaş ölmesini seyretmek ister misin? Yoksa ona biraz yardım edeyim mi?" Süngüyü aşağı bastırıp çığlıklarını iki katına çıkararak Molloy'un uyluğunu baştan başa yardı. Tam o anda Leopold Bloom çalılıkların arkasından çıktı, Molloy'un silahını yerden aldı ve Chapman'ı sırtından vurdu. Chapman bir an kışının üstüne oturdu, sonra öne ve yana doğru devrildi; kolu vücudunun altında kıvrılı kalmıştı. Molloy hâlâ çırpınıyor, inliyordu. Bloom gözlerini açıp ne yapığını gördü. Kendisine seslenen Connolly'yi neden sonra duyabildi.

Connolly, "Onu da vur," diyordu. "Bloom, onu da vur."

Bloom, bahçe duvarına yaslanıp Molloy'a baktı. Göğsünde sıcak bir basınç hissediyordu, fena olup Molloy'un çizmelerinin üstüne kustı. Molloy'dan gördüğü gibi tabancayı iki eliyle kavradı ve tekrar ateş etti. Molloy, bir kere havaya sıçradı, gürültülü bir böğürme sesi çıkardı ve cansız yere serildi.

Connolly, "Tabancayı onun yanına at," diyordu. "Bloom, tabancayı onun yanına at!"

Bloom, silahı Molloy'un cesedinin üstüne attı ve fırlayarak tekrar çalılıklara daldı; göğsü deli gibi inip kalkmaktaydı. Askerler kır evinin arkasındaki patikadan aşağı koşuyor, kayaların üstünden atlıyorlardı.

“O başarırsa işim biter,” diye düşünüyordu Wittgenstein. Araba Galway’e dönüş yolunda büyük bataklık alanların arasından geçiyor, sıçraya sıçraya ilerliyordu. Şoförün boynunun arkasına baktı, derisi sıkı hâki yaka yüzünden pembe yuvarlaklarla buruş buruş olmuştu. Onunla Bahtin arasında, sigara içme şansını yakalayan başka bir asker oturmaktaydı. Rus, yüzü hasta ve bozarmış, alnı müthiş şişmiş bir halde koltuğuna gömülmüştü. Final sahnesi hariç bu dramdan korkunç hoşlanmıştı ve ömrünün kalan günlerinde hep bunu düşünerek yemek yiyecekti. Wittgenstein düşüncelerini toplamaya çalıştıysa da, düşünceleri rüz-

gârla savruluyor, kayalık tarlalarda dönüp duruyorlardı. İşim bitik, diye düşündü, işte yine başladığım noktadayım. Sıradan insanlar yok; Connolly, Donal, Molloy var. Ne kadar basit, o kadar karmaşık: Kısır bir hayat fanatizmi besliyor. Peki, ya felsefe ve halk birbirlerine yabancı değillerse? Connolly sıradan bir adam, gene de bir filozof. Belki bir manivela, ama manivela, devrimler gerçekleştiren bir araçtır. Ya krizin olağan durum olduğunu söylemekte haklıysa? Halk bu aptallıkla eğlenecek ve yine hareketlerinin masum apaçıklığı içinde yaşayacak. Ölüler yeniden dirilmez. Ölüler ayağa kalkarsa ben biterim. Sert toprağa dokunacağımı sanmıştım, ama altında bataklık olabilir. Connolly başarırsa yine sıfırdan başlamak zorunda kalacağım. Hem bu ilk defa da olmayacak.

Araba, tarlalardan gelen sisin, kemerli köprüyü ve altından gürül gürül akan nehri örterek çöktüğü yolda bir çukura saplanmıştı. Sise doğru ilerlerken dönüp Bahtin'e bakan Wittgenstein, onun usulca silikleşmekte, beyazlığın içine parça parça gömülmekte olduğunu gördü... ta ki belli belirsiz bir karaltı haline gelene kadar. Kululetası, elmacık kemikleriyle göz çukurları arasına hapsetmişti sisi ve gövdesi giderek çöküyordu. Son perde, diye düşündü, gözleri bağlı Connolly; yazımız böyle yazılmış, zerre kadar hayıflanmıyorum. Çiseleyen yağmur, idam mangasındaki askerlerin soluğunu buharlaştırırken, McGrath ip getirmek için barakaya koşturdu. Yapacak bir şey yok, öyle durup bekleyeceğiz. Haydi bitirin artık da işimize gücümüze dönelim. Görünmez eller göğsünden kavramıştı onu; sonuna kadar gidecekti. Sonuna kadar gitmek zorundasınız, ben artık devam edemiyorum, peki, devam edeceğim. Bu berbat gösteriyi sonuna kadar götüreceğim. Komutanın

mangaya 'Dikkat!' çektiğini duydu, papazın ve gardiyanların yanından uzaklaştıklarını hissetti. Daha tûfekler üzerine doğrultulduğunda silinip gitmeye başlamıştı bile; ufaldıkça ufalıyor, vücudunun parçaları havaya saçılarak yalnızca bir görüntü bırakıyordu geride. Mermiler vücuduna değdiği anda tûmüyle kaybolup bir efsaneye dönülecekti o; cesedi artık yalnızca bir ses olacaktı, yeni doğan cumhuriyetin ilk haykırışıydı bu ses.

**TERRY
EAGLETON**

AZİZLER VE ÂLİMLER

1916'da, İrlanda'nın batı kıyısında bir kulübede, sıradışı kaçaklar biraraya gelmiştir. Ludwig Wittgenstein, İngiliz dargörüşlülüğünden yorgun felsefeden ise tamamen bitap düşmüş bir halde Cambridge'den kaçmıştır. Yol arkadaşı Mihail Bahtin, Rus devrimci hiziplerinin tartışmalarından gına getirip, kendini oburluğa adamıştır. Onlar yüksek meseleler hakkında komik gevezelikler ederlerken, kulübeleri İrlanda Cumhuriyet Ordusu'nun lideri James Connolly ile Joyce'un "Ulysess" romanından kaçıp gelen Leopold Bloom tarafından basılır. Ve aralarında, devrimden felsefeye, hayattan boşvermişliğe, itişli kakışlı, bol küfürlü ve ortalığa Franka fıkırların saçıldığı bir muhabbettir başlar ..

Terry Eagleton'ın yazdığı tek roman olan "Azizler ve Alimler", anekdotlar, idealler, kavramlar, kültürler ve St. Petersburg, Viyana ve ('hiçbir şeyin başkenti') Dublin gibi çalkantılı şehirler arasında gezinen keyifli ve oyuncul bir 'fikir romanı'dır.

ISBN 975-8829-12-2

9 789758 829125

